

meddobje

1-2

KAREL VLADIMIR TRUHLAR (RIM), SRCE V VEČERU (1), KRISTUS SREDI SVITANJA (2), POLETJE OB MORJU (3), PROSTORJE JE TEŽKO (4), VSTAJENJE VESOLJA (5) * IGNACIJ LENČEK (BUENOS AIRES), ČLOVEK V NEVARNOSTI (6) * NEVA RUDOLF (SYDNEY), KO SE SPET SREČAVA (16), PA TE OBJMEM (18) * VLADIMIR KOS (TOKIO), LJUBEZEN STAREJSE SKALE (21) * MIHAEL JERAS (WASHINGTON), AVTOSTOP ZA ŽENSKO (22) * PAUL VALERY - FRANCE PAPEŽ (BUENOS AIRES), POKOPALIŠČE OB MORJU (36) * ANICA KRALJEVA (BUENOS AIRES), POGOVORI S FRANJO GOLOBOVO (40)

ČRKE BESEDE MISLI: DCGAJANJE JE SKROMNO..., I (RUDA JURČEC, BUENOS AIRES, 51) * ČAS NA TRIBUNI: PRIPISI K DNEVOM - BUENOS AIRES (ZORKO SIMČIČ, BUENOS AIRES, 56) * ČRTA IN PROSTOR: BARA REMEC IN FRANCE GORJE STA RAZSTAVILA V ODENSEJU NA DANSKEM (MARIJAN MAROLT, BUENOS AIRES, 69) * GLASBA: ALOJZIJ GERZINIČ - IRENEJ FRIDERIK BARAGA - ORATORIJ (MIRKO RENER, TORONTO, 72) * KNJIGE: VREDNOTE, ČETRTA KNJIGA (FRANCE DOLINAR, RIM, 74) - J. W. GOETHE - BOZO VODUŠEK: FAUST (KAREL RAKOVEC, BUENOS AIRES, 95) * ZAPISKI: SLOVENSKA KNJIGA V LETU 1957 (MARTIN JEVIČNIKAR, TRST, 87) - LUIGI SALVINI (RAFKO VODEB, RIM, 95) - PIKICE NA I MILAN KOMAR, BUENOS AIRES, 99) - RAZPIS BOŽIČNIH KNJIŽNIH NAGRAD ZA LETO 1958 (104)

D 129907

MEDDOBJE

Leto IV

1 9 5 8

Številka 1-2

Izdaja Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu.

Urejujeta Zorko Simčič in Ruda Jurčec.

Revija izhaja letno v štirih številkah. Naslov uredništva in uprave: Alvarado 350, Ramos Mejía, Pcia. Buenos Aires, Argentina. — Uredništvo ne objavlja anonimnih dopisov. Prispevki s psevdonimom se objavijo samo, kadar je uredništvu znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ovitek: arch. Marijan Eiletz.

Ta številka Meddobja je bila dotiskana 5. avgusta 1958 in stane: 40 m\$. — 2.- uša — 800 Lit — 600 Francs — 35 Schillinge — 15 angl. šilingov — 20 avstralskih šilingov.

Registro Nacional de Propiedad Nacional No. 525.975.

Tisk tiskarne "Federico Grote" (Ladislav Lenček, C.M.), Buenos Aires.

KAREL VLADIMIR TRUHLAR

SRCE V VEČERU^v

Le sam veš,
kako si zaživel
iz žarkega popoldneva
nad bleščavo reke.

Tvoja motna zelenina,
tvoji sivomodri pasovi
in čisti ognji

zdaj dobrotno
stopajo vame
in mi presevajo
ugasle bolečine
še vedno čakajočega
srca.

Ko mu spokojno
dosežejo dno,
se zazrcalijo
v brezbrežju
Boga.

KRISTUS SREDI SVITANJA

Mak in zlatice
so še v temi,
a v njih dehtivosti
že prebujaš
mlado klicanje
po dnevu.

Prvi vzleti ptic,
ki si jim v noči
obnovil življenje,
so še zastrti,
a v njih žlahtnih lokih
je že
prihajajoča
modrina neba.

Le počasi razkrivaš
v začetkih svetlobe
pročelja hiš
in komaž zaznavno vžigaš
steklo pisanih krogel
v odpočitem vrtu,

a v njih rahlem lesku
že pošumeva
valovje stobarvne luči,
ki se bo zdaj pa zdaj
razlilo čez svet
in leglo
prédte.

POLETJE OB MORJU

Zaplaval si v drhtavico
sončnih odbleskov.

Lepota tvojih zamahov
se ureja
v skladnost poldneva

z igro lastovk
nad teboj
in z enakomernim
udarjanjem vēsel
pred sivimi,
žganordečimi,
žoltimi ploskvami
brega.

Tvojo prosojno
predanost nebu in vodi
barva
zelenkasta sinjina.

Vse bolj si svetel.
Topla luč
te zagrinja,
pronika vate
in se preлива
v tvojo bit,
da te pospremi
v mrtvi zrak
pozne jeseni
in zime.

PROSTORJE JE TEŽKO^v

Vse, kar je, je v Bogu življenje.
Sv. Tomaž Akvinec, Summa Theol. 1., 19, 4.

Prostorje
je težko
od Tvoje biti.

V Njej je
—kakor v večni kali—
rdečerjavi žamet
perunik,
ki so že davno
odevetele,

vonj macesnov,
razsejanih
po zreli
gorski planici,

živi klic viharja,
ki se bo jutri
vrgel na morje.

V Njej
je moja bit:

Lahno tkeš vanjo
žamet perunik,
vtapljaš jo
v dehtenje planin

in jo polniš
s pojočo silo
svetlozelene
vihre.

VSTAJENJE VESOLJA

Od vse gorke živosti,
ki jo je v tvojem detinstvu
budil belorumeni zven
velike noči,

ti ni ostalo drugega,
kot prazen soj
bolj in bolj
odtujenih podob,

ki na robu zavesti
počasi ugašajo
kakor zadnji
krvavi nadih
na mrzli
večerni strani
neba.

Zdaj so tvoje oči zrele.
Skoz tople, modrikaste
vzgibe zraka pod
velikim zvonom,
skoz mirne sklade zidov
ki jih kdaj pa kdaj
pretrga vrt
dehtečih oranž,

ti danes sije v duha
drugačna podoba:

iz zaceljenih Ran,
poduhovljenih v rahlordečo
prozornost,
veje v mladem lesku
moč Vstajenja

v vročo težo
tvojih strasti,
v ognje uporov

in v ljubezen,
ki predano
—kot školjka svoj biser—
nosi v sebi
vesolje.

ČLOVEK V NEVARNOSTI

I.

Že površen pogled v zgodovino filozofije pokaže, da ni bilo dobe, ki ne bi štela za svoj temeljni problem vprašanje o človeku. Odkar je Sokrat zaklical svoj: Spoznavaj sam sebe, se je človeštvo borilo za pravo umevanje in uresničevanje svoje podobe. Sv. Avgustin je temu teženju dal klasično jedrnat izraz: "Noverim me, noverim Te."⁽¹⁾ "Pa sem se obrnil k sebi ter si rekel: kdo si pa ti? In odgovoril sem: človek."⁽²⁾ Sv. Tomaž je po obravnavanju o Bogu zastavil vprašanje o človeku, ki je božja podoba, in mu posvetil najboljširnejši del svoje Sume. Kant je od štirih vprašanj, ki naj nanje odgovori filozofija, imel zadnje za najvažnejše: "Kaj je človek."⁽³⁾

Pred desetletji je Nietzsche svojim sodobnikom zapisal: "Vsi vi ne trpite na tem, na čemer sem trpel jaz. Vi niste trpeli — na človeku."⁽⁴⁾ Danes to ni več res: večina trpi na svoji človeškosti, pa naj se tega zaveda ali ne. Mnogo jih je, ki vedo, na čem trpijo. Skoro vsa sodobna filozofija — in ne le ona — se bori za rešitev človeka. G. Marcel ugotavlja, da je nekdanji Nietzschejevi trditvi: Bog je mrtev, sledila druga: človek je v agoniji.⁽⁵⁾ Ne le v tem smislu, da se more vsak hip dogoditi tisto strašno, kar bi pomenilo dejansko samomor vsega človeštva, po ne-človeški rabi človekovih lastnih znanstvenih in tehničnih izumov.⁽⁶⁾ Tudi v drugem pomenu. Tudi brez one nevarnosti je v agoniji: umira človek kot človek. Zgublja zavest, ne da je, marveč, da je človek. Še živi, močan in bogat, a zares človeško življenje ugaša. Zgublja tisto, kar je človeku bistveno in svojsko: svoje osebstvo.⁽⁷⁾ Kdor pa to zgubi, kot človek umre, čeprav še živi.

Človek se nahaja v procesu razosebljenja. To vključuje dvoje. Najprej to: človek sam zgublja značaj osebnega bitja. Zgolj ontološko,

(1) "Naj spoznam sebe, naj spoznam Tebe" (Boga). Soliloquia II, 1. Obras de San Agustín, I. Madrid 1946, 519. Prim. tudi I. 2, str. 484.

(2) Izpovedi, X. 6, Celje, 1932, 184.

(3) H. Meyer, Die Weltanschauung der Gegenwart, Paderborn, 1949, 477.

(4) Cit. Meyer, l. c.

(5) Erniedrigung des Menschen, Frankfurt, 1957, 23.

(6) O. c. 25 in 115.

(7) Izraz osebnost moti, ker ima tudi kvalitativen pomen. Meni polno osebo. Poskušam uporabljati besedo "osebnost" (Pleteršnik I, 850) v pomenu ontološke osebnosti; je tisto, po čemer je kaj oseba, svojsko bivanje in delovanje osebe. Izraža abstraktno to, kar oseba konkretno je. Latinski izraz je "personalitas". Prim. Vl. Kos S.J., Fides personalitatis perfectae constitutiva... (doktorska disertacija), Vitoria, 1957, 17.

nekako materialno, oseba sicer vedno ostane; ne more spremeniti dejstva, da je samostatno individualno bitje umne narave. A zaveda se vedno manj, da je oseba, in pogosto ter v mnogočem ne ravna, ne živi kot oseba. Potem pa — in to je drugo — mnogi ne ravnajo z njim kot z osebo. Ne upoštevajo in ne spoštujejo njegovega osebstva. Človek jim je bolj reč, živa reč, najpopolnejša reč morda, a nič bistveno večjega in višjega kot druge reči. Takšno pojmovanje in ravnanje vpliva na razosebljenje, a uspešno more vplivati le, če je človek sam v sebi že nekako nagnjen k razosebljenju, notranje sprejemljiv zanj, ali vsaj ne zadosti odporen proti takšnim vplivom. Odporen pa spet ni, ker ga ti vplivi slabijo in mu odpornost jemljejo. Tako se mota v nekem začaranem krogu, iz katerega ne najde izhoda.

Kaj vse vpliva na razosebljenje in kaj ga pospešuje, bi mogli v podrobnem dognati in uvideti le, če bi vsestransko analizirali pojem osebe. Oseba je sicer nekaj enovitega, a ne tako njen pojem. Da bistvo osebe resnično in izčrpno spoznamo, moramo združiti več elementov, ki ta pojem sestavljajo ali iz njega neposredno in nujno sledi. Kdor enega ali drugega ali več teh elementov teoretično ali praktično (v pojmovanju ali v ravnanju) zanika, zanika nekaj človeškemu osebstvu bistvenega ali svojskega in tako v tisti smeri človeka razoseblja. Za takšno polnejšo in globljo analizo osebe bi bilo treba posebne razprave. Vendar že ob splošnem, še nekam površnem in nerazločnem pojmu osebe vidimo nekatere nazore in pojave, ki človekovo osebstvo ogrožajo.

Med filozofskimi nazori je bilo in jih je mnogo, ki človekovemu osebstvu niso pravični. V tej ali oni smeri so podlaga ali vsaj povod za dejansko razosebljenje in razosebljanje. Omenim le nekatere, za primer.

Grobi materializem prejšnjega stoletja je ponižal človeka na stopnjo slučajne in prehodne zveze zadnjih delčkov mase in mu tako odrekal duhovnost, ki je bistvena poteza osebstva. Človek je le še snov, podobno kot reč, kot stroj. Pozitivizem (v vseh različnih oblikah) je okrnil človekovo osebo, ko jo je pojmoval zgolj kot neprenehni tok dogajanj v zavesti; podobno kakor v današnjem aktualizmu (kamor spadajo tudi nekatere smeri eksistenčne filozofije) človek nima substancialne duše, ki naj bi bila podlaga in subjekt zavestnega življenja. Duša je le skupek zaporedno si sledečih notranjih dejev. Človekovo osebstvo obstoji v dejavnosti, ne pa v nečem substancialnem, ontičnem: v duši, ki ima kot bogopodoben duh svojo osebno odličnost in vrednost sama v sebi. Vrednost človeka potakem ni več v njegovi duhovni bitnosti, marveč le v njegovih dejih, le v njegovi aktivnosti, dinamiki.⁽⁸⁾ Od tu pa ni več tako daleč do (sicer ne strogo logičnega) sklepa, da je človek toliko vreden, kolikor deluje, stori, doseže, kolikor proizvede,

(8) Prim. Lais, Probleme einer zeitgemässen Apologetik, Wien 1956, 24.

ustvari, kolikor torej človeštvu tako ali tako koristi.⁽⁹⁾ Vrednost človeka se ne meri več po tem, kar v sebi ontično je, marveč le po njegovi uspešnosti in koristnosti. Posledice takšne, človeku ne vedno povsem zavestne miselnosti, so mnogovrstne in usodne. Skrajna je bila bržčas ta: če in ko ne koristi več, ni nič več vreden, zato pa nima več pravice do obstoja in življenja. Tako so mogli nacistični zagovorniki evtanazije govoriti o "nič vrednem življenju", ki da ga je treba uničiti.⁽¹⁰⁾ A ni potrebno segati tako daleč. Dosti usodna je že sledeča posledica: človekova oseba ni več tisto, čemur naj vse drugo služi, ampak oseba sama je v službi nečemu drugemu, je zaradi drugega, v korist drugemu. Človeška oseba postane sredstvo. Ne "biva sebi", marveč drugemu.⁽¹¹⁾ Res je, da človek mora služiti n. pr. družbi; personalizem ni individualizem. A služi ji po tem in s tem, kar zmore in kar ima, ne pa s svojo osebo samo. Tudi družbi služi zaradi svoje osebe, ki in ker se more le v njej razvijati, izpopolnjevati in doseгati svoj končni smoter, ki ga ima sama, vsaka zase, v Bogu in ne v družbi. "Človek kot oseba je izvor, smoter in norma družbe"⁽¹²⁾ — in ne narobe. Človekova oseba je smoter vsemu in svetu in ničemur sredstvo. Kdor jo ima ali uporablja kot sredstvo, jo razosebi.

Druga skupina filozofskih nazorov je spet na drug način kvarila pravo in polno pojmovanje človekove osebe. Eni so zagrinjali njeno samostatnost, bivanje v sebi in zase (ne kot del drugega ali v posesti drugega), kakor panteizem, ki je človeka stapljal s panteističnim bogom, ko ga je predstavil kot del absolutnega bitja; ali kakor mehaniistična razvojna teorija, ki ga je označila za nujno prehodno stopnjo v razvoju narave in ga tako stapljala z naravo in izenačevala s naravo.⁽¹³⁾ Drugi so zabrisavali individualnost osebe, njeno enkratnost, edinstvenost, s tem da so človeka motrili le pod vidikom splošnosti, govorili le o "človeku na sploh", o njegovem splošnem bistvu, o tem, kar je vsem skupno in v vseh isto, ter tako pozabljali konkretno osebo, ki je vsaka zase nekaj samostojnega, posebnega, nekaj novega in drugega, kot vse druge osebe, nekaj absolutno nepodvojljivega in neposplošljivega. Tako je nemški idealizem govoril o "splošni zavesti", o "splošnem transcendentnem jazu". Po Heglu je spet poedinec le "nujni prehodni moment v razvoju absolutnega duha".⁽¹⁴⁾ Ne le v njegovi ideji o državi in njeni omnipotenci, marveč v celotnem sistemu

(9) Zanimivo bi bilo preiskati, ali in v koliko je s tem v zvezi današnje nekakšno oboževanje dela, ki je kakor smoter človekov in ne več sredstvo. O tem J. Pieper, *Musse und Kult*, München, 1952.

(10) Prim. o takšni evtanaziji Duhovno življenje 1950, 301-304.

(11) Oseba je "ens sibi existens". Vermeersch, *Theologia moralis*, II, Roma, 1945, 236.

(12) I. Iturriz, *Metaphysica generalis, Philosophiae Scholasticae Summa I*. Madrid 1953, 784.

(13) Prim. H. Pfeil, *Existentialistische Philosophie*, Paderborn, 1950, 20.

(14) O. c. 23.

poedinec zgublja svojo individualnost, osebstvo. Njegovo mišljenje in odločanje kakor da ni njegovo, ampak bolj delo tega absolutnega duha.⁽¹⁵⁾ Ob besedah, da je "um cesta, ki po njej vsi hodijo, a nobeden se ne razloči, kdo je" (Hegel), ali: transcendentalni "jaz" je "eden, ki misli za vse" (Gentile)⁽¹⁶⁾ — in ob drugih podobnih —, ni čudno, da se je človek sam začel "posploševati": vedno bolj se je čutil le kot del splošnosti, večine, mase. Ni več mislil sam osebno in ni se po svojem premisleku sam, na svojo odgovornost, odločal. Prilagajal se je splošnemu mnenju, hotenju, ravnanju, brez lastne misli in osebnega prepričanja, brez lastnih, iz osebnega jedra izhajajočih svobodnih odločitev. Splošnost je požirala poedinca. Ni več sam stal, nosila ga je masa; mislila je zanj, odločala zanj; nanjo se je naslanjal, živel njeno "življenje", ne svojega osebnega. Že v 19. stol. se je pojavil človek mase, kolektivni človek, ki je tako značilen za današnji čas, in ki je komaj le še senca resnične osebe.

Proti abstraktnemu esencializmu posebno Heglovega idealizma je sicer nastopila reakcija, a ni rešila osebe. Posebno so bili trije možje, ki so se zavzeli za konkretnega, v tisti dobi obstoječega človeka: Schopenhauer, Marx, Kierkegaard, vsak na svoj način in vsak v drugi smeri. Vsem je bil skupen odpor proti Heglu in zanimanje za konkretnega človeka v njegovi tedanji konkretni situaciji. Schopenhauer je raziskoval njegovo biološko situacijo, a njegova pobuda je po učencu Nietzscheju ("nad-človek" — "čredni človek", "suženj", "tovarniško blago narave") vodila ideološko v nacizem in totalitarizem, ki je ubijal človekovo osebstvo. Marx se je zavzemal za gospodarski in socialni položaj človeka, a njegovo prizadevanje je končalo z izgubo osebe v brezosebnem kolektivu. Kierkegaard je doživel in analiziral metafizično-religiozno stanje tedanje dobe; njegove misli so našle močan odmev v eksistencializmu, ki je po eni strani živo in upravičeno poudarjal osebstvene vrednote, a je na drugi strani pogosto zašel v individualizem, goli dinamizem (aktualizem) in nihilizem.⁽¹⁷⁾

Ti in še drugi nazori so na ta ali oni način spodkopavali človekovo osebstvo. Njih misli so prehajale v popularni obliki in fragmentarično med širše plasti in v splošno miselnost. Kvarile so pravilno pojmovanje človeka in slabile zavest, da je človek oseba, da živi kot človek le, če živi osebno, personalno življenje. Smisel za vrednost, pomen in odliko človekove osebe in za dolžnost, živeti kot oseba, je gineval.

Notranje v svojem zavestnem osebstvu tako oslavljeni človek je bil že v svoji miselnosti pripravljen na razosebljenje, ki je prihajalo nekako od zunaj. Znašel se je v materialni situaciji, ki je vsebovala, skrivala v sebi mnogo skušnjav za izgubljanje osebstva in ni bil več

(15) Prim. Hirschberger, *Geschichte der Philosophie*, II. Freiburg, 369-391.

(16) Cit. v *Existenzialismo e cristianesimo*, Assisi, 1952, 48 in 132.

(17) Pfeil, o. c. 24-29.

toliko trden in odporen, da bi se jim mogel uspešno ustavljati. Industrializacija je kopicila v mestih, v tovarnah, v stanovanjskih "kasarnah" in blokih množice ljudi. Množica še ni masa, a postane masa, če poedinci sami že ne prinesejo s seboj žive zavesti svojega osebstva; tedaj podležejo vplivom, ki množico spreminjajo iz skupnosti resničnih po-edin-cev v maso enakih, zenačenih števil; iz skupine svojskih obrazov v dele enega in istega obraza.⁽¹⁸⁾ Tehnizacija industrije, dela (in življenja) je druga skušnjava za razosebljenje: "Tehnična sredstva se vedno bolj osamosvajajo in obvladujejo človeka. Razmerje se začena obračati: človek postaja vedno bolj funkcija aparata; v svojem "funkcioniranju" se vedno bolj prilikuje modelu stroja, postaja sam mehaniziran avtomat".⁽¹⁹⁾ Sam postaja takó kolo v kolesju. Kaže, da se bolj uresničuje druga možnost Mounierove dileme: "Bo novi svet s pomočjo stroja snov po-človečil, ali se bo ob stroju sam po-snovil", tako raz-človečil in raz-osebil?⁽²⁰⁾ Končno bi omenil samo še tehnike vplivanja: film, radio, TV, ki sicer človeka polnijo z najrazličnejšimi spoznanji in doživetji, a ga tudi odvrčajo od lastnega razmišljanja, samostojnega premisleka in svobodnega odločanja iz osebno privzetega prepričanja. Vsega tega je današnji povprečen človek komaj še zmožen. Živi iz množičnega mnenja, ki ga miselno ne asimilira v svoje. "Javno mnenje" je nekako mehanična norma za njegovo ravnanje, brezosebna sila, ki ga vodi, volan življenja.

Iz teh kratkih pripomb o le nekaterih, morda pglavitnejših činiteljnih razosebljanja je videti, da je nevarnost za človekovo osebstvo mnogovrstna, splošna, pereča. Mnogi ji podlegajo. Povsod, tudi med nami, čeprav ne vsi v enaki meri. Človek kot oseba je res "v agoniji". Ga je še mogoče rešiti in kako? Ves svet se trudi z njim in zanj. Eno se zdi dosti jasno: človek kot oseba ne bo ozdravel s pomočjo zgolj ne-osebnihih sredstev, zdravil. Mnogi stavljajo tudi danes — in posebno spet danes — vse upanje v napredek, ki da bo dovedel do boljših materialnih, gospodarskih in socialnih razmer. Avtomacija, menijo, bo prepustila človeku mnogo "prostega časa", v katerem bo mogel spet najti sam sebe. A vse to so le zunanji pogoji za ozdravljenje, ne pa zdravilo samo. Ob teh pogojih bo človek mogel, lažje mogel ozdraviti, toda le, če bo rabil druga, v notranje osebno območje segajoča zdravilna sredstva. Boljše gospodarske razmere ne zavirajo same po sebi razosebljenja; tudi do sedaj ga niso. Morejo ga celo pospeševati. Prosti čas mu more dati še več prilik, da se še globlje pogrezne v kolektivnost in še bolj oddalji od samega sebe. Temeljna korenina bolezni je notranja, zato mora tudi osnovno zdravilo biti notranje. Osnov-

(18) Seveda bi bila potrebna podrobna analiza teh vplivov. Več Meyer, o. c. 537-548, in drugje.

(19) Lais, o. c. 29.

(20) Nav. Christlicher Sonntag 1956, 5, 38.

no bo pač: pravilno, globoko in doživeto spoznanje in pravo vrednote-
nje človekovega osebstva, iz prave in polne podobe človeka, kakor jo
ontično in normativno kažeta pamet in vera. Na tej podlagi je mogoče
graditi naprej.

II.

Današnji človek upravičeno strmi nad uspehi pozitivnih ved. Ves
je zaverovan v znanosti, ki so omogočile razbitje atoma, prve umetne
planete v vsemirju in še mnogo drugega. Tako je prevzet od člove-
kovih znanstvenih dognanj in sposobnosti, da z nekakim religioznim
zaupanjem pričakuje odrešenja skoro izključno od njih. Vse motri v
kategorijah pozitivnih ved; le, kar te doženejo, je realno, resnično.
D drugega ni. S tem pa se zapira drugim, globljim, predvsem duhovnim
plastem bitja. Tudi sebe motri zgolj "prirodoslovno". Duhovna plat se
mu zgublja in z njo prva prvina osebstva.

A tu mi je na misli nekaj drugega. Pozitivne vede napredujejo
v silnih korakih. Obetajo nam vedno več in neverjetnih reči. Sovjetski
znanstveniki so n. pr. na tem, da sestavijo stroj, ki bo potrebo spanja
reduciral na dve uri dnevno; ultrakratki valovi bodo iz organizma
odpravili "strupe utrujenosti". Na zapadu pa se fiziki bavijo s pro-
blemom, kako osvetliti ionosfero nad nami, s čemer bi odpravili nočno
temo in noč.⁽²¹⁾ Itd.

Ta dva in še drugi primeri kažejo, da pozitivne vede prodirajo
v vedno večjo bližino človeka. Človek sam postaja objekt pozitivnih
ved. Svoje naravoslovne in tehnične metode uporabljajo na njem. Do
neke mere je to upravičeno, kolikor namreč je človek telesno bitje.
A človek ni le to; je prvenstveno duhovno bitje. Tudi ga ni mogoče
kar razdeliti v dva ločena dela: telo in dušo; je bistveno eno bitje
(unum per se), duhovno-telesno, o-duševljeno telo, inkarniran duh.
Človek kot bitje v celoti ni reč, material, je oseba. Kako daleč sme seči
znanost, da ne zataji človekovega osebstva in njegovih pravic? Še dru-
go vprašanje je: ob uporabi izumov v snovni, neživi naravi, n. pr.
stroja, se je človek dejansko (čeprav ne nujno) razosebljal; kakšen
vpliv bo imela uporaba tega, kar je ali bo na ta način odkril v človeku
samem, "izumil" na njem samem?

Smisel in dalekosežnost teh vprašanj naj nakažem ob dveh pri-
merih.

Najprej ob sodobni reklami.

Vloga reklame v gospodarskem življenju se je bistveno spreni-
la. Njena glavna naloga ni več v tem, da ponuja v nakup že izdelane
proizvode, marveč da ustvarja pogoje za vedno večjo produkcijo in

(21) Te in tudi druge podatke sem povzel po zapiskih revije Wort und Wahr-
heit (Herder) 1958 (str. 1-5, 54 sl., 208 sl.).

porabo gospodarskih dobrin, za vedno večjo gospodarsko ekspanzivnost. Ta pa je možna le, če in dokler trg ni nasičen. Da pa ni in ne bo nasičen, naj poskrbi reklama s tem, da vzbuja umetno vedno nove in večje potrebe, ki jih človek sam od sebe ne čuti, in da z vedno novimi miki in vabami draži k nakupu. Pomen reklame je postal v gospodarstvu odločilen: ne uravnava več trg produkcije, marveč produkcija uravnava trg s silo reklame.

Ta novi pomen reklame je naravno vodil do proučevanja novih, uspešnejših metod vplivanja na kupce. Skušnja in eksperimentalna raziskovanja so odkrila, da objektivna, stvarna, resnične prednosti poudarjajoča reklama pogosto nima uspeha; človek se dejansko večinoma ne odloča za nakup, ker je res sam uvidel, da je pametno in prav kupiti. Ker torej resnični nagibi niso v območju spoznanja in zavestnega preudarka, jih je treba iskati v čustveni in nagonski plati človeka, predvsem pa v območju podzavesti. Torej se mora raziskovanje nagibov (motivational research) posluževati eksperimentalno-psiholoških, psihoanalitičnih in globinsko-psiholoških metod. Po teh je treba nagibe ugotoviti, jih v podzavesti krepiti, ali umetno povzročiti.

Reklama se tako ne obrača več na človekovo pamet in zavest, ampak na njegovo nagonsko in podzavestno plast. To pa se pravi: skuša sprožiti v človeku neko podzavestno, avtomatično reakcijo, ki ga sili k odločitvi, da kupi, ne da bi vedel, kaj je v resnici bilo tisto, kar ga je dovedlo do nje. Ne zaveda se, da mu je bila podzavestno vsiljena nekaka fiksna ideja (bolje: Zwangsidee), ki ji sledi, v prepričanju, da sledi svoji lastni misli; niti ne sluti ne, da sledi tuji volji, ki se je na mesto njegove osebne volje vrinila vanj, ga nekako "obsedla".⁽²²⁾ Njegovo ravnanje mu je bilo tako podzavestno vsiljeno. Dejansko v takšnem primeru ne misli sam, se ne odloča sam, se ne vodi več sam kot oseba; drugi manipulirajo z njim po mili volji. Odvzemajo mu na skrivaj, neopazno, zahrbtno, oblast nad samim seboj. Okrnjujejo mu svobodo in odgovornost. Vse to pa ni nič drugega kot okrnjevanje osebstva, razosebljanje. Reklamni strokovnjaki in tisti, v katerih službi so, ne ravnaajo več s človekom kot z osebo. Spoznanja o človekovih duševnih globinah uporabljajo proti njemu. Osebstveno že tako oslabljen in prizadet človek se tem rafiniranim metodam in tehnikam ne bo mogel ustavljati. Kaže tudi, da se bodo te še izpolnjevale in še huje pritiskale na osebo. Ustvarja se nov tip mase.

Človekovi osebi groze nove, komaj slutene nevarnosti, če bodo te metode vplivanja začeli uporabljati tudi na drugih, negospodarskih področjih. Kajti na te načine je mogoče vsiljevati ljudem tudi strankine programe, volilne kandidate, moralno zadržanje, svetovne nazore, celo religiozno "prepričanje". Poskusi takšnega postopanja se že

---

(22) L. c. 3.

kažejo. Če se bodo obnesli in posplošili, bodo posledice porazne. Hujše kot ob totalitarističnem vtepanju s silo raznih nazorov, hotenj, ravnanj. To je, vsaj deloma, odkrito posiljevanje zavestnega življenja in budi osebni notranji odpor. Globinsko-psihološko vplivanje po podzavesti pa je skrito, nezaznatno, nekontrolirano, ki človeka ohrani v iluziji, da je sam svoj gospod, medtem ko je dejansko suženj drugih, ki ga vodijo kot avtomat. Totalitaristično gospodstvo nad človekom si lasti nova elita reklamnih in propagandnih strokovnjakov, ki bo mogla prevzeti dejansko vodstvo mase in družbe, za kar ni na noben način legitimirana, najmanj po kaki demokratični pooblastitvi. Kako je v takšni demokraciji oseba zavarovana in kako resnična demokracija sama še more obstati, je drugo vprašanje. V takih razmerah je demokratična ustava le še fasada.⁽²³⁾

Na tem primeru je vsaj v obrisih videti, kako more človek uporabljati izsledke moderne psihološke vede v namerno razosebljanje. In mnogi niti ne mislijo ne na nemoralnost takšne zlo-rabe.

Na biološkem področju napovedujejo v bližnji bodočnosti naravnost revolucionarne možnosti najrazličnejših posegov v človeški organizem. Zdi se, kakor da se pripravlja doba, ko bo človek postal skoraj absolutni gospod svojega telesnega in duševnega življenja, ko se bo sam odreševal — s pilulami, injekcijami, obsevanji.⁽²⁴⁾

Gre predvsem za poskuse, kako "zboljšati" človeka, ga ustvariti takšnega, da bo kos nalogam sodobnega in bodočega življenja, človeka povsem tehničirane dobe. Oplajanje se bo vršilo umetno in z izbrano rodno snovjo, ki bo "hranjena v zmrzlem stanju, kakor danes konzerviramo kri". Novi človek ne bo nosil v sebi slabosti in posebnosti svojih prednikov, "staršev", marveč preračunano določene sposobnosti zanj odbrane rodne snovi. A tudi to samo bo mogoče notranje spreminjati, poljudno izpopolnjevali v tej ali oni smeri z obsevanjem z radijevim izotopi. Tako in še drugače ji bo mogoče dati posebne tipične lastnosti in zmožnosti. Tako bo nastajal nov rod "specialistov od rojstva": eni bodo fino diferencirani misleci, drugi bodo elita vodstvenih talentov v tehniki in gospodarstvu; tretji bodo tehnična bitja, sposobna prenašati n. pr. nevzdržne hitrosti ali v hipu, kot avtomat, reagirati; spet drugi bodo že od spočetja določeni po svojih telesnih in duševnih dispozicijah za uslužne robote, ki bodo ponižno služili, brez želje ali skušnjave upreti se svojim plemensko višjim gospodom. Kaj bo s ponesrečenimi primeri, z "odpadki" v industriji človeka? Spet sterilizacija, evtanazija, kot prej v nacizmu? Res, razlika je le v tem, da je bila nacistična evgenika rasistična, v službi rase, napovedana pa je v

⁽²³⁾ O vplivu reklame na osebstvo prim. še G. Marcel, o. c. 59-66; 79-80.

⁽²⁴⁾ (Prim. napovedi Nobelovega nagrajenca dr. H. Mullersa (z univerze Indiana, USA) v Wort und Wahrheit, 54-55 in v Neues Europa, Zürich, 15. IV. 1958, str. 8.

službi nezadržljivega tehničnega napredka, ki postaja absolutna vrednota, bog, ki mu morajo biti podrejene vse druge vrednote, tudi osebne.

Kaj bo s takšnim umetnim človekom? Bo še res človek? Ne bo enostransko specializirana osebnost že v kali zamorila druge, na škodo celotne človeškosti? Bo tak človek še svobodno bitje? Bo še oseba?

Buditev novega življenja ne bo mogla biti več prepuščena svobodni volji zakoncev. Uravnana bo morala biti po potrebi in po plemenitosti rodne snovi. Dejavnost zakoncev bo v tem, da bosta od časa do časa oddajala rodno snov v biološke laboratorije, kjer jo bodo preiskovali, spreminjali, določali pravo kombinacijo z drugo, tujo rodno snovjo, in morda kar tam fabricirali človeka.

Ali imajo poskusi, kakor n. pr. L. P. Schettlesovi (Columbia University, New York), ta namen? Pred dobrim letom je opisal, kako se mu je "posrečil" naslednji eksperiment: iz normalnega jajčnika odvzeto jajčece je "izpostavil" moškemu semenu. Jajčece se je oplodilo in se v teku 72 ur razvilo v živo skupino ca. 32 celic, največ kar je bilo doslej v takih poizkusih doseženo.⁽²⁵⁾

To se pravi: človek je bil spočet v retorti. Ker je absolutno možno, da izumijo še umetni uterus, bo stopil v svet človek, ki bo umetni produkt iz nekje pobranega osnovnega materiala. Človek — tehnični produkt bioloških laboratorijev.

Seveda je to še daleč, najbrže vkljub vsemu ne bo prišlo do tako nečloveških skrajnosti, a gre za miselnost. In ta miselnost ubija človekovo osebnost z več strani. Ne le, da poniža človeka samega na stopnjo znanstvenega poizkusnega materiala, da dejansko zanikuje njegovo od Boga ustvarjeno dušo in jo hoče ustvariti sama, da ne spoštuje etičnih zakonov v pridobivanju snovi za svoje eksperimente. Gre tu za več: za razosebljenje zakonskega in družinskega življenja. Že "umetno oplojevanje", ki je bistveno bolj "človeško" kot oplojevanje v retorti, je Pij XII. načelno odklonil in obsodil prav iz osebnostnih razlogov.⁽²⁶⁾ Mnogo bolj veljajo ti za naš primer, ki je še bolj brezoseben. Seveda ni tu mesto, da bi jih podrobno analizirali. A na prvi pogled je vidno, da zgubi spolno življenje s svojim smislom in smotrom v spočetju, nosečnosti in rojstvu, svoj bistveno osebni značaj. Ni več osebna predaja drugega drugemu, katere nekakšna inkarnacija je novo bitje, ki ju še naprej veže in druží. Novo življenje ne nastane iz osebnega ljubezenskega združenja, marveč tako, da vsak zase na protinaravni način dobljeno rodno snov oddajata v laboratorij v "nadaljni postopek". Res: "tovarna novega človeka". Ta novi človek bo bolj produkt tehnike kot sin očeta in matere, za katera niti vedel ne bo. Anonimnost. V takšni miselnosti je človek kot oseba utonil v ma-

⁽²⁵⁾ Wort und Wahrheit, 1958, 209.

⁽²⁶⁾ V pomembnem govoru 29. oktobra 1951. AAS XXXXIII. 1951, 840. Prim. tudi prispevek G. Marcela v delu "La fecundación artificial en seres humanos", Buenos Aires, 1950, 21-37.

terialističnem morju zgolj snovnih reči, sam postal objekt tehnike, njenih poizkusov in proizvodov.

Če vse to ni samo fantazija — in skoro gotovo ni —, potem je človek kot oseba v tolikšni nevarnosti, v kakršni še nikoli ni bil. Tehnika grozi ubiti človeka s tem, da si ga vedno bolj podreja, prienačuje, se ga poslužuje in dela z njim, kar hoče, ne oziraje se na njegovo duhovno in osebno odliko in na npravne postave. Kdo si upa danes znanosti in tehniki zavirati pot ali določati smer? In vendar veljajo tudi zanjo zakoni mejá. En tak zakon je človekovo duhovno osebstvo. Znanost bi si ga morala nadeti sama. Hoditi mora skupaj z modrostjo in krepostjo. Če ne, bo uničila človeka in s tem končno sama sebe.

Ob vsem tem le površnem pregledu nekaterih nevarnosti, v katerih se nahaja ali se bo znašel kdaj človek, ne preostane drugega kot iti vase, najti svoje osebstvo, živeti vedno polnejše osebno življenje: eksistirati.

KO SE SPET SREČAVA^v

“Da, ljudje smo čudni. Največkrat se niti ne zavemo, da smo z nepremišljenimi besedami preukrenili življenjsko pot sočloveka.”

Gospa Biegler za hip odloži nož, s katerim si je pravkar mazala kruh. Saj drugače sploh ni časa za razgovor. Zjutraj Ljubica hiti s pospravljanjem, pranjem, kuhanjem, gospa Biegler pa je večinoma v mestu ali pa po ure dolgo telefonira na vse strani.

“Da.”

Ljubici v trenutku obtiči nekaj v grlu. Spet tisti skrivnostni strah. Isti občutek kot pred izpiti, ko je še hodila v šolo. Spet se pričinja vpraševati: “Moj Bog, ali imam pravico do tega miru? Ali imam pravico živeti le za bodočnost?”

Gospa Biegler z užitkom srka svoj čaj.

“Tudi ti si čudna, Ljubica. Včasih te gledam. Pa se mi zdi, da te končno le ne poznam. Nekaj te vznemirja, ali ni tako? Kljub zadovoljstvu in pesmim te nekaj duši. In ne verjamem, da je to le domotožje.”

Ne sprašuje dalje.

Načeli sta čisto drug pogovor.

A v dekletu je ostal tisti čudni strah.

Potem je spet vse zatonilo v pozabo in podzavest. Nekega dneva pa je pozvonil on, ki se ga je bala.

Pravzaprav je bila to čisto preprosta povest. Bila sta dolga leta najboljša prijatelja, rada sta se imela in zaupala sta si. A prav v ljubezni si je tako lahko umišljati določeno čustvo. In ko je on odpotoval v tujino, je srečala ljubezen. Ljubica je prijatelju pisala o svoji odločitvi, da se razstaneta. On je sprejel z molkom, brez očitaj in brez borbe. Ljubici pa je bilo morda prav zaradi tega še huje. Kot bi zasenčila svetlo življenje.

Mnogokrat si je potem skušal predstavljati ponovno srečanje z njim. Mislila je, da bo našla miru in odpuščanja v tem, da gre še ona po svetu. Mislila je, da ji bo težko ob pogledu nanj, da jo bo zbolel neki nepojasnljiv občutek zagrenjenosti.

Zdaj pa sta čisto mirno sedela pred polzagrnenim oknom. Ljubica ga je opazovala tako hladno, da jo je lastna ravnodušnost skelela.

“Kako sem se slepila,” je pomislila. Gledala je njegovo malo naprej sključeno postavo, izraziti nos, temno obrobljene oči. Tako dobro je poznala vsako njegovo kretnjo.

Nekoč se ji je smilil.

Hipoma je prekinil tisto pogovarjanje o skupnih znancih, o vremenu in o vtisih tujega sveta.

“Ljubica, ali se ne kesaš? Včasih?”

Prsti so se ji oklenili stola in na členkih so se prikazali beli madeži. Resnica... Kaj naj mu odgovori? Ali mora biti resnica vedno nož? In kaj je bolje: pretrgati, prerezati vez, pa četudi ve, da bo globoko ranila, ali lagati?

Na vrtu so rahlo šumotale veje kitajske akacije in od daleč se je oglašala kookaburra. Tisti njen dolgi posmehljivi krohot! Kot bi se režala njenim velikim besedam, njeni domišljavosti in hinavščini. Kot bi trgala vse leporečje, namišljeno veličino, vso pisano šaro, ki jo je Ljubica s takim ponosom imenovala svoj značaj.

Doraščanje boli — je nekoč nekdo pripomnil. In zasmejala se je. Da, še ena njenih lepih vrlin: tisto jezikanje. In kako prav je imel tisti človek! Koliko trpljenja in očitaj je bilo treba prebresti, da je mogla videti vase. Zgrozila se je. Nikomur ni lahko spoznavati samega sebe, priznati svoje napake. Potrebovala bi velikega poguma za to, pa ga ni imela.

Sedel je, rahlo obrnjen proti Ljubici. Čakal je odgovora.

“Ne.”

Mogla je čuti lastni glas, ki je tuje zvenel v prostorni sobi. “Ne,” je ponovila, šepetaje. “Ne kesam se, ker sem zelo srečna.”

Morda je verjela, da šepetana beseda manj skeli?

Skušala je razložiti:

“Vem, da ti je bilo hudo. Vem, da sem te razočarala, ker si veroval vame. Pa sam veš, da sva si bila vse preveč različna. V vzgoji, v miselnosti, v hotenjeh...”

Kot bi nekje vstajala podoba tistih sladkih let... Enakomerno tiktakanje velike ure pa je samo večalo nasprotje med preteklostjo in tem zadnjim razgovorom. Pesem je to bila, neka neslišna melodija, silna in divja in zmagovita kot vihrajoči puščavski veter. Trgala je iz nje vsa sanjarjenja male deklice in ostalo je samo neuravnovešeno, ubogo bitje, ki je iskalo opore in razumevanja. Pesem je šla preko nje kot silovit žar, ljubezen in predanost, moč in veselje. In v enem trenutku ji je preblisnilo zavest: tak mora biti občutek smrti.

Potem se je v hipu zavedela.

Njegov glas ji je zvenel tuje: “Sestanek imam, v mestu. Posloviti se moram.”

Še se je povrnil spomin. Čustvo obžalovanja in rahle otožnosti nad dnevi, ki so za vselej umrli, jo je prevzelo.

“Ostani še malo,” je zašepetala. “Na ljubo spominu.”

Dotaknila se mu je roke. Drobna kretnja, ki ju ni mogla več zbližati.

“Ne morem, Ljubica. Obljubil sem.”

Ko ga je pogledala, je razumela, da je to v resnici konec.

Vstal je. Vedela je, da ji hoče povedati tisto najvažnejše, zaradi česar je sploh prišel. In ni se mogla premagati, da bi je ne zamotil spet pogled na njegovo držo. Prevzemal jo je občutek naveličanosti.

Govoril je počasi. Tudi to je bila njegova navada.

"Naj ti povem eno, Ljubica. Ne govori praznih besed, ki jim ne veš pomena. Ne razsipavaj jih! In ne ustvarjaj si o človeku, ki ga ljubiš, podobe, ki jo želiš. Ljubi ga takšnega, kakršen je, z napakami, s slabostmi. Že ko tudi sama nisi popolna!"

Premolknil je. "Saj te ne obdolžujem, nisi mogla vedeti."

Potem sta oba molčala.

"Kako sva si tuja," je pomislila. "Ni ene same besede, ki bi naju mogla zbliževati."

Oh, in spet ji je zableščalo pred očmi. Valovanje morja, zeleni sijaj borovcev in brinja... Začutila je tisto ostro vznemirljivo občutje, ko diši posušena trava na presahlem jezeru. Nosnice so se ji širile...

S prsti je potegnila preko oči. Odprla je vrata.

"Srečala sva se, pa si nimava kaj povedati..."

Potem ga je spremila na avtobusno postajo.

In ko je za hip postala pod mimozinim drevesom, ji je v laseh obtičal rumen cvet. Gledala ga je, božala med svojimi prsti. In ko bi ne bilo ljudi na ulici, bi pokleknila tam pod mimozo.

Kajti nenadoma je ni bilo nič več strah.

PA TE OBJAMEM

"Živeti v srcih tistih, ki ostajajo za nami — to ne pomeni umreti."

Ali veš, tata, kolikokrat sem te slišala izgovarjati te besede?

Zarana sem šla brat tiste prve koščenske v našo dolino. In ko sem jih v kuhinji dala mami, se je obrnila vstran. Noče jih gledati. Ničesar noče okušati.

Tata!

Tako strašno je slovo. Pogled se ustavlja na vseh dragih osebah, na vseh priljubljenih živih bitjih. Tam so doline s senčnimi lehami, kjer rase radič in hren. Tam doli je siva kraška cesta. Na obeh straneh so ograde, izjedeni okorni skladi kamnov. Skale so to, ki so jih bogvedkaj znosile roke dedov in pradedov, da bi rešile tisto bore črne in rdeče prsti.

Tam so osamljeni bori, razklani dren, figovci in breskve, robidje in murve.

Kaj je bolj gorjupo od slovesa?

In zarana sem zagledala Iveta na koncu drage. Stal je tam, ves samcat in siroten. Veš, tata, prav ob tisti tvoji češnji je stal. Gledal je male lehe, razrite gabre ob ogradah. O, povsod samo življenje. Brenčanje, čirikanje, žvižg in petje — glasovi so se mešali, preglaševali drug drugega, rasli in zahtevali, zmagoslavno klicali v prešerno jutro po življenju. Ive pa je čutil, da se sam spaja z življenjem; čutil je v sebi neukrotljivo silo po ljubezni, po dihanju in vriskanju. Naraščalo je in prekipevalo. Mavrični krogi so se zibali v zlatih zubljih, Kras je ves dišal po grenkem opoju življenja.

Ive je pokleknil. Tja med mlade trtne brste je zahrepenel in v zadržanem joku je hlipal. O, tata, videla sem, kako se bori v njem življenje. In zdelo se mu je, kot da zatajuje tebe, tata; kot da bo z veseljem zasenčil tvojo smrt.

Tata...

Z okornimi prsti je božal raskavo češnjino deblo sredi trtja in hlipal.

— — — — —

Sinoči je Božica po dolgih letih spet skušala igrati klavir. Pa ne more. Začeta pesem obstane, prav nad kuhinjskim stropom se ujame v nekaj težkega in zamre. Tako se razstrgajo bele ovčke nad devinsko stranjo. Ti bi rekel: lepo vreme bo. Zdaj poje Božica tisto staro soldaško. Pa vem, da misli: to je tata tako rad pel...

Vidim te. Gledam spet v tvoje živomodre oči. Z njimi nisi mogel ničesar prikriti. Izdajale so vso tisto življenjsko silo, ki je urejala tvoja pota in vodila tvoje misli. Včasih so bile vse drobne in zožene, da so sijale v temni modrini, kot bi jih lastna sila misli dvigala nad druge ljudi; včasih so bile spet bleščeče in zmagoslavne, brez omahovanja in zadrege; včasih pa so bile zanesene in vesele kot oči porednega bubca, da je v njih sijala lepota in razposajenost zlatega otroka, ki se ne zna pretvarjati.

Zdaj je nebo zastrto s suhimi oblaki. Beli kraški brežuljki so tam zdrsnili v mlečno daljavo, bezeg zastira svoje sladke dlani. A če stopim na borjač, te ne bom našla. Zlati majski hrošči se spreletavajo nad okni. Rad si jih imel.

Moja misel pa te kliče: vrni se, vrni se! Ne veš, kako radi te imamo. Vrni se, za vse tiste neizrečene besede, za vse uboge martinke in jurjevke, za vse trobentice in vijolice in ciklame, ki si jih prvi prinesel za klobukom, tata... Tata!

Zdaj me žejja po ljubezni. O žalostne oči človeka, ki se poslavlja! Čutim tvoje besede... Preko vsega bridkega in grdega videza čutim, da je nekaj lepega, neskončno lepega v življenju. In to lepoto iščem zdaj v zvoku, v besedi, v naravi. Tako brezsmiselno je trošiti to življenje v malenkostnih prerekanjih, v povprečnosti in ničevih trenutkih. Slišim tvoje misli... Iz svojega življenja bi hotela ustvariti nekaj čistega, nekaj močnega, kot je čist in močen kraški teran. Dajati bi hotela

ljudem tvoje vere. Rada bi zgrnila vse dobre misli kot zlati samosevni regrad, v tvoj spomin...

Joj, včasih se mi zazdi... Ali nismo toliko bolj osamljeni, kolikor bolj ljubimo? Tako težko je, tata... Imam želje in sanje, ki segajo preko vsega, kar me obdaja — pa moram samo mirno čakati... Medtem pa vse vklenjene sile mladosti zahtevajo življenja in se upirajo.

Vedel si to, tata.

Tako hodimo vsa leta z bremenom in križi skozi življenje. Vsakdo pozna lastno boleost, nihče ni tam, kjer bi moral biti. In vsakdo skuša del bremena preložiti drugemu na rame, da bi si lajšal trpljenje. Največkrat misli, da je lajšanje v nestrpni besedi, v hudobnem dejanju.

Ti mi pripoveduješ svojo misel, tata.

Poglej vso to bujno razraščeno travo in listje, ki tu in tam čepi bedno pod robidovjem, ostanek pretekle jeseni. Med krušečimi se ogradami gineva pravljíčna igra blestečega se dneva. Ostaja samo ostri vonj po Krasu: pelin, rožmarin, gorečke.

In iz naše doline prihaja kot iz skritega zatišja špilje vonj martink in cipres, grenki vonj žalosti.

A zdaj se spreminja v trepet življenja. Zdaj te razumem, tata. Zdaj razumem, da si zarana šepetal iste besede Ivetu; da si v pesmi povedal Božici in v koščenkah mami.

Zdaj vem: življenje je lepo. Ne sme nas ga biti strah. Bati se je le tistega, kar se skriva v dušah ljudi, kar ostaja v nas, pa pojdimo še tako daleč.

Zdaj čutim: uspel je, kdor je lepo živel in veliko ljubil; kdor je iskal v vsakem bitju najboljše.

Tata.

Dal si nam najboljše, kar si imel: svojo dobroto in vero.

— — — — —
Tolikokrat si mi rekel: "Naj te ne bo strah, pupka. Pridi sem, pa te objamem."

Pa te objamem...

Kot objema sonce vso brežino, do Zdobe.

LJUBEZEN STAREJŠE SKALE

Duri jutranjega mraka
zapre za seboj in stopi na pot
rdeče sonce k starejši skali.

Tako je tiho, da
marčne rože Planote
še z roso spijo in
veter šepeče s skalo:
"Moj ljubi, moj ljubi."

Zdaj sonce se skloni nad njo, ki
je dolgo čakala in
se bala zreala potokov.

Tako je tiho, da
vlakna objema zvenijo
v dolini daljave.

In njeno odprto srcé
na dno omame pade
zažgano. Potres. Krohotanje atomov, pregnanih
iz Prvega jedra. Raztrganih. Zemeljske plasti se
pod silnim pritiskom okoliščin
na novo zvrstijo.

Pravijo: točno ob treh.
Točno? Ha - há, ha - há.
Ljubezen in mera.

AVTOSTOP ZA ŽENSKE

Na gornjem peronu zahodne dunajske železniške postaje je bilo živahnije, o tem ni bilo dvoma. Zato sem stopil na tekoče stopnice, ki so me pripeljale na gornji peron. Tu ni videti lokomotiv, ni slišati piskov ali ropotanja težkih motornih strojev. Zahodna postaja je že elektrificirana. Približal sem se stenskemu voznemu redu ter ugotovil, da tržaški ekspres ni napovedal zamude. Zvočniki so to kmalu potrdili. Vrnil sem se k izhodnim vratom št. 5 ter se oziral po dvorani.

"Iščete sobo, gospod? Oddajam sobo, gospod."

Obrnil sem se in odkimal. "Hvala. Ne."

Hotela je odgovoriti, a skozi vrata št. 5 se je vsulo še več potnikov tržaškega ekspresa. Videl sem dekle, ki je stalo sedaj s hrbtom proti meni; motrila je potnike. V šumu množice sem včasih ujel njen glas: "Sobo, gospod? Morda iščete sobo, gospod?"

Samo še posamezniki so prihajali.

"Gospodična!"

Nemudoma se je obrnila. "Prosim, gospod?"

"V nogavicah imate luknjo, nad peto!"

"Mhm, gospod. Se močno opazi?"

Nasmehnil sem se. "Komaj."

"Ste dospeli zdajle? Z ekspresom?"

"Pravkar."

"In se boste ustavili v hotelu? Škoda, da ne potrebujete sobe." Vprašal sem zakaj. Nadaljevala je: "Jaz jo oddajam. A vi pojdete v hotel!"

"No, hôte! bi srednjevrsten hotel, ne daleč od središča mesta."

Pomislila je ter dejala: "Računali vam bodo 40 šilingov... mesto je preplavljeno s tujci."

"Koliko zahtevate vi?"

"Dvajset šilingov. Tramvajska postaja je tik hiše."

Poglobil sem se v računanje. Komaj pred pol leta so zavezniške čete zapustile Dunaj. Sobe, ki so jih bili najemali vojaki, so brž preuredili za prvo turistično nujo. Ob Ringu so že postajali staromodni RR. Hotelska obrt je šla v klasje. Dekle je stalo sedaj ob meni ter me pazljivo motrilo. Njena pojava je počasi in neubranljivo pronicala vame. "Na mesec je to... šest sto šilingov. Za dva meseca bi bilo ti-soč dve sto šilingov... Koliko zahtevate za uporabo kopalnice?"

"Zakaj preračunavate vnaprej? Saj ne boste ostali dva meseca!"

"In zakaj ne bi ostal?"

“Ker se ljudje že prej naveličajo drug drugega. Preden bi našli hotelsko sobo, bo noč. Verjamete? Ne glejte me, moji lasje danes niso urejeni. Ves dan postavam na postaji. Ni bilo pravih potnikov, razen neke ženske...”

“Ženske?”

“Da, neke študentke.”

“Jaz pa naj bi bil pravi potnik?”

“Vi ste človek.”

Odprl sem usta od začudenja ter ponovil: “Človek? — Obupen poizkus je doumetje človeka, pa tudi prehud, da bi o njem razpravljala na železniški postaji.”

Njen odgovor je bil: “Presvinjski, ali ne?”

“Kako?” Glasno sem se zasmejal. “Kako?”

“Mislila sem tako, da so pravi potniki redki! Ste opazovali mesto, ko ga zagrne noč? Na široki cesti se spojite z milijoni svetlob. In v cestni hrup se zagozdi brezsenčna postava. In vse iskanje postane v trenutku nebogljeno.”

Rekel sem: “Ah, da... saj. Dan je potemtakem dolgočasen!”

Potrdila je: “Razvlečen!”

Odvrnil sem: “Vzel bom sobo pri vas!”

“Nisem nič dvomila.”

Stopila sva na stopnice ter brez besed prekoračila spodnjo dvorano. Zdaj je bila razsvetljena. Skozi steklena vrata glavnega izhoda sem videl, da se je mračilo.

“Čakajte, poklical bom taksi!”

“Čemu, gospod? Škoda denarja! Pojdeva s tramvajem! Kje je vaša prtljaga?”

Brez pomisleka sem pojasnil: “Eh... v garderobi. Jutri bom vzel vse skupaj.”

“Tudi prav. Pojdeva s tramvajem št. 116 za 22. okraj. Naj vam kupim časopis, ali se bova pogovarjala?”

“Kupil bom časopis.”

Tako sem se spoznal s Prince. Vendar se je motila, ko je mislila, da sem pripotoval tisto pozno popoldne z vlakom. Bil sem v mestu že štirinajst dni; brez določenega namena sem taval po neskončnih ulicah, najčešče pa me je gnalo na postajo. Zdomačil sem se bil namreč s postajami. Tudi tisto pozno popoldne sem postopal po razsežni zahodni postaji zaradi golega ugodja. Naslanjal sem se ob stebre ter dosti kadil. Dekle me je prebudilo iz premišljevanja, ali bodo z nastopom letalske dobe prenekateri našli svoja dnevna zavetišča na letališčih...

Po polurni vožnji sva stopila v vežo stare hiše. Dekle je pokazalo na temne stopnice. Šla sva po njih nadstropje višje. Tu je dekle obsta-

lo. Ne preveč navdušen za tako okolico, sem pripomnil: "Slišite, ta hiša je pa daleč od mestnega središča! So tole vrata v stanovanje?"

"Da, gospod. To so vrata."

"Margareta Lipp?" Ime sem prebral na medeninasti tablici. "Ste Margareta?"

"Ne, moja teta je Margareta. Meni je ime Princes!"

"Nekoč sem že slišal to ime. Bil je dirkalni konj, ki je zmagal pred tremi leti v Londonu. Niste navdušeni za stave?"

"Poznam le ceste in železnice."

Ko je rekla to, sem obstal. Spet je nekaj, kar si nisem znal razložiti, pronicalo vame ter me vezalo z dekletom.

"Čakajte, Princes! Ne odpirajte vrat. Sediva na stopnico."

"Zakaj?"

"Vi niste domačinka tukaj. In vaše ime je izmišljeno!"

Sedla je na stopnico poleg mene ter potrdila moj sum. "Naj bo! A imenujte me Princes."

"Ime ni napačno. Nasprotno, "Princes" je zmagal pred tremi leti, kakor sem omenil, na londonskem dirkališču."

"Jaz nisem zmagala še nikjer. Moja zmaga je v tem, da podležem."

Nisem se niti dobro zavedel njenih besed, ko sem odvrnil: "Človek tudi s porazom zmaga." Po daljšem premoru sem popravil: "Včasih."

Rekla je: "Tudi vi ste tujec!"

"Princes, kje je vaš dom?" Malomarno je pokazala vrata. "Kje je vaš dom?"

"Južna Besarabija."

"Ne lažete?"

"Nimam vzroka, da bi vam kaj natvezla. Najeli ste sobo. Kajne, da ste tujec?"

"Odprite vrata, Princes."

Vstala je, stopila k vratom ter pozvonila. Slišal sem brnenje v stanovanju. Rekla je: "Nimam ključev, zvoniti moram."

Vstal sem ter pristopil: "Ime mi je Pavel. Lahko mi rečete kar tako!" Slišal sem, da nekdo odklepa vrata. Popravil sem si kravato in vtem so se vrata odprla navznoter. Osivela, prijetna gospa okoli šestdesetih je stopila najprej korak nazaj, da me je premerila, nato korak naprej in oči so se ji zaiskrile v odkritosrčnem veselju. Preden nama je utegnila napraviti pot v stanovanje, je zabrbljala:

"Sijajno, sijajno, sijajno... Vendar! A z majhno zamudo, otroka! Čakam in čakam, prisluškujem na cesto; vse je tiho, nobenih korakov, angelčka draga..."

Stegnil sem desnico: "Oprostite, gospa, moje ime je..."

Ni mi dovolila izgovoriti. "Vem, vem, vem, ljubi otrok. Princes mi je vse zaupala. Okenske zavese sem oprala, zlikala, prtiček na mizi pa je prav isti, ki ga je birmanska botrica — bila je gospa iz prvega

okraja, seveda ne več tako bogata ko takrat, ko je moj mož njenega soproga... oh, da, prtiček je prav isti, ki ga je birmanska botrica podarila moji Miškici. V vazo sem dolila sveže vode zaradi občutljivih cvetlic. Vstopita vendar, otroka!"

Napravila nama je prostor in Princes je vstopila. "Vstopite, Pavel. Tu je zdaj vaš dom."

Sledil sem ji obotavljajoče: "Menim, da bi najprej razjasnili položaj?"

Vtem je gospa Margareta zaprla vrata. Tudi zaklenila jih je ter pohitela z besedičenjem: "Torej zamuda! Shladila se je kava. Sesedla se je smetana. Kot takrat, ko smo pričakovali gospoda barona s kavoin pecivom iz najboljše pekarnice. Gospod baron pa je z zlomljeno nogo ko otročiček nebolgljeno ležal v gozdu... dva dni so ga iskali! Sem to že omenila, Princes?" Vdano jo je pogledala.

"Pogreli bi kavo, medtem pa mu pokažem sobo!"

Gospa Margareta se je obrnila: "Ne pozabi poudariti, da je živo rdeči, z zlatom pretkani svileni prt, ki visi nad posteljo, darilo soproge gospoda barona naši Miškici, ko je spolnila deseto leto. Izdelan je iz ornata nekega zelo visokega grofa, ki so ga ubili Turki. Princes, torej prtiček in prt nad posteljo... ne pozabi!"

Rekel sem stari gospe: "Še vedno sodim, da gre za nesporazum. Moje ime je..."

Nisem uspel, kajti prehitela me je: "Vem, vem, vem, drago dete. A premagajte sramežljivost, to ogrinjalo angelskih ljudi. V vazi je šopek rož! Ah, Princes, že hitim. Smetana se je sesedla..."

Odsekano sem vprašal: "Nič ne de; kje je soba?"

Princes je pokazala neka vrata. "Tu na desni."

Gospa se je obrnila k meni in pokimala: "Tu na desni. Zadovoljna bosta s teto Margareto. Obe postelji sta pravkar preoblečeni!"

"Obe postelji...?" Zapustila me je zadnja razsodnost. Margareta ni opazila začudenosti, nadaljevala je: "Obe, otročička! Prav tako, ko tisto noč, ko smo se vrnili s svatbenega večera in je moj mož dejal, da ne obuje nikdar več plesnih čevljev, tako ga tiščijo prsti..." Zahihitala se je. Niti malo hudobnosti ni bilo v njenem smehu. Stopila je do vrat, se še enkrat obrnila ter dejala: "Na svidenje, Gabriel, sveti Gabriel...!"

Počakal sem, da sva bila s Princes sama, ter rekel osorno: "Bodite ljubeznivi ter mi razložite ozadje te burke!"

"Če je burka, ne vem — a je vse resnično."

"To bi si dal stežka dopovedati!" Pogledala me je. "Premislite," sem nadaljeval, "če se niste morda zmotili v meni? Da po naključju ne bi bil tisti, za kogar me imate. In da vam zmoto najpreprosteje dokazem s tem, da obrnem nejasnemu položaju hrbet!"

Hlastno je skočila k vratom ter se postavila s hrbtom proti njim. "Ne... ne! Pavel, ne storite tega!" Stal sem neodločno sredi neudob-

ne sprejemnice. "Prosim vas, da ostanete! Lahko bi bili opazili, da teta Margareta ni pri čisti..."

"Zamenjuje me z nekom!"

"Ne zamenjuje vas. Samo pri čisti ni."

Sedel sem spet ter si prižgal cigareto. "Če ostanem, mar ne bi potem vi zmagali s porazom? Je gospa res vaša teta?"

Odgovorila je, da ima mnogo tet. Kako, da me sprejema ko lastnega sina ali zeta? Ali dela z vsakim najemnikom tako? Kdaj se ji je zmešalo?

Stoječ še vedno pri vratih, je rekla: "Miškica, ki jo neprestano omenja, je njena hči. Umrla je od groze, ko so jo po zasedbi pomen drali rdeči vojaki. Teti se je takrat zmešalo. — A zakaj sprašujete? Pustite te davne stvari, ki jih ne boste nikoli razumeli!"

Zasmejal sem se. "Je vaša teta vdova?"

"Da. Mož ji je bil kočijaž, ki so ga uničili avtomobili. Več ne vem."

Iz kuhinje je klicala stara gospa: "Princes! Princes! Kavbo za Gabriela. Za našega svetega Gabriela!"

Princes je šla proti kuhinjskim vratom. Sredi poti se je ustavila. Bilo je prvič, da je rekla proseče: "Ne zapustite me, prosim."

Bilo je tudi prvič, da sem dobil premoč: "Razpoloženje zadnjih tednov mi brani, da bi se mešal v kakršno koli prigodo. Preveč imam opravka s seboj, Princes. Rad bi se odpočil ter se potem spet nagnil v resničnost."

"T o je resničnost, Pavel! Niste živeli v njej, ker vas namišljeni red ni nikoli povozil; ker vas niso nikoli pogazili."

Zdaj sem se nasmehnil ter dejal, da bom ostal najemnik sobe. Rekla je hvala.

Na vratih se je pojavila stara gospa. Nosila je pregrnjen pladenj s skodelicami ter pecivom. "Angelska kavica kipi, srčecu pa se mudi — v vroč objem. A smetana se je sesedla. Ko da bi se sesirila kri! Sta se pogovorila? O, seveda sta se, otroka, srčecu se mudi, angelska kavica kipi..."

Rekel sem: "Hvala za pozornost, gospa." Princes ji je odvzela pladenj.

"A prepozno, prepozno prihajate, Gabriel. Gospoda barona ni več in njegove soproge iz prvega okraja tudi ni več. In našega konja tudi ni več. Hlev za hišo je prazen že... Bogve koliko let? Od takrat se ni nič spremenilo, od tistikrat, ko so odpeljali našega konja..." Pogledala je v tla in komaj sem ujel besedo "Princes". Princes je rekla: "Prosim?" Gospa pa se je zdrznila ter dejala opravičujoče: "Ah, moj Bog, kaj sem tebe poklicala? Kadar je potrkal na vrata imeniten obisk, sem bila vedno poleg! Za poroko ti bom darovala svojo črno obleko, Princes. Poročila se boš v črni obleki. Gabriel pa se bo prikazal v beli uniformi, z mečem za zlatim pasom..."

To je povedala zanosno in dobre volje sem dodal: "Potrudili se bomo, gospa! Z orgelskim koncertom!"

"Ne bom videla in ne slišala. Zaradi blagoslova bom ostala doma."

Princes je odprla vrata moje nove sobe in gospa se je poslovila. Približal sem se dekletu ter dejal, da naju je teta končno zapustila. Princes je sedla na rob postelje. Razgledal sem se po sobi. Bila je srednje velika; velika staromodna zakonska postelja je zavzemala polovico prostora. Istovrstna omara, predalnik, kakršne so izdelovali pred mnogimi leti, dve posteljni omarici; to je bilo vse. Seveda, vse polno zaves in pregrinjal. Vprašal sem Princes:

"Kje pa je vaša soba?"

"V njej spi nocoj teta," je pojasnila samoumevno.

"Ha, ha... taka je ta stvar! Vsaj razložite mi! Čeprav je vaša teta zmešana, kakor pravite in kakor sem videl, kako da... za vruga, Princes, iz same zmešanosti naju najbrž ne sili skupaj?"

Rekla je: "Za trdno ne!"

"Kako naj si razložim ta sprejem in te posledice? Smisel te komedije bi rad vedel, nič drugega."

Vstala je. "Saj ni komedija! Zakaj mi ne verjamete? V kuhinji je počivalnik, lahko ležem nanj!"

"Ne, Princes. Ne branim se pod isto streho prebivati s prijaznim dekletom. Žal pa sem za romantiko prestar. In položaja ne razumem dobro. Koliko ste stari?"

"Devet in dvajset. Ne sprašujte! Kaj bi imeli od spraševanja? Za kratko znanje! Ugajate mi."

Sedel sem poleg nje na rob postelje. "Hvala!" Položil sem roko na njen tilnik. Niti zdrznila se ni! "Ne da bi bil sovražnik teh reči... nobenih pomislekov nimam, dokler bodo na svetu prevladovala goreče lepe besede, zavite v zasmrajeno umazanijo... A moje iskanje me odvrča od take ljubezni!"

"Tudi moje."

Za spoznanje sem stisnil prsta ter jo vprašal, zakaj me je potegnila v to jamo. Odvrnila je, da tudi sama ne išče kupljene ljubezni.

"Vruga, saj trdite, da sem vas nekako najel!"

Dvignila se je. "Ne bi tega mogli, če ne bi hotela." Odšla je v sosednjo sobo ter vprašala: "Boste pili kavo v postelji ali pri mizi?"

"Pustite kavo! Nimate niti šivanke, da bi si zakrpal nogavico?"

Položila je pladenj nazaj na mizo. "Imam. Zašila jo bom. Se vam zdi čudno, ko pravim, da mi ugajate?"

Moral sem se nasmehnuti: "Čudno ne, laž se mi zdi. Niti besede vam ne verjamem!"

Zdaj je stala pred menoj. Z glasom, ki se mu je težko upreti, je vprašala: "Potem ne smem ostati pri vas?"

Premišljeval sem precej dolgo. Potem sem začel: "Jutri bi se rad prebudil živ, Princes. Življenje me je naučilo, da ne smem zaupati

nikomur. Vaša nevsiljivost bi bila edini šibki razlog, da mi noči ne bi bilo treba prebedeti. Vraga, zakaj pa klečite, Princes?" Med mojim prigovarjanjem je dekle zdrselo na kolena.

"Doma, v Besarabiji, smo s tem dokazovali odkritosrčnost. Če hočete, Pavel, me lahko dvignete."

Tako sem se spoznal z gospo Margareto. Ostal sem tisto noč in naslednjih štirinajst dni. Stara gospa nama je vsak večer pripravila kavo s sladko smetano in vsakokrat smo našli pol ure za poglavitni razgovor: o poroki Princes z Gabrielom. Do danes ne vem, ali je gospa z Gabrielom menila mene. Najbrž, stari gospe so se misli precej mešale. Vmes sem odpovedal sobo v hotelu in spravlil prtljago v postajno garderobo. Le torbo z najnujnejšim sem odnesel v sobo v 22. okraju. Počasi sem začel razumevati mik tega dekleta, ki ga je skrivnostna sila gnala v naročje ljubezni, da ga žrtvuje do kraja. In spet je steklo nadaljnih štirinajst dni nerazumljivega življenja. Moškemu godi, če mu je ženska vdana; ne podrejeno, marveč vdana vznemirja-joče skrbno. Včasih so se mi porajali mučni in neskončni dvomi. Tako žensko spoznaš in zgubiš! Zgubiš, ker je včerajšnji dan že umrl, jutrišnji pa se še ni rodil. A Princes o tem nisem govoril, kajti časa na svetu ne moreš ubiti! In prvi mesec se je nagnil v nevarno, sito lenobnost nemirnih duš...

Bilo je ob mesecu, ko sem dopoldne sam s časopisom v roki poležaval v sobi. Pri vratih zunaj sem zaslišal tale razgovor:

"Ste vi gospa Lippova, kakor je moči razbrati s tablice na vratih?" Ta glas je bil moški. Napel sem uho.

"Oh... medeninasta tablica? Takoj po poroki jo je naročil moj mož. Johannes in Margareta Lipp. Zaradi visokih obiskov, samo zaradi njih. Moj mož je vedno vozil samo gospodo iz prvega okraja." To je bil glas gospe Margarete.

"Je vaš mož doma?"

"Že dolgo ne več... odpoklican je bil. Zdaj prevaža svetega Gabriela. Princes pa je dobila novo kožo."

"Odsoten je torej. Jaz sem Ambrož Kuntz, mehanik in šofer."

"Šofer ste? Pravite, da ste šofer? Potem izginite pri priči! Ali pa bom poklicala gospoda barona, ki vam bo zapovedal oditi!"

"Kaj ste neumni, gospa? Noro skrivate!"

"Ničesar nimam skrivati. Vseh 64 let je razlitih po travniku kot ognjena preproga sredi žarečega raja."

"Ne kvasite budalosti, ker vas bom naznanil policiji. Noro skrivate! Dva dni sem stal na vogalu za ovinkom. Videl sem jo. In hišnik mi je povedal, da stanuje pri vas."

"Ste od policije, da stojite cele dneve na ulici?"

"Nisem. Policijo bom šele poklical. Kje je Nora?"

Glas gospe Margarete je postajal razjarjen. "Ne poznam vaše Nore, nesrečnež! Izgubili ste jo, to se rado primeri. Ali pa so jo vam ukradli."

Moški glas je skušal pojasniti primer: "Glejte, Nora in jaz sva..."

"O kakšni Nori govorite? Tudi če bi jo imela, vam je zadržno ne bi izročila. Ker smrdite po bencinu!"

Mož se je razburil. "Kakor hočete! Obrnil se bom do policije. Zapri vas bodo. Opazoval sem hišo dva dni in hišnikova pričevanja bodo potrdila..." Pomiril se je: "Eh... škoda besed!" Zlogoval je: "Dekleta torej ni pri vas. Svetlolasega dekleta s temnimi očmi in z znamenjem na licu!"

Glas gospe Margarete je postal za spoznanje negotov: "To dekle... je naša črna nevestica Princess."

Še preden je mož utegnil odgovoriti, sem odprl vrata. Stopil sem dva koraka naprej in mož je hipoma zaprl usta. Skušal sem biti na moč prijazen in nepopustljiv.

"Oprostite, da se nepovabljen približam. Nehote sem slišal razgovor. Iščete gospodično Princess?"

Mož je brezglasno še enkrat odprl usta. Bil je visok in debel človek. Nosil je usnjen suknjič ter žametne hlače. Bil je za dobro glavo višji od mene. Očividno je bil zmeden, videl sem, da ni pričakoval vmešavanja tretje osebe. Gospa Margareta se je umaknila nazaj, jaz pa sem ponovil vprašanje.

"Princess?" je rekel, ko se je spet počutil varnega. "Princess? Noro iščem! Kaj ste tu vsi zmešani? Noro iščem, otrokovo mater iščem..." je poudaril.

Rekel sem: "Vstopite, gospod!"

Pokazal sem mu svojo sobo ter mu dal znamenje, naj gre naprej. Gospa mi je medtem zaupala, da mož smrdi po bencinu in da se ga boji. Da ne bi vsi skupaj zgoreli? Potolažil sem jo ter jo prosil, da se vrne v kuhinjo. Šel sem nato za debelim gospodom ter zaprl vrata za seboj. Stal sem tam ter nalašč čakal, da bo spregovoril prvi. Bil je dolg premor.

Končno je dejal: "Upam, da ste uravnovešen človek."

"Poskušal bom biti. Sedite!"

"Kdo pa ste?"

Pojasnil sem mu, da sem podnajemnik v tem stanovanju. Znova je potrdil, da je videl Noro. Da hoče govoriti z njo. In da ima tako pravico. Zmajal sem z glavo ter mu zatrdil, da Nore ne poznam. Če je tako imenovana Nora istovetna s Princess, ki je nečakinja gospe Lipove, mu lahko povem, da je ni doma. Če je oprezal okoli hiše, jo je moral videti, ko je odšla. Priznal je, da danes ni oprezal okoli hiše, imel je delo v delavnici.

Sedel sem na posteljo, edini stol je zavzela moževa ogromna pojava. Odprl sem nov zavitek cigaret ter ponudil:

“Kadite? Počakajva, da se gospodična vrne. Ne kadite?”

“Vi?”

“Mnogo.” Prižgal sem si cigareto. “Zaradi živcev.”

“Aha,” je rekel.

“Sedite udobno?”

Pokimal je. Nato sva molčala. Opazoval me je na način, ki ga uporabljajo ljudje nevajeni opazovanja. Mogoče je preteklo pet minut, ko molku ni bil več kos. Izbruhnil je:

“Jaz sem Ambrož Kuntz. V manjšem trgu imam lastno mehanično delavnico ter dva kamiona za prevoz blaga.”

Pokimal sem, da razumem. Rekel pa sem mu, da je gospa Margareta Lippova navajena neopaznega sočutja. Zvišal je svoj glas: “Star-ka je zmešana. Ali pa se dela tako. Če je prikrivala Noro, jo bom naznanil policiji.”

“Upam,” sem odvrnil, “prepričali se boste, da Nora ni Princes, kakor Princes ne bi mogla biti Nora. Tista pika na licu še ne dokazuje sorodnosti!”

Popravil se je na stolu. “Gospod,” je rekel, “zdrav človek sem in nad Noro sem že obupal. Toda mati mojega otroka je. Kaj naj počnem z otrokom... sam?”

Z majhno zlobo sem vprašal: “Pričakujete nasveta?”

“Kdaj se bo vrnila?”

“Kdo?” Pripravil sem si novo cigareto.

“Nora vendar!”

“Vrnila se bo kvečjemu Princes!” Zame je bilo to neizpodbitno jasno.

“Če je ne bi videl na lastne oči,” je nadaljeval debeli Kuntz, nakar je zamahnil z roko. “Eh! Nikoli ni omenjala svoje tete. Otrok pa potrebuje matere. Ste vi, gospod, zrasli brez staršev?”

Pogledal sem mu v oči. Prižgal sem si pripravljeno cigareto; najbrž je opazil, da se mi je roka tresla. “Nikogar nimam. Zato se ne sprašujem, kako sém zrasel.”

Vstal je, prešel sobo, se vrnil ter obstal pred menoj. Pripovedoval je: “Ko sem jo spoznal, se mi je zasmilila. Zdela se je tako izgubljena. In tako je prišlo... Sam ne vem kdaj. Še prej pa je pobegnila. Pobegnila prvokrat, gospod. Našel sem jo, ko sem prebredel vso deželjo. Spet se je zdela tako izgubljena!”

“Prisodil bi vam kakšnih sto dvajset kilogramov.”

“Sto trideset jih imam! Kaj vse sem preživel od najinega prvega srečanja!”

“Kdaj?” Nagnil sem se naprej.

“S kamioni prevažam blago. Pred letom in pol nekako sem stal z naloženim tovornikom pred bencinsko črpalko v predmestju Linza. Takrat sem jo opazil. Stala je na drugi strani ceste in pomahala vsakemu mimo brzečemu avtomobilu. Tam je živ promet, zaradi žele-

zarn... Nosila je ročno mrežo in oblečena ni bila kdove kaj. Opazoval sem jo pet, deset minut, prečkal cesto ter pristopil z vprašanjem: Se ne ustavljajo? Ne prijemajo? So ko ribe kak dan! Smeje je dejala, da se ji ne mudi. Kam, sem vprašal? Na jug, je rekla, kamorkoli! Naštel sem ji nekaj mest, Salzburg, Celovec, a je vedno zmajala z rameni rekoč, da bo odločila pot avtomobila, ki jo bo vzel s seboj. Tedaj sem napravil usodno napako. Rekel sem ji: Tamle je moj kamion, vstopite!"

Sedel je na stol, ki je zaječal zaradi teže. Nadaljeval je: "Povedal sem ji... da, to je bilo že v kabini... da sem prevoznik. Da imam hišo na meji angleške in ruske cone, a na angleški strani. Povedal sem ji tudi, da sem sam, da mi je v osamljenosti včasih dolgčas. Da pa zaslužim dobro. Vse, kar sem mogel dobiti iz nje je bilo, da ji je ime Nora, da zna zavreti krompir in da se spozna na ceste. Potem je zadremala. Ustavil sem kamion ter jo odel. Imel sem tudi blazino. Ostala je pri meni nekaj mesecev, ljubeča in skrbna. Nisem še srečal take žene! Hotel sem se poročiti z njo, a je pobegnila. Otrok je zdaj v reji, njo pa sem po naključju opazil na ulici. Šel sem za njo..."

Prenehal je, ker sem dvignil glavo. Moral sem nekaj reči.

"Ne bi poiskali druge matere svojemu otroku?"

Odkimal je. "Nora je njegova mati!"

"Vrnila se bo Princes. Noro je stopilo sonce ko sneg spomladi."

Živahno je vprašal: "Priznavate, da je Princes Nora? Videli boste, prisilil jo bom k vrnitvi!"

Prizanesljivo sem se nasmehnil: "Če tega ni mogel storiti nekaj kilogramov težki otrok, potem pomeni vaša teža še manj!"

"Zgrabil jo bom in prebil!"

"Naivni ste, spominjate me nekega mesarja."

Tako sem se spoznal z Ambrožem Kuntzem. Zastor pred Princes pa se je malo dvignil; komaj toliko, da sem jasneje razložil begajočo popotnico neznanega imena. Voščena kepa, ki jo vročo gnetejo nešteti prsti, da blažena trepeta v poteptani grozi... begajoča popotnica, kako blizu sem ti bil tisti trenutek. Ambrožu Kuntzu pa ne bi dopovedal ničesar, kajti iskal je pomladnega dne, ne v pomladi usahnjene duše. Vse se bo razvozlati, ko bo na vratih pozvonila Princes!

Mogoče je pretekla ura ali kaj, ko se je zaradi zvonjenja Ambrož Kuntz zdrznil. Pomiril sem ga, da je nekdo zvonil pri sosedu. Res, sem rekel, vse se bo pojasnilo, ko bo na vratih pozvonila Princes.

"Dolgo je ni," je zamrmral. "Kam zahaja?"

Zdaj je bila soba že precej zakajena. Domislil sem se bojazni gospe Margarete, da ne bi zgoreli. Kljub temu sem si prižgal novo cigareto ter rekel:

"Bojim se, da s koncem ne boste zadovoljni, kakor ne bom jaz... nekega dne." Ni me razumel. Zato sem nadaljeval: "Sumim namreč, da bo nekoč zapustila tudi mene. Ženske, kakršna je Princes, se od-

ločijo v sekundi. Odločitve ne premislijo, toda je tudi ne spremene. Izgubile so občutek kesanja!"

Besede so ga prebudile. Videl sem, kako nerodno je premaknil roko. "Zakaj naj bi zapuščala vas?"

"No..." sem se nasmehnil kar se da prijazno, "ker ima zdaj rada mene."

Besede je razumel za dobro šalo. "Ha, ha, ha..."

"Ne, ne razumete me. Zdaj ima rada mene!"

Postal je resen. Prvikrat, kar se je mudil v stanovanju, se je razgledal po sobi. Počasi je izzlogoval: "Ne. To ni mogoče!"

"No, pa ne. Toda, nisem vam je ukradel! Ne pozabite, da govorim o Princes!"

"Se norčujete? Princes je Nora. Saj Princes ni žensko ima! Se oba s staro norčujeta iz mene?"

"Čemu pa? Poudarjam to razliko v imenu samo, da kasneje ne bi bilo sporov. Če sta dekletki istovetni, kakor sumite vi, vam mora biti jasno, da je za vas izgubljena."

Zdelo se mi je, da se je malo pomiril. "Ne verjamem vam."

Po cerkvenem zvonjenju sem sklepal, da je ura poldne. Izostanek je bil res dolg. Princes navadno ni manjkala preko ene ure. Rodil se je nov sum. Tudi Kuntz je ob zvonjenju vstal, pogledal skozi okno ter se vrnil. "Obupal sem že nad njo... toda otroka imava."

Počasi sem postajal hladno razdražen. "V reji. Podjetje pa vam uspeva."

"Niso mi mar njene prigode."

"Seveda so vam! Zaljubljeni ste vanjo!"

Prenehal je ter me nenavadno bistro premotril. "Dejali ste, da ste uravnovešen človek."

"Da, zelo miren in nenevaren. Ker mnogo kadim!"

"Bedarije!" Z značilno kretnjo je potrdil svojo ugotovitev.

"Napravili ste napako. Zaljubili ste se vanjo. Ta ljubezen bo za vas predraga. Preširokopotezna!"

"Nisem zaljubljen vanjo, le otrok naju veže!" Bil je skoro zadirčen. Jaz pa sem potegnil iz ovitka novo cigareto ter nadaljeval v svoji hladni razdraženosti: "Kdaj ste se zaljubili? Doumel sem, kakšni ste, ker se niste spoštljivo vedli do starke! Se tudi vi ne sprašujete, kako ste zrasli? Otrok vam je deveta briga, za ščit ga uporabljate, da bojzljivo skrivate svojo ljubezen do ženske, kajne?"

Pričakoval sem hitrega izbruha. Toda Kuntz je dejal mirno: "Vas to zelo zanima?"

"Torej... kmalu po prvem srečanju. Pa je ne zaslužite, veste!"

Spet ta nerazumljiva mirnost! "Vas res zelo zanima?"

Stegnil sem se ter izpod postelje dvignil nogavico. Igraje z njo sem nadaljeval, kakor bi se pogovarjal s seboj. "Glejte, spet strgana nogavica. Ta ženska nikoli ne zašije lukenj..."

"Njena...?"

"Mhm... tenka, prozorna..., a dovolj temna, da pokrije šibko modro, komaj zaznavno ožilje njenih nog... Kajne, kako blazno privlačne so njene temno modre žile...?"

Ko sem dvignil glavo, sem videl gospoda Kuntza ob stolu. Krčevito se je oprijemal naslonjala; razumel sem ga: lok sem bil napel do skrajnosti.

Njegov glas je bil zaripel. "Cikate name...? Vi... tat!"

Hladno sem odvrnil: "Pustite stol na miru! Niti s črko nisem meril na vas."

"Navezali ste jo nase? Zavedli ste jo. Kako pa veste tisto o žilah...?"

"Gospod Kuntz, nič je nisem zavajal. Poznava se pa mesec dni..."

Ko je govoril, se je razpotegnil in priznam naj, da je bil res velikan. "Poznata? Torej je res, kar pripovedujete?" S počasnim in skrajno neprijetnim, napetim naglasom je vprašal: "Poznata kako?"

Z roko sem mu dal pomirjevalni znak ter se zasmejal: "Kako?" — Dvignil je stol ter ga butnil na tla.

"Prebiti bi moral tudi vas!"

"Ha, ha, ha... bežite no! Vrnite se domov ter ne ustavljajte več deklet po cestah. To se maščuje!" Reči sem hotel še: Slišite, tepec, pustite stol, a je bilo prepozno. Videl sem ga, da je igraje dvignil stol ter zamahnil po meni. Zaslišal sem neki krik, razumel sem ga kakor "zvodnik", umaknil sem se k steni, pa me je stol vseeno butnil po desni roki. Teža udarca me je potisnila na tla, roka je zaskelala, bolečina pa je v trenutku prenehala. Zaslišal sem Ambroža Kuntza, ko je rekel, naj se ne hlinim. Kot da bi me on potolkel na tla. Slišal sem tudi glas gospe Margarete, ki je vstopila vsa prestrašena ter zaskrbljeno pripovedovala, da bodo zlomljeno srce spet zacelili pred oltarjem v diamantni dvorani, kjer se bo njen mož dodobra prespal.

Pobral sem se s tal in bolečina v desni roki se je vrnila. Kuntz je vprašal: "Se je vrnila Nora?"

"Še vedno je prazen hlev, gospod. Hišnica je pozvonila. Telefonirala je Princes..."

Oba sva obstala.

"...telefonirala je, da pozdravlja svetega Gabriela. Da ga pozdravlja in poljublja."

Kuntz se je obrnil k meni: "Kaj naj to pomeni?"

Rekel sem: "Da se je iztekla njena ura." Ozrl sem se po svoji torbi. Kuntz pa je dokaj surovo napadel staro gospo: "Kaj deklet ni vaša nečakinja?"

"Tista nevestica...?" Sklenila je roki ter dobrohotno pojasnila: "Ne...! Angelsko dete stanuje tu tri mesece. Prvi večer, prav dobro se spominjam, sem ji pripovedovala o naši "Princes"... začuda, tudi njej, tako je dejala, je ime Princes. In pričela me je klicati za "teto".

Neskaljena leta, povezana v lilije mladega gospoda barona iz prvega okraja in svetega..."

Zakrohotal sem se.

Kuntz je zakričal: "Nehajte se smejati! — Kdo je bila ta "Princes"?"

"Princes? Naš konj. Moj mož je dvanajst let vozil z njim imenitne ljudi. Pravzaprav je bila kobila... imenitna kobila!"

Zakrohotal sem se in zdaj me ne bi mogel ustaviti Ambrožev glas. Margareta je čakala, da sem se izsmejal. Bolečina v roki me je spomnila, da moram nekaj ukreniti. Vprašal sem Kuntza, če ima svoj kamion pred hišo. Potrdil je. Rekel sem mu, da me bo zapeljal v bolnico.

"Toda Nora...?"

"Slišali ste, da me pozdravlja. Ko ste udarili, ste že udarili napačnega. Laket mi zateka, pohitiva!"

"Na postajo Rdečega križa?" je vprašal.

"Ne, v zasebno bolnico."

"Preklete," je rekel, "kdo bo plačal stroške?"

"Vi," sem se zasmel. "Vaš otrok spada v sirotišnico. Vsako sodišče bi ugotovilo, da mati ni sposobna za svoje naloge. Nič ni kaznivega — razen vašega bedastega napada s stolom."

"Vprašal bom odvetnika."

Zavrnil sem ga, naj vpraša hudiča, ki je njegov brat, meni pa laket opazno zateka. Porinil sem mu torbo ter se obrnil h gospe Margareti: "Gospa Lippova, kot sem vam obljubil: nismo zgoreli!"

Dobrodušno je pokimala ter položila roko na mojo desno laket. Stisnil sem zobe.

Tako sem končno spoznal tudi sebe. Ostala je zatekla, zlomljena roka, ki me je privezala za dva dni na posteljo. Kuntz je imel navsezadnje le sto trideset kil in bil je mehanik. Nisem ga več videl; poravnal sem račun v bolnišnici ter stopil spet v trepeta poln, jasen dan velikega mesta. Odločil sem se za premik; čutil sem, da se je v meni nekaj stajalo in da se mi pogled bistri. Tako sem čakal na postaji, oči so begale po velikem stenskem deželnem zemljevidu, iskal sem vlak, ki bi imel tudi jedilni voz. V ogromni postajni dvorani je mrgolelo ljudi, nihče pa ni pritegnil moje pozornosti.

Tedaj sem zaslišal znan glas za seboj. "Pavel!"

Sunkovito sem se obrnil: "Princes?" Smehljala se je. "Kako majhen je svet. Tako majhen, da se srečujeva na postajah!"

Zaskrbljeno je opazovala mojo roko. "V mavcu jo imaš? Si padel?"

"Ne. Poravnal sem le račun najinega življenja."

"Morala sem te zapustiti!"

Pokimal sem: "Vem, tvoja ura se je iztekla. Mislim sem celo, da

si že iz mesta. Si se vrnila k stari Margareti? Tam je hlev prazen, brez konja, ki se imenuje..." Zasmejal sem se.

"Ti je gospa Lippova povedala?"

"Da. Poslušaj, Princes! Kako si zašla v tisti okraj?"

"Kot podnajemnica. Lepega dne nisem imela več za stanarino. Rekla sem gospe, da pričakujem ženina. Dva dni sem hodila na postajo ter končno našla tebe!" Zamislil sem si tisti dan. "Morala sem poiskati moškega, ki mi je ugajal. Nisi mi verjel, da mi ugajaš. Teta je bila zelo srečna, kolikor je sploh razumela. Si plačal stanovanje za mesec dni? Od kod pa imaš toliko prtljage?"

"Poslušaj, Nora..."

Prekinila me je, bilo je opazno, da jo je prizadelo. "Kaj veš o Nori?"

"Samo to, da jo nekdo čaka. Majhen otrok."

Zdrznila se je: "Si srečal debelega Ambroža?"

"Ne gre zanj. Niti zame, niti za Noro ali Princes. Od milijonov ljudi, prebivalcev tega mesta, so mogoče trije ali štirje, ki bi te razumeli. Za vse druge si garjeva ovca."

Rekla je trdo, tako trdo, da sem občutil besedo kot udarec: "Prav nič me ni sram! Hotela bi, da bi o tem pisali časopisi. Ko sem zbežala iz Besarabije..."

"Dovolj," sem rekel. Vedel sem, kaj mi je hotela povedati.

"Ti si gospod, Pavel, med nama so velike razlike!"

"Molči," sem ji zapovedal, zakaj bilo me je sram. "Časopisi ne bodo nikoli pisali o tem."

Nisva spregovorila nekaj minut. Medtem sem si prižgal cigareto. "Je Nora tvoje pravo ime?"

"Odkar sem te zapustila, mi je ime Frančiška."

"Kam se boš zdaj obrnila? Si brez denarja?" Seveda je bila brez denarja. Ponudil sem ji, naj vzame enega mojih kovčkov. Mesec dni bo roka uklenjena v mavec in samo enega bom lahko nosil. Odkimala je. Prtljaga bi jo samo ovirala. Hotel sem poklicati nosača, pa ni pustila. Zakaj bi plačeval nosača? Kateri peron?

"Frančiška!" Položila je kovček na tla. "Poklical bom nosača. Ti pa se obrni ter počasi odidi."

"Zakaj?" je vprašala.

"Rad bi spet videl tvojo strgano nogavico... in potem... lahko bi govoril neumnosti."

Ne vem, če me je razumela, kajti rekla je: "Kajne, prihranil mi boš blagohotna opozorila?"

Potrdil sem: "Tudi blagohotna opozorila bi bila neumnost!"

"Adio, Pavel." Obrnila se je in počasi odšla, toda ne v smeri proti izhodu. Pristopil je nosač. Domislil sem se njenih besed: Na široki cesti se spojite z milijoni svetlob. In vse iskanje postane v trenutku neobgljeno. Tako je rekla, toda to ni bil pravi odgovor.

POKOPALIŠČE OB MORJU

Μή, φίλα ψυχά, βίον ἀθάνατον σπεῦδε,
ταν δ'ἔμπρακτον ἀντλεῖ μαχανάν.

Pindar: Pythicae, III.

Nad mirno streho letajo golobi,
utripajoč v borovju, med grobovi;
tam prav opoldne ognjem se predá
morje — vedno začenjajoče se morje!
Kakšna nagrada je gledati v obzorje
in v mir bogov, ko misel se konča!

O, žarkov moč prečista, ki použiva
neopazne pene, démante prekriva —
o, kakšen mir navidez se poraja!
Ko sonce nad strminami hiti —
delo tegá, ki vzrok je od večnosti,
se čas iskri in znanje iz sanj izhaja.

Težak zaklad, Minervin tempelj skromen,
zaloga vseh, pokoj in mir ogromen,
kipeča voda, vase uprto oko
in za tančico ognja v tolik sen!
Tišina moja...! V duši grad vklesan.
Streha! Tisočih opek zlato!

Svetišče časa — en sam vzdih pozna;
na vrh se vzpnem in že sem kot doma,
pogled na morje me vsegá prevzame
in kot bogovom bo moj zadnji dar,
tako najjasnejši razseja žar
zaničevanje iz višine name.

Kot se v naslado sadež pretopi,
kot se ob užitku ves izpremeni
in v ustih s svojo staro obliko umre,
vsrkujem jaz tu svoj prihodnji dim.
Nebo pa poje duši — z njo drhtim—
kako iz bregov bobnenje se spočne.

Glej, izpreminjam se, čisto nebó!
Po tolikšnem napuhu in lenó
blodeč, čeprav vsega še moč me oplaja,
prostoru se predajam, ki ves sije,
nad mrtvimi se moja senca vije —
na gibanje me njihovo navaja.

Sončnim baklam duša je razkrita.
Podpiram te, pravica čudovita,
žar, ki z neusmiljenim orožjem žge!
Čisto te vračam v tvoj prvotni kraj.
Poglej se...! A kdor luč razdaja naj,
sprijazniti se mora s pol teme.

Le zame, v meni, v srcu samem,
na dnu izvirka, tam kjer spev zajamem,
med praznostjo in dogodki, ki bežé,
na odmev notranje upam veličine.
Grenak vodnjak, temotne globočine,
tu kot prihodnost prazna mi zvené.

Jetnica v listju — ti, ki vse je tvoje,
zaliv, ki ob rešetke krhke gloje,
svetlá skrivnost zatisnjenih oči —
veš, kakšno vleče v konec me telo,
za kakšnim čelom grem h kostem v zemljó?
Tja k mojim odsotnim misel se iskri.

Ves posvečen, v nesnovnosti goreč,
utrujen drobec zemlje, v luč kipeč,
kraj neštevilnih bakel —ugajaš mi!—
sestavljen iz kámenja, zlatá in dreves.
Marmor drhti nad sencami teles,
nad mojimi grobovi morje spi.

Sijajen pes, malikovalca izženi!
Samota in pastirski smeh sta v meni,
ko dolge ure pasem čredo belo
skrivnostnih ovc — grobove v miru speče.
Golobe odstrani oprezne in boječe
ter radovednih angelov krdelo.

Ko tu sem, je bodočnost lena gluhost,
žuželka čista praska v žarno suhost.
Požgano vse, razdrto, v zrak je vzeto

in kdo ve, v kakšna stroga bistva oddano.
O, širno je življenje, odsotnosti pijano,
kjer sladka je grenkost in duh nebo razpeto.

Kako so srečni mrtvi v lahki zemlji,
ki greje jih, skrivnosti jim suši!
A zgoraj poldan, nepremičen poldan diha,
se misli v sebi in je sam poln vere.
Popolna glava, krona brez primere —
preobrazba v tebi sem skrivnostna, tiha.

Tu imaš me — z mano si tesnobo umiri!
Moj dvom, zablode in nemiri
diamantu tvojemu so le v okvaro!
A v svoji noči, z marmori obteženo
ljudstvo in v korenine zapleteno
že gre počasi s tabo v igro staro.

Zgoščena odsotnost ga je pretopila,
rdeča glina je beli rod použila
in dar življenja v rože je prešel!
Kje mrtvih je domačnost, hrepenenje,
umetnost, pesmi, osebnih duš življenje?
Ličinka je tam, kjer nekdanj jok je vrel.

Mladenk čaščenih kriki, ki roté,
zmočene sveže veke, oči, zobjé,
mikavnih prsi igre z ognjem mnoge,
iskreča kri na ustih, ki se dajo,
dar zadnji — prsti ga braniti znajo —
v zemljó gre vse in vstopa v nove kroge!

Velika duša, ali čakaš sanje —
ne takšnih barv, kot so laži vsakdanje,
ki val jih zlat očem mesa razstira?
Boš pela, ko boš ogenj in megle?
Že luknjičav sem. Beg je vse
in še nestrpnost sveta z njim umira.

Nesmrtnost suha, z zlatom v črno vtkana,
tolažba, z lovorjem groznó obdana,
ki smrt spreminjaš v materinski objem —
obljuba si in navidezna zvijača!
Lobanja prazna — kdo se od nje ne odvrača!
Njen večni smeh vse bolj je tuj očem.

Globoki očetje, opuščene glave,
pod težo gruščá — tolike menjave —
ste zemlja in mešate se nam v poti.
Resnični črv, glodavec neodjenljiv,
ni v vas, ki sen vam varje kamen siv —
ne, v meni je, le v meni in tu živi.

Ljubezen, mržnja — v srcu sta spojeni?
Njun skrivni zob tako je blizu, v meni,
da prav mu vsako ime je in eno z njim.
Ni važno! Gleda, hoče, trga, celi!
Meso mu moje ugaja in od zibeli
že last sem tega bitja in z njim zorim!

Okrutni Zenon, Zenon iz Eleje!
Puščica tvoja strla mi srcé je
krilata, ki leti in se ne premakne.
Rodi me glas, puščica me ubija!
O, sonce — senca želve dušo ovija,
Ahil, ki teče in se ne premakne!

Ne, ne...! Pokoncu! Proti novi dobi!
Razbij, telo, mislečo obliko zdrobi!
Napijte, prsa, rojstva se viharja!
Svežino, ki iz morjá izhlapeva, vdano
mi vrača duša. Moči kraljestvo slano...!
Vrzimo v val se, ki živó udarja!

Da, morje že v deliriju kipi;
pánterova koža — plašč, ki iskri
od tisočernih sončnih se malikov,
mogočna hidra, lastnega mesa
pijana, sinja — rep si žreš sama
v grmenju in v tišini blodnih likov.

Že vstaja veter...! Treba je živeti!
Brezmejni zrak mi lista v knjigi, streti
val si upa v prah ob skali.
Letite, listi moji, obledeli!
Bijte vali! Uničíte veseli
mirno streho, kjer so vrhi jader krali!

Prevedel France Papež

POGOVORI S FRANJO GOLOBOVO

Neko popoldne tam v letu 1929, ko sem preživljala leto dni in pol v Ljubljani, preden sem se dokončno vrnila na Goriško, sem sedela v eni izmed učilnic Glasbene Maticice. Pouk se je že začel, ko je poleg mene tiho sedla zapoznela učenka. Mimogrede sva se spogledali in nato je beseda dala besedo. Ko sem povedala, da sem z onstran meje, je tudi ona začela navdušeno govoriti o mladostnih letih na Tolminskem, tako da sem odnesla vtis, da je moja nova znanka s Primorskega. Potem sem kmalu zapustila Ljubljano, a sem zasledovala z zanimanjem njeno umetniško pot, kolikor se je pač dalo, saj je prav v tistih letih fašizma bila Primorska popolnoma odrezana od kulturnega življenja v Sloveniji.

S Franjo Golobovo sva se spet srečali —dvajset let kasneje— v Buenos Airesu, na razstavi Bare Remec. Od takrat se, kadar nama le čas dopušča, prav radi dobiva na pogovor. Golobova je idealen partner; ima obe lastnosti za pomenek: govori z odprtim srcem in posluša z živim zanimanjem.

Ko sem ji pred letom dni prvič omenila, da bi napisala razgovor z njo, je kar odskočila in z odločno kretnjo pokazala, da nikar. Spomnila sem se, kako je nekoč Ciril Debevec v Gledališkem listu tožil o njej, češ "da ji sploh ta zadeva z razgovori nič kaj preveč ne diši", da je Golobova proverbialno redkobesedna...

Letos sem spet poskusila. Prepričevala sem jo, da imajo občudovalci nekako pravico kaj več zvedeti o njej in da je tudi trenutek primeren. Mineva namreč 25 let, kar je prvič nastopila v operi. Ker ve, da je meni skoraj tako nerodno pisati pogovore kakor njej dajati odgovore, sva se na koncu koncev le domenili, da se dobiva na bolj uraden pomenek.

Njena soba s sončnim balkonom priča o urejenem človeku. Rekla bi, da je to soba mirne študentke. Vse je preprosto, ubrano. Rjav klavir v kotu, zasut z muzikalijami, daje vedeti, da je za gospodarico najvažnejši med temi štirimi stenami. Omara, miza, zelena zofa, na knjižni polici vrsta knjig, slovenskih in tujih revij, Schweitzerjev Bach; med Hiado in Odisejo je Prešeren; na enem koncu Historia gráfica universal in na drugem Pravopis. Stene pa so povsem gole. Niti kakšne fotografije ni nikjer. Na vrhu police zvezki Schubertovih pesmi, na naslonjalcu odprtega klavirja čaka Beethovnova "An die Hoffnung".

"Zasenčila bom sobo. V senci se človek lepše pogovarja." Golobova ne more prikriti zadrege. Obe sva danes drugačni. Notes na nizici in svinčnik ob njem naju spravljata v zadrego.

Začneva klepetati o buenosaireskih koncertih. Gledam jo bolj od daleč. Zdaj ko vem, da bi jo morala z neka stavki tudi na zunaj orisati, odkrivam nove poteze na njenem obrazu. Tudi njen glas je nižji, kakor sem mislila. Še njen smeh je različen. Zdaj vidim, da je res, kar je nekdo o njej napisal: "S svojim na pol vprašujočim, na pol odsotnim smehljajem se nam zdi zagonetna kot Mona Lisa. Včasih pa se na lepem zasmije kot prava domača in navihana Gorenjka."

"Ali veste, da sem vas vedno imela za Primorko," ji pravim. "Mi iz obrobnih pokrajin smo lokalni patrioti, Bog nam greh odpusti, in sem si pravila: naša je..."

"Saj deloma drži! Po starših sem Gorenjka, a rodila sem se v Podmelcu blizu Sv. Lucije."

"Pregljava sosed! Iz koncev, kjer so živeli njegovi "Otroci sonca"!"

Oči se ji zasvetijo, ko začne obujati spomine.

"O, to so bila res sončna leta! Oče je tam služboval kot železničar. Z mamo sta bila iz kamniškega okraja in zato smo doma ohranili gorenjsko govornico in navade. Zunaj pa smo čebljali po tolimnsko. Kar pa tmaok! Še znam!" se pohvali s porednim nasmehom. "Tako žive spomine imam na tiste čase! Mislim, da bi še danes poznala vsak kamen, vsako stezo. Rada se spominjam tistih ljudi. Župnik Kovačič..."

"Ivan? Tisti, ki je napisal za Vočlopicca besedilo o kovačevem študentu?"

"Prav tisti. To vam je bil možakar! Delaven! Tam smo preživelji vsi skupaj tudi prva povojna leta. Pod vasjo teče Bača in ob njej železnica. Meja je blizu in večkrat smo skrivali v hiši ubežnike. Bilj so večinoma fantje, ki so bežali v Jugoslavijo, a so večkrat skrivaj obiskovali domače. Tudi moj brat je bil med njimi. Prinašal je čez mejo časopise, ki so potem krožili od hiše do hiše, pa še pisma, ki sem jih naskrivaj nosila župniku Abramcu v Sv. Lucijo. Ah, krasna leta!"

"Ali ste že takrat prepevali?"

"Joj, koliko smo peli z našo mamo!" Vsa oživi v pripovedovanju. "Sedem otrok nas je bilo. Največkrat smo peli iz molitvenika. Sedeli smo na oknu, na mizi, po tleh, kjer je pač nanoslo. Mama je pela naprej, mi pa, kakor smo mogli. S sestro Rozo sva vedno iskali nižje glasove. Mama je znala krasne stare pesmi, ki so jih prepevali na romanjih k Sv. Anji ali k Sv. Primožu nad Kamnikom. Res, škoda, da sem jih pozabila!"

"In kdaj ste prvič izven doma zapeli?"

Nekaj let pozneje so se preselili v Ljubljano, kjer je vstopila na učiteljske. Za profesorja glasbe je imela Emila Adamiča.

"Z njim smo tudi veliko potovali. Nekoč nas je peljal v Dalmacijo. Na poti smo v Bački priredili koncert. Tedaj sem pela sopran v Schwabovi Ave Mariji, v Zelenem Juriju pa alt."

Po koncertu jo je neka ženska vprašala, ali se uči petje. Še ne, je odgovorila. Ženska jo je toplo pogledala: "Študirajte! Postali boste še slavna pevka!" To mi Golobova pripoveduje zelo živahno, nato resno konča: "Pa tega nikar ne napišite..."

Navdušeno še naprej pripoveduje o potovanjih z Adamičem in sebe komaj omenja. Vendar čutim, da je bil ta nastop odločilen korak na njeni pevski poti. Ali je v tistih dneh začela resno misliti na petje, jo vprašam.

Zresni se in s tenkimi prsti popravi šop las, ki ji vedno sili na lice.

"Vedno sem resno mislila na petje. Toda bil je Adamič, ki mi je pomagal, da sem se vpisala na Glasbeno Matico."

Priznanja so jo vzpodbujala k resnemu študiju. Dr. Ivan Lah, ki jo je tedaj učil ruščine, ji je vedno pravil: "Vi bi bili dobra Amneris!" Vadila se je v Marijinem domu, kjer je bila njena sestra redovnica.

"Za velike praznike je kar naša družina poskrbela za petje v kapeli. Ker nismo imeli tenorja, sem ga pela jaz," konča in nehote zniža glas. Sploh opažam: kadar jo pripovedovanje potegne za seboj, zapusti mirno držo, roke se ji začno premikati in glas ji postaja globlji.

"Nekoč ste mi omenili, da ste se učili pri profesorici Födransbergovi."

"Pet let sem pela pri njej in na teh pet let me vežejo lepi spomini. Njena šola je bila silno resna. V šestem letniku pa sem prešla v Hubadovo

šolo. Na Glasbeni Matici sem ostala samo eno leto, ker so me iz drugega letnika premestili kar v tretji letnik konservatorija."

"Hubad! Dobro se ga spomnim. Vedno smo se bali njegove ure."

"Je bil strog, kaj? Večkrat je bil prav oster, a njegova šola je bila imenitna. Samo pogledajte njegove učence! Lovšetova, Gostič — vsi so ohranili dolga leta polne glasove. Od vsega početka sem ga cenila tudi zato, ker je bil dobitljiv in pa pravi umetnik. Prepričati je znal, da je le v srcu pravičen nastavek glasu za resnično lepo petje."

Iz glasu ji vidim, kako jo je spomin na Hubada prevzel. Skoraj tiho pristavi, kako je le malokdo vedel, da se pod njegovo trdo besedo skriva zlato srce. Potem se nenadoma nasmehe.

"Betetto je bil še bolj strog in nedostopen. Preden sem ga spoznala, sem že vedela, da redkokdaj pohvali. Ob prestopu iz Matice na konservatorij me je spremljal pri izkušnji. Strašno sem se ga bala. Ko sem odpela "Smrt in deklica", me je nekaj časa samo resno gledal in potem dejal: "Čestitam, gospodična!" Srce mi je poskočilo in vem, da sem še teden dni bila vsa v oblakih. Kasneje sva dostikrat skupaj nastopila. Posebno nepozaben je bil kot Dositej v Hovanščini."

"Ali ste že v letih študija nastopali?"

Pokima in začne brskati po časopisnih odrezkih. "Samo če bova našli najstarejše kritike..."

"Najdem "Mariborer Zeitung" iz leta 1930: "Frau Golob... ist eine Altistin beträchtlichen Formats..."

"Tudi kasneje sem v Mariboru večkrat pela. Händlovega Mesijo, kasneje Verdijev Requiem." Iz poročila o tem koncertu vidim, da sta ob tej priložnosti nastopila dva pevska zbora, Glasbena Matica in "Maribor", pa še matični orkester, pomnožen z vojaško godbo. Solisti so bili: Gjungjenac, Golobova, Gostič in Marijan Rus.

Med stotinami časopisnih odrezkov iz ljubljanskih dnevnikov najdem v "Jutru" iz leta 1930 oceno Emila Adamiča o Osterčevem komornem večeru: "...Ne samo, da so bile te štiri pesmi morda najbolj dovršeno delo spreda, ampak jih je pela prvovrstna pevka ga. Golobova, ki je naravnost fenomenalen glasovni pojav, alt, ki sega v neobičajne, samo moškim glasovom rezervirane nižine (srečal sem ta "de" male oktave samo enkrat pri Schubertu, in še takrat v oklepaju), pa do visokih not mezzosoprana. A pri tem je njen glas močan, sonoren in izredno simpatičen."

Prebiram kritike iz te in kasnejše dobe. Ljubljanske ocene, ki jih pišejo predvsem Matija Tomc, Fran Govekar, Vilko Ukmar in Marijan Lipovšek, govorijo o Golobovi, ki "poje mirno, poduhovljeno, z izrednim občutkom" in ki "najbolj težavna mesta ne premosti samo brezhibno, temveč vliva tudi za čuda pristne občutenosti v vseh kontrastnih momentih". V različnih oblikah govorijo stavki, da so "njeni prizori viški vse opere" in da si "lahko čestita naša opera, da ima pevko zlatega grla."

Golobova se opravičuje: "Vedno odlašam z ureditvijo teh papirjev."

"Vsi govore o vas v samih superlativih! In koliko je stvari, ki jih med nami nihče ne ve o vas! Recimo to o Osterčevih pesmih."

"So res krasne!" Začudi se, da jih ne poznam in doda: "Že vidim, da bi morala prirediti en koncert samo za naše ljudi." Spet se zamisli. "Osterc je te pesmi pisal zame. Pela sem jih večkrat leta 1930: na produkciji Državnega konservatorija, nato v radiju; leta 1932 na Velikem festivalu Glasbene Matice, leto dni kasneje pred nemškim kritikom Krausejem in leta 1934 pred mednarodno kritiko na XII. Mednarodnem festivalu v Florenci."

Čitam rimski "Giornale d'Italia" ("...con potenza a volte quasi baritonale la contralto Golobova ne ha interpretato la cupa poesia melodica"), prebi-

ram o "eccellente contralto" v "Il nuovo giornale di Firenze", najdem izrezek holandskega časopisa "Oprechte Haarlemsche Courant", pa še dva izrezka iz praških časopisov (Lidove Noviny: "...Franja Golob, která svym kontraltom mimořádného rozpetí s naprostým zdarem vystihla náladu vřele psaných písní. Zajímavé dílo skladatele dosáhlo neobyčejně velikého úspěchu, který je tím cennejší, že ho dosáhli Jihoslované právě na italské půdě". — Narodni listi: "...z učinkujících byla to především znamenitá altistka Franja Golob, jež pro krásný výkon a zřídka slychaný rozsah (zejména zvučné hloubky, až po d!) byla odmenena dlouhým potleskem...")

"Grem, da pripravim kavo, gospa!" mi pravi. "Medtem, če hočete, preberite to!" Poiskala je "Ženski svet" iz leta 1934.

Zagledam njeno fotografijo: deklisiki obraz odločnih a vendar mehkih potez ("eine vornehme Erscheinung, deren rassiges Profil eher an Sport als an Gesang denken lässt", je štiri leta prej napisal neki kritik), gladki kratki lasje, in ob fotografiji poročilo Slavka Osterca o njenem nastopu v Florenci.

"...Golobova je stopila v kategorijo pevk svetovnega formata. V Firenci, na XII. Mednarodnem festivalu za sodobno glasbo, je pela dne 3. IV. t. l. te pesmi s takim uspehom, da nam je italijanska publika ne le odpustila, da smo Slovenci, ampak tudi to, da slovensko pojemo v srcu Italije. Po neskončnih aplavzih sta umetnici (in meni kot avtorju) za odrom čestitala najpomembnejša sodobna italijanska komponista Casella in Malipiero. Osebno so čestitali med drugimi dr. Herman Scherchen (ki je umetnici predlagal gostovanje v Strasbourgu), grof Enrico San Martino, predsednik rimske Akademije Santa Cecilia (ki je povabil pevko na koncertne nastope v Rim), Alojz Hába, znameniti pevki Dunajčanka Hana Schwarz in Amsterdamka Rê Koster, dr. Steinhardt, dr. Paul Stefan in vsi tamkaj navzoči kritiki in glasbeniki. Angleži... so se celo opajali ob eksotičnosti in zvočnosti slovenščine, grof San Martino je izjavil, da tako lepega petja že dolgo vrsto let ni slišal, ameriški komponist Jacobi in recenzent iz Nemčije sta bila mnenja, da tako lepega petja in tako originalne glasbe sploh še nista slišala. — Ciklus teh pesmi sem napisal specialno za izredni glasovni obseg gospe Golobove." Članek se konča: "Srečen sem, da se naši eminentni umetnici na tem mestu lahko javno zahvalim. Brez njenega uspeha bi tudi mojega ne bilo."

Pomislila sem, kako more pohvala iz ust skladatelja samega deti še prav posebej dobro. Medtem zaslišim onstran vrat korake in nato njen glas. Gotovo niti ne ve, da poje sama sebi. Pesem je tiha, komaj slišna, a napolni prostore, kakor bi nekdo v daljavi udarjal s kladivcem na bronast zvon.

Vrata se odpro in kmalu zadiši na mizi topla kava in ob njej pecivo.

"Kako ste se počutili na Festivalu pred takimi poslušalci?" jo vprašam, medtem ko počivava po "trudapolnem delu".

"Nerodno mi je bilo. Imela sem ves čas občutek, da sem pobegnila od doma. Ničesar nisem razumela. Nisem vedela, ne kako govoriti, ne s kom. Samo peti sem znala. Kakor v sanjah so šli vsi obrazi mimo mene. Samo grofa San Martino se dobro spomnim. Obljubila sem mu, da bom naslednje leto nastopila s samostojnim koncertom na Akademiji Santa Cecilia."

Res je januarja 1935 preživela deset dni v Rimu. Nastopila je z obširnim programom koncertnih pesmi in opernih arij. Koncert je bil z velikim navdušenjem sprejet in za pevko eden največjih dogodkov v življenju. Pregledujem knjižico z vsemi programi tiste sezone na Akademiji. Srečujem imena velikih umetnikov: na enem izmed koncertov sodeluje Maria Caniglia, na drugem pianist Vladimir Horowitz, potem Miša Elmann, Gregor Piatigorski, Walter Gieseking, Adolf Busch, Artur Rubinstein, Karel Szymanovski... In samo dve pevki s celovečernim koncertom: Franja Golobova in Marian Anderson.

Med odrezki zagledam pisma, ki jih je prejela od neznanih poslušalcev po tem koncertu ("Grazie, grazie ancora di quegli attimi di godimento..."), piše neka kiparka), pa še program ljubljanskega radia, ki vabi slušatelje, naj poslušajo našo pevko preko rimske oddajne postaje.

"V Ljubljani sem nastopala že takrat na slavnostnih koncertih: v Beethovnovi Missa solemnis, v Händlovem Mesiji, v Dvorakovi Stabat Mater in v Verdijevem Requiemu, ki sem ga trikrat pela. Vse te koncerte je pripravil Polič, kateremu se imam mnogo zahvaliti. Leta 1936 sem se na njegovo prigovarjanje priglasila na mednarodno pevsko tekmovanje na dunajski Glasbeni akademiji. Pripravila sem vlogo Marte v Hovanščini, Orfeja in nekaj Schubertovih pesmi. Na Dunaj sem potovala sama in tudi tam nisem nikogar poznala. Tako čudno mi je bilo! Ozračje pri tekmovanju v Mozarteumu je bilo strogo in tuje. Po nastopu so me profesorji, člani žirije, naprosili, naj še kaj zapojem in prav začudeno sem pogledala spremljevalca, enega izmed "strogih gospodov", ki mi je na koncu rekel: "Prav nič ne zaostajate za Thoborgovo." To je bila že tedaj znana kontraaltistinja v Metropolitanški operi. Dobila sem drugo nagrado in z njo srebrno plaketo."

"Vidim, da kritiki vedno poudarjajo vaše šolanje v Rimu."

"Tri krasna leta sem preživela v Rimu." V sivih očeh se ji vžge čuden ogenj in nagajiv šop las ji spet pade preko senc. Poboža si lase na obeh straneh obraza, kakor da bi si ga vzela med dlani. Ves čas je mirna, samo prsti na rokah so v stalnem gibanju, komaj se malo razživi. Nemirni so in njih nervozno nečnost še podčrtava prstan z bledevijoličastim kamnom.

"Dobila sem državno štipendijo," nadaljuje. "Na izbiri sem imela Berlin ali Rim. V Nemčiji je bilo življenje dražje in sem se odločila za Italijo."

V Rimu jo je Casella, s katerim sta se poznala že izza Florence, priporočil Mariji Labbia. Pri njej se je zakopala v študij, pridobila na glasovni polnosti in obsegu, istočasno pa je pod njenim vodstvom postala tudi bolj sproščena, tako glasovno kakor tudi duševno. To je — posebno še za slovenskega umetnika, ki je po naravi plah — velike važnosti, pravi. Naslednje leto je bila učenka Pescija, ki je bil čudovit pedagog in spremljevalec. V njegovi hiši je spoznala Giglija in druge pevce. Kolegica v šoli pa ji je bila tiste dni tudi sedanja metropolitanska pevka Dorothy Kirsten. Na koncu študija je na avdiciji pela vlogo Amneris. Komaj je končala, se ji je približal neki Severnoamerikanec.

"Lahko si mislite moje presenečenje! Agent čikaške opere me je zaprosil, da pridem v Chicago za naslednjo sezono. Še tisti teden sem podpisala koncert... no, in potem je prišlo, kar je pač prišlo. Začela se je vojna."

Obe se nasmeheva, pa veva, da nama ni za smeh. Mislim, da obe preiščljava isto. Kje bi danes bila Golobova (ali kakor jo prisrčno imenujemo "Golobica"), če Hitler ne bi začel zavojevati Evrope!

"Dolgo se poznavam, a šele danes zvem, da bi vas Ljubljana kmalu zgubila."

"V takih dneh, kakor so bili tedaj, vse novice, najsi so za koga še tako žalostne, pač padejo v pozabo. Je že tako moralo biti. Sicer pa me je tudi v Ljubljani čakalo mnogo dela."

"Prej sem si ogledala ocene vaših nastopov v operi: Carmen, Prijatelj Fritz, Trubadur, Orfej, Pikova dama, Sneguročka, Sestra Angelika, Botra Smrt, Mrtve oči, Linda di Chamonix, Plamen, Hovanščina..."

"Precej sem pela, res. In dvakrat gostovala z ljubljansko opero. V Splitu in Trstu. Toda nastop, ki mi je iz tistih časov najbolj ostal v spominu, je bil koncert konec maja 1941. To je bil moj zadnji koncert v Filharmoniji. Prav tisti dan smo pokopali Osterca in slučaj je hotel, da sem na koncertu pela njegovo "Procesijo".

"Kako pa je bilo za časa okupacije?"

"To so bila žalostna leta. Mislim, da so prav na vsakogar izmed nas pritisnila svoj pečat. Dosti sem pela, tudi na radiu, a s Pavčičevim večerom se je vse končalo. To je bil zadnji koncert v Ljubljani."

"In opera?"

"Edino ljubljanska opera je delovala naprej."

"Kdaj ste debutirali v operi?"

"Že v zadnjem letniku konservatorija me je Hubad pripravil za vlogo Vile v Sneguročki. Takoj je videl, da se bojim nastopa," se nasmehne sama sebi kakor človek, ki mu pride daljni spomin pred oči. "Skoraj jezno mi je rekel: Česa, vruga, pa se bojiš? Ljudi? Misli si, da vidiš v dvorani same zeljnate glave... — To je bilo v sezoni 1933/34. Naslednja štiri leta sem nastopila v Trubadurju, Hovanščini in Pikovi dami. Vedno pod režijo Cirila Debeveca. Njemu se imam zahvaliti za ustvaritev Azucene v Trubadurju, kj mi je dala toliko zadošččenja. Debevec je velik režiser. Takrat, ko je znal v nas zbuditi sleherni lik, ne da bi nam vsiljeval svoje misli, sem to slutila, danes vem, da bi si vsak svetovni oder mogel čestitati, če bi ga mogel imeti med svojimi sodelavci."

Brskam po kritikah iz tiste dobe in najdem oceno iz "Jutra": "Ako naj vidim v Vlahoviču prvovrstnega pevca, tedaj nista nič manj prvovrstni ga. Kunčeva in prav vsa naša ga. Golobova. Ne samo v teh dveh partijah, marveč v vseh, ki se jim posvečata. Obe veliki, lahko rečem eksportni pevki, sta v družbi z g. Vlahovičem včerajšnjega Trubadurja postavili na najvišjo umetniško dosegljivo stopnjo v okviru naših in tudi velike večine možnosti drugih prominentnih opernih odrov..."

Vidim, da je pela z Vlahovičem, stalnim gostom milanske Scale. In z Zinko Kunčevo, današnje Zinko Milanov... "Ali ste večkrat nastopili z njo?"

"V Pikovi dami, Plesu v maskah, Viljemu Tellu, Libuši. V Pikovi dami sem v tistem času nastopila tudi z Dermoto."

"Zanima me, kako gledate na tedanjo ljubljansko opero danes, potem ko ste toliko sezon poslušali pevce iz vseh koncev sveta in jih spoznali od blizu."

"Ni dvoma, da je bila na svetovni višini. Prav nič se nisem čudila, ko je po svetu dosegla velike uspehe in jim pred kratkim dodala novega s Prokofjeva "Zaljubljen v tri oranže" v beneški La Fenice. Povsem razumljivo mi je tudi, da so jih zunaj sneli na plošče. Katera opera pa je imela tako močan in stalen ansambel, kakor ljubljanska? Katera opera je imela od nekdaj in tolikokrat na svojih deskah pevce kot je Dermota ali kot je Zinka Kunčeva? Le pomislite, da je Toscanini kljub tolikim italijanskim sopranistkam prve vrste izbral njo za snemanje Verdijevih oper! Ali pa Betetto! Poleg svojih osebnih interpretacij je prinesel tudi bogate skušnje z dunajске in monakovske opere, kjer je bil dolga leta angažiran. Vrsta takih svetovnih pevcev pač dvigne nivo opere, pa tudi glasbeno kulturo celega naroda."

"Kaj pa pevci, ki so doma? Ali so med njimi ljudje velikega formata?"

"Ne vem, kako je danes. Kar se jih spominjam iz tistih let, sta vsaj Heybalova in Gostič velika pevca. (Prav te dni sem spet slišala Heybalovo v Princu Igorju, s plošč, ki jih je snela beograjska opera."

"Po končanem rimskem študiju ste se vrnili domov?"

"Čikaški angažmá je šel po vodi. Podpisala sem drugega in sicer z beograjsko opero v sezoni 1940." Ko vidi, da sem začela brskati po papirjih, pravi: "To je pa vojska. Tudi ene kritike nimam iz tistih let. Ne iz opere ne iz koncertnih nastopov. Sam Bog ve, kje mi leži vse tisto gradivo. To so bili necirnri časi. Še zdaj se moram smejeti, ko se spomnim na neko vprizoritev Trubadurja. Medtem ko sva s tenorjem Ivičem nastavila duet, so se nenadoma vse luči ugasnile. Orkester je utihnil, čutila sem, da tudi Iviču glas

pojema. Tedaj sem mu krepko stisnila roko in nadaljevala sva duet do konca. Po zadnji noti je zagrmelo ploskanje iz dvorane in tudi luč se je vrnila."

Od 1942 pa do 1945 je stalno pela v ljubljanski operi. "Naporno je bilo," pravi, "Nekoč smo v 16 dneh dali 7 predstav Trubadurja."

Govori mi o režiserjih, o Debevcu in o Primožiču, ki sta se v različnem načinu dela nekam dopolnjevala. Debevec je usmerjal bolj v notranja doživetja, Primožič pa na zunanje učinke. "Debevec mi je pomagal do doumetja Orfeja, Šaričevi pa sem dolžna zahvalo za gibe tega skoraj statičnega mitološkega junaka."

Med vsemi ocenami jih je največ in najdaljših prav o njenih kreacijah v Trubadurju in v Orfeju. Če so jo kot Azuceno že leta 1934 imenovali veliko umetnico, sedaj vsi kritiki od kraja priznavajo, da česa takega še niso videli ne na ljubljanskih ne na tujih odrih. Matija Tomc je v eni izmed ocen v "Slovenecu" napisal pod naslovom "Trubadur — v bibliofilski izdaji", da je njena kreacija bila popolna. "V njeni hipnotični obsedenosti smo videli trenutke tako pristnega živjetja, da je bilo težko soditi, kdaj igralka še stoji ob robu halucinacije in kdaj jo žgoča želja po maščevanju spet pahne v čisto zavestno demonstvo. Pevkin široki zastrti alt v napetih trenutkih dobi silovito strastno barvo." Ocenjevalec "Slovenskega naroda" se spominja tega nje-nega lika še iz prejšnjega leta, ko je nastopila ob Gostiču. Pravi: "Priznati je treba, da je Azucena njena doslej najmočnejša, najelegantnejša in najbolj dognana stvaritev na ljubljanskem opernem odru."

Ob "Orfeju in Evridiki" gre kritika še dalje. "Slovenski narod" končava vrsto superlativov s stavkom: Imamo veliko altistko! Slovenčev kritik analizira njen glas, ki je pravo čudo, "mehak, žametno barvan, v vseh legah izenačen in zavidljivega obsega". S podpisom Marijana Lipovška najdem pet stolpcev dolgo kritiko v "Jutru": "...ga. Golobova se nam je po večletni odsotnosti prvič predstavila. Lepota njenega izrednega glasu, zmoeznega raznih čustvenih vibracij, je omamna, polna globine, nenavadno mehko zveneča srednja lega in zmagovite višine so vrele iz njenega grla. Barva kakor ustvarjena za umirjeno klasiko, pravi komorni glas. Pri tem mislim na vse tisto precizno niansiranje, ki ga običajno ne poznata niti velika opera niti svečani veliki koncerti, ampak le skromnejša in plemenitejša komorna glasba, kjer mora biti vsak posameznik osebnost s polno odgovornostjo svoje vloge. Kako je to rešila Golobova muzikalno in nič manj igralsko! Premišljene kretnje, strnjene v doživetje, mimika in maska, vse je bilo ustrezno velikemu Orfejevemu liku. Izraznost pa se je stopnjevala, kakor se stopnjuje drama."

Gospa Franja se je med mojim branjem odstranila. V meni je vstalo vprašanje, ali je Golobova v begunstvu našla vsaj v skromni meri nadomestilo za vse tisto čudovito zgoščeno življenje, za vse občudovanje in priznanje, s katerim jo je vedno spremljala slovenska publika.

"Takah ocen, kakor je ta," ji pravim, ko pristopi, "je bilo menda v Ljubljani malo napisanih. Mislim, da je Lipovšek podal v njej sintezo vseh vaših naravnih in pridobljenih darov. Vidim, da ste v Orfeju dosegli višek."

"S to vlogo bi šla mirno na največje odre sveta. Večkrat sem prav žalostna, ko poslušam razne Orfeje, ki so povečini zelo daleč od tega, kar je Gluck s toliko močjo ustvaril." Utihne in čez čas doda: "Druga vloga, na katero sem še danes ponosna, je Azucena."

Vsa je spremenjena, kakor da bi neznane sile prihajale v njo. Ko prebiram vrstice iz "Slovenskega naroda" o njenem liku stare ciganke, ki je "bržčas doslej sploh pevski in igralski najmočnejša in najdovršenejša stvaritev naše pevke... kajti resna, včasih prav strašna maščevalnost, stopnjevanje do malone blazne togote se izraža v petju in igri Golobove naravnost

pretresljivo...”, jo zagledam nenadoma v čisto drugačni luči: mir Golobove je znak njene strašne notranje sile.

“Ko bi me videli!” se zasmeje. “Bila sem res grozna. Igra me je tako prevzela, da sem na koncu vsake predstave bila onemogla in prazna.”

Mrak je že napolnil sobo, stopila sem k oknu. Na bližnji aveniiji so švigale avtomobilske lučke kakor hitre kresnice. Kako daleč od tega mesta sva bili za nekaj ur!

Odhajala sem domov s polno mapo programov in časopisnih odrezkov. Domenili sva se, da se čez nekaj dni spet srečava. Kakšno je življenje odrskih umetnikov! Različni kraji, različni ljudje in petje, ki vse družijo. Golobova živi iz petja in za petje, to je vse njeno življenje. Nekoč sem jo vprašala, kaj bi hotela biti, če ne bi bila pevka, pa me je začudeno pogledala: nikdar ni o tem premišljala in si tudi nikdar ni česa drugega želela. Samo enkrat mi je izrazila željo, ki ni v zvezi z njenim petjem. Rada bi imela velik vrt, polno rož, drevesa in pa veliko knjižnico.

Še na eno njeno značilno potezo sem mislila. Golobova se zaveda svojega visokega mesta, samozavestna je in kljub temu tako ponižna, kakor je danes težko najti ljudi. Nikdar ne bo človek pri njej našel niti sence zavisti, s katero so navadno umetniki, posebno še pevci, naravnost pregneteni. Kadar govori o Ebe Stignani, o Kirsten Flagstad, o Viktoriji de los Angeles, katerih občudovalka je, pa tudi o manjših pevcih, je polna resnične navdušenja.

Ko sem nekaj dni kasneje stopila v kavarno na Cabildu, me je v polmraku že čakala. Mize so bile zasedene in največ je bilo slišati nemščine.

“Večkrat prihajam sem na kavo,” me je pozdravila. “Počutim se nekoliko kakor v Evropi.”

Pogovor v kavarni je neroden, čeprav sem si pripravila nekaj vprašanj. Kmalu se meniva, kako je ostala po koncu vojne še nekaj mesecev v Ljubljani, doživela politični preobrat in okusila mnogo grenkega. Najbolj jo je pretreslo, ko je z zatožne klopi zagledala med tožitelji kolege iz opere, o katerih ne bi nikdar pričakovala kaj zahrbtnega.

Čez nekaj mesecev ji je uspelo preiti mejo in kmalu se je znašla v Rimu, kjer je z drugimi begunci čakala na pot preko morja.

Med poročili iz leta 1946 sem našla program koncerta v “Associazione Artistica Internazionale”, kjer je nastopila ob spremljavi prof. Osane.

“Kako neki vas je v tistih časih sprejelo občinstvo?”

“Lahko si mislite, da ne z navdušenjem. Saj se spomnite, kakšni časi so to bili v Italiji. Na pol s strahom, na pol z mržnjo so gledali vsakega Jugoslovana. Tajnik koncertne družbe mi je kasneje povedal, da so venomer spraševali, kaj jim le more nuditi pevka z onkraj meje. Čutila sem nemirno vzdušje in nastopila nekoliko negotovo. Tada glasovno sem bila na višku!” Ves obraz se ji zasveti. “Že po prvi pesmi sem čutila, da se je nerazpoloženje v dvorani ublažilo. Še zdaj se spomnim na neko pozorno, negibno damo v prvi vrsti. Ko sem odpela Respighijeve “Nebbie”, so ji tekle solze po licu. Od pesmi do pesmi je navdušenje v dvorani naraščalo. Pri zadnjih pesmih so se ljudje dvigali in prihajali tik do odra. Tri slovenske in tri slovaške pesmi sem morala dodati. Nikdar prej ne kasneje nisem doživela takega aplavza in po koncertu so ljudje še dolgo stali okoli mene in vzklikali od navdušenja.” Potem ji glas upade. “To je bil moj zadnji koncert v Evropi...”

Ob tem koncertu je nekdo napisal: “La Golob, contralto di voce poderosa, calda ed estesa, fine s suggestiva interprete di un programma scelto con acume d'intelligenza, conquistó letteralmente l'uditorio che alla fine del concerto, reclamó — e dalla cortesia della cantatrice ottenne — numerosi bis...”

Ko je Golobova nehala pripovedovati, sem imela občutek, da je ob zadnjem njenem stavku padla težka zavesa, za katero je ostalo nekaj svetlega in neskončno lepega.

"In kako ste tukaj poiskali pot, ki vas je pripeljala do visokih priznanj?"

"Ne prav lahko. In tudi ne morem reči, da sem že dospela. V tem svetu, ki je v vseh ozirih tako daleč od evropskega in v katerem pridejo na prvo mesto lastnosti, ki nimajo z glasbo nič opraviti, jaz s svojim zaprtim značajem pač nisem imela ravno majhnih težav. Sicer pa je to že drugi del zgodbe, ki je bralcem Meddobja več ali manj znan..."

Že leta 1949 je nastopila kot Amneris v La Plati, leta 1950 pa se je predstavila buenosaireški domači in tuji publiki v Odeonu s samostojnim koncertom. Spremljal jo je Jože Osana. Vsi tukajšnji časopisi so prinesli pohvalne kritike in La Prensa, največji argentinski dnevnik, je med drugim napisal: "...Singulares condiciones vocales y temperamentales; su voz es generosa, cálida y de escuela impecable, su articulación de texto es clara y llena de intención y su sensibilidad, dúctil, puesto que abarca diversos géneros, es expresiva." Med tujimi dnevniki je najdaljšo oceno prinesel Freie Presse ("...die Sängerin liess bei dieser Gelegenheit eine ebenso reine, wie umfangreiche Stimme mit einer immer perfekten Intonation hören — gesangstechnische Vorzüge, die sich der Ausdruckskraft des Vortrags vorbildlich zugesellten. Eine erstklassige Schulung hat ein vorzügliches Material künstlerisch zu formen gewusst.")

Vendar sta pretekli še dve leti, preden so se ji odprla vrata v tukajšnji glasbeni svet, čeprav so glasbene prireditve v rokah organizacij (Wagneriana, Amigos de la Música, Collegium Musicum), ki jih vodijo tujei. Te organizacije vabijo največje svetovne pevce in dirigente iz Evrope in Severne Amerike. Ko je Golobova iskala zvez in dala avdicijo, jo je slišal ravnatelj Wagneriane in jo zaprosil za sodelovanje.

Tako se začne njena buenosaireška doba pod pariškim dirigentom Rosenthalom (Wagneriana) na Schumannovem večeru, kjer je pela v "Das Paradies und die Peri". Nekaj mesecev kasneje je nastopila pod Igorjem Markevičem (Amigos de la Música) v Brahmovi Rapsodiji za alt. Z Markevičem sta bila znanca še iz Florence. Koncert je vzbudil v buenosaireški kritiki veliko zanimanje. (Ivy Herczegh Konjovich je v "Saber vivir" napisala: "Franca Golob como solista fué una intérprete extraordinaria, cuyo canto, de una afinación perfecta, estuvo imponente. Siente ella profundamente todos los pensamientos del compositor, los que sabe comunicar de modo conmovedor." — "Argentinisches Tageblatt": "Dieses herrliche Werk fand in Franca Golob eine stimmlich ausgeglichene, in der Intonation restlos zuverlässige, tiefempfindende Ausdeuterin des Soloparts...") Isti "Buenos Aires Musical", vodilna glasbena publikacija Južne Amerike, ki je leto dni prej ob koncertu Marian Andersonove napisal uvodnik pod naslovom "Kako ugaša zvezda", češ da je njene pevске poti konec, pa je ob tej priložnosti izpod peresa Enza Valentija Ferrera, glavnega urednika in kritika, prinesel vrstice: "...Excelente impresión produjo la contralto Franca Golob, solista de la obra de Brahms. Se trata de una cantante musical, dueña de una voz cálida y expresiva... A juzgar por su desempeño en esta oportunidad, está llamada a ser un elemento muy útil en nuestra vida de conciertos..."

To je prvi prodorni uspeh Franje Golobove in odslej stalno srečujemo njeno ime na koncertnih lepakih.

Meseca avgusta istega leta je v zadnjem tednu trikrat nastopila. Pod pariškim dirigentom Albertom Wolffom (Wagneriana) je pela v Honeggerjevem Kralju Davidu, v Collegium musicum je dala celovečerni koncert ob spremljavi pianista Lea Schwarzarja (Argentinisches Tageblatt: "...was an

dieser Künstlerin besonders fesselt, ist ihr an Differenzierungen reicher Ausdruck und ihr jedem Detail angepasster Vortrag, so dass die jeweiligen Werke nicht nur "gesungen", sondern auch wirklich "gestaltet" werden.", v Cervantesu je na večeru, ki ga je Comisión Nacional de Cultura priredila z deli Sergija Prokofjeva, pela tri njegove pesmi ob spremljavi Jožeta Osane ("La cantante lució una excelente escuela de canto" (La Nación); "brindó con clara noción del estilo" (La Prensa); "interpretó en forma destacable" (El Líder). Njene pesmi so "mit gesanglicher Kultur vorgetragen" (Freie Presse). Malo kasneje je dvakrat nastopila v Córdoba in sicer z Brahmsovo Rapsodijo ter z Respighijevo pesnitvijo "Il tramonto" (letonski dirigent Bistevins).

"Nato sem v Wagneriani pela v Beethovnovi Maši v C-duru pod taktirko Feliksa Prohaske z dunajske opere. Ostal mi je v lepem spominu, ne samo kot dirigent ampak tudi kot človek. Že po eni prvih skušnj me je vprašal, iz katerega konca Evrope prihajam. "Iz Ljubljane", mu odgovorim, "Slovenka sem." Kakor da bi to že prej vedel, mi je pdkimal in prisrčno rekel: "Iz dežele lepih glasov, kaj? Poznam Dermoto, Gostiča, Marijana Rusa..."

Večina teh koncertov je bilo ponovljenih, vse pa so oddajale radijske postaje. Pod Prohaskom je sodelovala še pri Mendelssohnovem Pavlu in v Purcellovi operi "Dido in Eneas (Amigos de la Música). Pod Robertom Kinskyem je pela v Franka Martina "Le vin hebre" (Sociedad de conciertos de cámara), kjer jo je kritika med dvanajstimi pevci izrecno postavila na prvo mesto, kasneje pod taktirko našega rojaka Mariana Draga (Drago Mario Šijanec) na koncertu, posvečenem Bachu, nato pod nemškimi dirigentom Fritzem Lehmannom v Pasijonu sv. Janeza (Wagneriana).

"Ponosna sem, da sem pela pod njegovim vodstvom. Z njim peti je res velik dogodek. To so bili dnevi, ki jih nihkdar ne bom mogla pozabiti."

Sledil Händlov Mesija pod taktirko Calusia (Orq. Sinfónica del Estado), nato prvič v Argentini izvajana Prokofjeva kantata "Aleksander Nevski". Spremljala sta jo Državni simfonični orkester ter Akademski pevski zbor iz La Plate, dirigiral pa je Carlos Félix Cillario. ("Njen nastop — lastovica v tem poletju!" je ob tej priložnosti napisal neki argentinski kritik, medtem ko Jorge d'Urbano (Crítica) govori o pevki, ki ima "un sentido dramático propio de una verdadera artista".) Kasneje je nastopila pod Lambertom Baldijem iz Uruguaya v Debussyjevem Mučenju sv. Boštjana (Wagneriana), nato na Festivalu Schütz (Collegium musicum) pod dirigentom Guillermom Graetzerjem. Sledil je koncert (Dirección General de Cultura), ko je v Cervantesu pela Schumannov "Liederkreis". (Ob tem večeru, ki ga omenjajo vsi časopisi, se zlasti nemški dnevnik ustavljajo ob naši pevki. Argentinisches Tageblatt piše: "...Die dankbare Aufgabe der Interpretation fiel der Altistin Franca Golob zu, deren dunkler, gleichmässiger Stimm-Timbre, im Verein mit naturgegebenem Musikempfinden und der Kenntnis der deutschen Sprache, die wünschenswerte Voraussetzung bildete." — Freie Presse: "Franca Golob, deren technisch gut durchgebildete, wohl lautende Altstimme und kultivierte Gesangskunst man vor ein paar Jahren hier schätzen lernte, brachte die unvergängliche Schönheit dieser zum Teil sehr bekannten Lieder dem Publikum nahe, dass die Sängerin des wärmsten Beifalls würdig befand.") Septembra 1955 jo znova naprosijo, da poje v Bachovem Pasijonu sv. Janeza, toda to pot vabi — Teatro Colón. Sodeluje "Thomanerchor", otroški zbor cerkve sv. Tomaža v Leipzigu. Koncert vodi Günther Ramin, "Thomascantor".

"Ta koncert je bil za ves Buenos Aires in tudi zame velik dogodek," pravi zamišljeno. Potem mi omeni še Bachov večer (Collegium musicum), na katerem je pod taktirko Erwina Leuchterja pela Kantato št. 106 (Actus tragicus), nato koncert v Amigos de la Música, kjer je ob francoskem dirigentu Jeanu Martinonu sodelovala v Bachovi Cantati št. 60 (O Ewigkeit, du Donner-

wort), pa spet pod istim dirigentom v Vivaldijevi Maši. Trikrat je nastopila v Beethovnovi Deveti Simfoniji (dirigiral je Heinz Unger iz Kanade). Na Shumannovem festivalu je ob Osanovi spremljavi ponovila v Collegium musicum Eichendorffove verze. Jorge Aráoz Badí je v "Buenos Aires Musical" napisal o tem koncertu tako dolgo in pohvalno oceno, kakor jo je težko najti v tej publikaciji. Konča z: "Franca Golob cantó con alta demostración de autoridad... La experiencia, tan poco frecuente, deparó el placer de oír a una contralto de genuínos y magníficos medios interpretativos, al servicio de una obra que sonó a cosa verdadera desde el primero al último de sus compases. La intérprete osciló de la exaltación a la melancolía, del más puro amor, de la ternura más simple a la meditación más solitaria; pero en todo momento controló su gesto y no intentó el uso de ninguno de los artificios comunes, que puedan dar una imagen bella pero que siempre hacen que se pierda la imagen verdadera. También esta vez las canciones del opus 39 de Schumann parecieron eso: un espléndido homenaje a la voz humana."

S koncertom, ki ga je vodil čilski dirigent Víktor Tevah (Amigos de la Música) in na katerem je pela v Bachovi Kantati št. 11 (prvič tukaj izvajani) ter v Odi za dan sv. Cecilije (prvič izvajani v Južni Ameriki), se je končalo njeno nastopanje v letu 1957.

"In zdaj? Kaj imate za letos pripravljenega?" sem vpraševala.

Nasmehnila se je. "O načrtih pa se ne govori. Je boljše tako. Če pojde vse po sreči in če bom zdrava... imam še dolgo pot pred seboj."

Pesem, pesem, pesem. Od vsega drugega je Golobova daleč, bolj kakor bi si človek mislil, čeprav jo že dolga leta pozna. In pa bere veliko. V različnih jezikih. Vsake slovenske knjige se od srca razveseli. Beličičeve črtice "Dokler je dan" je sprejela kot zlahten dar našega človeka z naše zemlje.

"Sploh lahko rečem, da sem veliko lepega doživela. Pri svojem delu pa sem imela s spremljevalci veliko srečo. V Ljubljani je z menoj korepetiral in me spremljal Marijan Lipovšek. Že iz Ljubljane naprej, v Italiji in zdaj v Argentini pa Jože Osana. Oba sta estetsko na višini, dobra pianista, in tudi kar se teorije tiče, dovršena. Enega kakor drugega sem imela priliko videti, kako je brezhibno in mimogrede, že pred odprto zaveso transponiral cele skladbe. Osanove velike kvalitete so tudi tukajšnji kritiki prav ob vsakem najinem koncertu poudarjali."

"In Evropa? Ali si dopisujete z ljudmi, s katerimi ste nastopali?"

"Ne. Nekaterim, na katere me vežejo najlepši spomini, bi rada pisala. Pa se nikoli ne morem odločiti..."

Nekaj, česar Golobova ne omeni, pa veje iz vseh njenih besed: njena globoka ukoreninjenost v vse, kar je slovenskega. Včasih vidim dva lika v njej: kot pevka je slovesna kakor svečenica. Posreduje umetnine kakor dar z oltarja in glas ji je sredstvo, da poslušalce dviga v višje svete veselja ali tragike. Nikdar nisem na nobenem odru srečala pevke, ki bi bila tako rojena za tragedinjo. Drugi njen lik pa je domač, slovenski. Rojena v preprosti družini, je dobila od staršev doto v naukih za življenje. "Vedno bolj jasno vidim," mi je nekoč dejala, "kako so naši starši modro gledali na življenje..."

Temu domu se imamo zahvaliti, da Golobova nosi naše ime v svet — vsak njen koncert ima vsaj eno slovensko pesem na sporedu — in da nikoli ni zatajila, da je Slovenka ("Smešno bi bilo in žalostno povrhu!" pravi), tudi takrat, ko bi ji to pomagalo do hitrejšega uspeha.

Kljub njenim velikim uspehom pa se bojim, da se bodo tudi tu mogle zapisati besede, s katerimi je nekoč Debevec končal obisk pri Golobovi:

"Jaz pa premišljam resnico, večno staro in večno novo: Dokler zaklad imaš, ga ne znaš ceniti; ko ga izgubiš, se njegove vrednosti šele zaveš."

Ampak takrat je navadno prepozno."

črke besede misli

r u d a j u r č e c

DOGAJANJE JE SKROMNO — — —

I

Beremo povest, celo roman ali pa neke vrste novelo, se zazremo vase in si rečemo: dogajanje je skromno, skromno, da je kar žalostno za obseg, ovoj in še za ceno. Povrh vsega: vse se dogodi v enem dnevu, v eni noči, v nekaj urah noči, pri vsem pa toliko misli, toliko je treba misliti, loviti misel v črki, reševati besedo iz misli — — — Le čemu vse to?

Sedel sem v naslonjač, odprl radijski aparat, prišla je ura oddiha, v roke še knjiga. Pričakoval sem prizorov in barvitih podob na pretek, zaplaval pa sem v svet kompleksov, iz kotov so se plazili nemir, tesnoba, preplah in molk, molk, molk. Sobotni popoldan pod oknom na cesti je zajel blažen mir: oko bi se rado zazrlo v duševni svet vizij in dogodkov.

V rokah pa je bila knjiga s skromnim dogajanjem — — —

*

Res se mi je storilo čudno pri srcu. Pomislil sem: kaj bi bilo, če bi napisal knjigo, ki bi bila polna dogodkov. Bilo bi čudovito: predal bi se popisovanju srečne poplave dogodkov, ki bi si sledili z bliskovito naglico. Pisalni stroj ne bi imel dovolj črk, listi bi leteli pod mizo; hitel bi, hitel bi, da bi lovil dogodke in se jim obešal na nit, slike in prizori bi komaj odgovarjali zakladnici fantazije.

Življenje ni ubogo z dogodki; kar hitro se sprožijo in čim bližji smo času, tem več jih je. Tudi oči imam za opazovanje, pero se je dovolj izurilo. Bilo bi, lepše menj in tistim, ki si upravičeno žele oddih ob knjigi.

Nisem mogel — priznam, in to je moj prvi greh. Pa to še ni vse. Šel sem in si izposodil iz sveta fantazije lik Helene, ki sem ga v sebi nosil več ko dvajset let in se ga nisem znal drugače otresti. Otresti? Hud je ta izraz: sedaj, ko je šla, mi je težko. Dokler je nisem stisnil v knjigo, sem jo često srečaval; prihajala je, kadar je nisem pričakoval in odhajala, ko sem si zelo želel, da bi ostala.

Vedno pa ni bilo tako; navadno sem se bal, ko sem slutil, da se bom spet srečal z njo. V preplahu sem se bližal oglu na ulici ali zavojju na trgu, Kaj bo, če spet pride? Ali bom dovolj močan, da bom pogledal stran ali se zagledal v tla?

Le zakaj sem se tako čudno obnašal... Kmalu sem vedel: videl sem jo, poznal sem jo; v misel, dogajanje pa je — priznam — nisem mogel stisniti. Neroden sem in moja najmanjša napaka ni, da sem bojazljiv... Zmagal sem se, ko sem se zavedel, da se bom mogel rešiti, ko jo bom — — — le kaj, kaj? Slutil sem, a sem se bal spoznanja!

Ni bilo pomoči: nisem ji mogel več uiti. Vedno več sem vedel o njej... Spoznal sem, da jo ljubim; da jo poznam, ker jo ljubim. Pisati bom mogel o njej samo zaradi tega, ker sem jo vzljubil: pero je moglo prodreti v sve-tišče, ker sem slutil, da je prišla in ostala ob meni. Sledil sem ji, vedel sem, kam greva in pri tem nisem več pazil, kako je z vsem drugim, kako je pravzaprav z glavnim, kako je z dogajanjem...

Seveda sem jo poznal do podrobnosti... Vedel sem za vse njene zgodbe.

Prvič sem se srečal z njo davno, že zelo davno. Ko sem kot dijak prišel v Pariz in prestopil prag svoje študentske sobe.

Tiste čase mi je bila sreča vedno mila — kaj bi bilo z menoj, če ne bi bil njen prijatelj? Srečal sem se s Heleno, ko sem napravil prvi korak v sobici. Ob meni je že bila njena senca in govorila skozi drobna, dobrohotna usta moje prve dijaške gospodinje:

"Vidite, kar sledite si drug drugem... Vi ste tretji slovenski študent v tej sobi. Pred vami je bil in bil je prvi, ki je stanoval tu: pogledjte prt, tam se še poznajo sledovi njegove krvi — — — Oh, saj bi jih lahko dala očistiti s kemikalijami, ki tudi kri izbrišejo... Pa nisem hotela. Rekla sem si: naj bo spomin nanj in na njegovo zgodbo — — — Olala, quel pays — et quel garçon... — — — ...da, samomor je napravil..."

Zgodaj sem se srečal s samomorom in njegovimi vizijami...

"...poskusil je napraviti samomor. (Prerezal si je žile in komaj so ga rešili... Tam na tisti postelji, kjer boste nočoj vi prvič spali, je ležal tri dni in tri noči in jaz ob njem nisem zatisnila očesa... varovala sem ga noč in dan..."

Ne, ne, kaj govorim in kako. Res je, bila sem vsa iz sebe — ne zaradi fanta, saj je bil dolg in koščen kot trska, zanj se ni bilo treba batj — — —

Le tisto dekle, tisto dekle — njena zgodba me je pretresala in celo strah me je bilo. Bila je iz vaše dežele. Saj se je morate spominjati, pred nekaj leti je bil proces in ves svet je pisal o njej, samo o njej. Vse ženske organizacije na svetu so intervenirale proti izvršitvi smrtne obsodbe. Bila je obsojena na smrt in fant si je prerezal žile...

Prav takrat se je začelo: premožne in ugledne družine so jemale študentke na hrano in stanovanje, zato da so čez dan, ko niso bile na univerzi, varovale in vzgajale otroke. Tudi ona je našla družino v aristokratskem delu mesta, tam ob Bois de Boulogne. Nekega jutra je spet peljala deklici v park na sprehod. Opoldne se z njima ni vrnila. Nekaj ur pozneje je policija našla njuni trupli. Deklici sta bili zadavljena. Na vratu so bili prstni odtisi: bili so Helenini prsti. Po dolgih desetletjih je bila prva ženska, ki naj bi šla pod giljotino.

Študent je nekaj let potem odpotoval domov in postal ugleden profesor. Le premalo se oglašala... O njem vem malo; najhuje pa mi je, da nikdar nisem mogla točno ugotoviti, ali je dekle končalo na giljotini ali ne. Bilo je toliko intervencij, toliko razlag o žaloigri časa, o tragedijah v srcu in dušah... Brala sem liste skorajda samo zaradi tega. Nekega dne so nehali o njej pisati in nič ne vem, ali je bila pomiloščena na dosmrtno ječo, ali pa je — groza! — resnično morala po stopnicah navzgor in pod rezilo."

Podala mi je verigo dogodkov. Veriga se je prepletala in ko sem mislil, da sem jo že odvrigel, sem opazil, da se je čez noč še enkrat ovila okoli mene.

Ko je bila "čša polna", sem jo zajel še enkrat in pustil, da je sunilo čez rob. Res je, odšlo se je, kar je bilo preveč — čša pa se ni izpraznila...

Ko sem Heleno spremljal po ljubljanskih ulicah, sem se moral izogibati dogodkom, ki bi bili bučni in viharni... Njen lik je bil zavrt v svet, kjer je bila takrat samo ona. Kam sem hotel z njeno dramatiko, ko pa dramatike in tragike več bilo ni... Višek je bil v preprostosti in globini misli — vse je bilo jasno, spokojno — in zato ni bilo dogodkov.

Ko je dvignila roko in začela spuščati strup v kropilnik... Ali je bilo to glavno in ali je bila pri tem ona res ona in samo ona?

Dogajanje je ostalo skromno! Le zakaj sem pozabil na njene prste na vratu deklic v Parizu, zakaj na tujenje v ječi in na strah pred smrtjo...

Zadovoljil sem se s tistim, kar je skromno v dogajanju in celo dopustil, da je premalo prepričljivo.

Misliti — ugibati: ali je to skromno? Kdor mnogo misli, pridrsi hitro na prag skušnjave. Vrata napuha se odpro na stečaj in umik je potem težak. Če je sploh še mogoč.

Heleno sem torej srečaval. Ne samo v Parizu, tudi doma; kjer sem bil, tam je bila ona z menoj, med vojno in po vojni, bila je ob meni kot svoja in tudi kot moja senca... Bila sva si poslej enako blizu in enako daleč... Ali je bila to že res ljubezen? Ljubil sem svet ob njej in skozi njo, ljubil slike njenih oči in poslušal melodije njene duše. Nič več.

Toda, ko sem jo opisoval, sem jo odel v dogajanje, ki je na zunaj skromno... Zakaj?

Če bi si znal odgovoriti na to vprašanje, bi bil žalosten, bi bil zelo nesrečen.

Vem, da je pisateljeva dolžnost bralca zabavati in mu sladiti ure oddiha.

Toda kam naj grem, kje naj zgrabim, na katero struno zabrenkam?

Rešitev je bilo polno: bila je tudi zame. Pogosto se sreča človeku dvakrat zasmije, ko mu enkrat prinese zvrhan pehar cekinov.

Te dni sem bral v ljubljanski reviji Naša sodobnost prvi odlomek romana, ki ga bo Mira Miheličeva še letos izdala pri Državni založbi v Ljubljani. Roman bo nosil naslov April. Pisateljica pravi v napovedi, da bo popisala slike ljubljanske meščanske družbe v prvem mesecu vojne, v aprilu 1941. Odlomek v reviji nosi naslov: Vijolice za senatorjevo gospo. Iz prvih vrstic

sem razbral, da gospo Ruženo dobro poznam in da poznam tudi gospoda predsednika, ki se pripravlja, da ponese gospe senatorjevi šopke vijolic.

Malo me je pretreslo: dobro sem poznal gospo Ruženo, pa je v odlomku Mire Miheličeve nisem spoznal. Gospa Ružena v Mirinem liku ni prepričljiva, dasi je Mirino pisanje zame zelo prepričljivo. Kje je tukaj meja, sem začel razmišljati. Zakaj je pisateljica odmaknila lik, ki ga poznam in okoli istega lika nanizala podobe, ki so mi ljube in ponekod monumentalne? Ko sem sledil zgodbi, sem bil vesel, da gospa Ružena ni ostala v svetu mojega znanstva, da je šla in se zavila v začaranost Mirinega očesa.

Ko sem naletel na popisovanje gospoda predsednika, mi je bilo še dvakrat žal. Le zakaj nisem ostal pri načrtu in niseč Helenine podobe izpopolnil z likom gospoda predsednika in njegovega morilca? Kakšen čudovit razplet in kako bi dogajanje naraslo čez okvir, ki mu je ime skromnost — — —

Saj sem gospoda predsednika tudi dobro poznal. Bila sva skorajda sosed. Svojo štorijo bi moral pomakniti le za nekaj mesecev in bi ji dal naslov Februar. Pa me skušnjavec ni premagal — le zakaj ne? Sedaj ko gledam okoli sebe, bi se skoraj predal misli, da me je spet opeharil.

Meseca februarja so začeli dnevi v Ljubljani postajati čudni in težki. Ne samo v dušah, tudi zunaj je bilo mraz, vlaga in tegoba. V redkih trenutkih jasnih spoznanj je bilo zaznati, da se bližajo curki krvi in ognjeni zublji. Bilo je februarja 1942...

Gospod predsednik je takrat uradoval v močno zavarovani hiši. Sam se je zavaroval še v svoji pisarni in vrata so se odpirala na poseben način. Dasi je imel ob sebi detektiva, se tudi tam ni čutil varnega. Kadar so se vrata odprla, je stal za mizo, prazno in pospravljeno; bilo je nekaj izrednega za moža gospodarstva in financ. Bil je že na tem, da se odpravi v tujino. Na mizi je bil samo revolver in položen tako, da je bil pripravljen za prijem vsak trenutek. Večer prej — v nedeljo — je bil v gostilni pri Kregarju v Štepanji vasi in je komaj ušel smrti. Prišla je skupina atentatorjev; vsi gostje so takoj vedeli, zakaj so prišli, toda morilci niso storili ničesar... Le zakaj so si premislili? Ali je mar bilo preveč ljudi?

"Vidite, danes sem spet novorojenček," je začel. "Snoči sem pravzaprav umrl in ker sem danes živ, sem nanovo rojen..."

Besede so padale z beline obraza... Vedel sem: včeraj je bil res mrtev in je danes nanovo rojen. Le smrt se ne zna umakniti z obraza.

Nekaj dni pozneje se je zgodilo. Ljubljano je zajel vrtinec dogodkov (le zakaj jih nisem vključil v moje pisanje in zgodba bi podajala roko zgodbi?). Bilo je proti večeru, v mlekarni, v sosedni hiši, kar za oglom. Ob njem je bil njegov italijanski detektiv, ki je takoj zginil pod mizo, ko so oni štirje vstopili. Opravili so hitro.

Začelo se je, kar me je zamikalo in kar v vrsti dogodkov ne bi bilo skromno. Ko je bil gospod predsednik že na tleh in je bil v mlekarni samo še vonj po smodniku, je detektiv zlezal izpod mize in začel kričati, skočil na ulico in revolver je v nekaj hipih spraznil prvi naboj na one, ki so vstopali v avtomobil. Zadel ni nikogar, vendar je iz drugega žepa potegnil še drug revolver in tekel za njimi po Tavčarjevi ulici in streljal, streljal... Ko je prišel na vogal Dunajske ceste, je potegnil tretji revolver in meril za drvečim avtomobilom. Hotel je zadeti v obročje na kolesih, toda zadel je skozi steno avtomobila in ranil...

Rana je bila smrtna, ko se je fant sklonil na prsa visokega tovariša ob sebi in ga samo še zaprosil pomoči...

Začelo se je dirjanje po mestu. Bil je prvi atentat v Ljubljani in to ob uri, ko je bilo največ ljudi na ulicah. Zavijali so z avtomobilom iz ulice v ulico, iz predmestja v predmestje; smrt je ostala za njimi in smrt so vozili s seboj — — —

Kakšna je morala biti Ljubljana v tem februarškem večeru? Kako so se odločali in kaj so mogli med seboj v avtomobilu sklepati?

Zločinec misli, da je najbolj varen blizu mesta zločina. Računali so tako in avtomobil je zavozil pred visoko železje sanatorija, ki je bil le nekaj metrov od mlekarne. Dvignili so ranjenca — moralo je biti že pozno in po ulici ni bilo videti žive duše — in ga ponesli na operacijsko mizo, kjer pa je takoj umrl.

Imeli so mrliča in bili so v zadregi. Kako ga naj pokopljejo in kje? V noči pred predsednikovim pogrebom, v soboto zvečer, so ga pokopali.

Kakšen je bil pogreb med hajko in preiskavami, ki so zaključevale pot predsednika, ki je ležal na žalah, ko so mornilca nosili mimo njega? Kako so ga nosili in kdo? Dopoldne je bila policija v vseh bolnišnicah in sanatorijih; komaj je bilo mogoče, da so mu pripravili grob.

Med pogrebci je nastopal mož z dickensovsko fantazijo. Italijanska policija je bila kmalu na sledu in ko ni našla ničesar v bolnišnicah, je šla na pokopališče. Tam so odkopali sveži grob in krsto odprli. Krsta je bila — prazna...

Kakor v Dickensovi Povesti o dveh mestih. Razlika je samo v tem, da je Dickens nasul v krsto kamenje in da je bil pogreb ob belem dnevu po glavnih ulicah Pariza!

Kako bi bilo, ako bi ob Heleno postavil mrtveca, ki ni bil mrtvec, dasi je bil mrtev in je bil položen v grob, pa ni bil v krsti... Če ni bil v zemlji, je bil na njej — ali pa celo med nebom in zemljo. Boril sem se za vsebino — in kakšni vsebini sem se izognil! Kaj, če Mira Miheličeva v bodoči roman z naslovom Februar vplete ta moj motiv...?

Tega pa ne bo vedela, kdo je bil mrtvec in kdo je ostal pod zemljo. Mrtvi ni vstal od mrtvih in leži v svojem grobu nekje pri sv. Križu. V prazno krsto je leglo le ime moža, ki je v resnici bil med pogrebci in danes — od časa do časa doma ali kje za mejo prebira naprej svojega Dickensa —

Pogosto se ga spominjam, saj je tudi v njem nekaj literarne žile —

Bilo je neki večer na pariškem Montmartru. Bila nas je lepa družba in smo bili razigrani, dasi tisto noč nismo imeli česa posebnega za seboj. (Pred nami in pod nami je plaval Pariz in bil je zavrt v noč in noči so v vseh velikih mestih edino, kar je lepo...

Približal se mi je izza hrbta. Bil je visok in črn, dasi je imel plave oči. Dala ga je tema in bil je res pravi Sin noči. Samo zašepetal mi je na ušesa, kakor da bi mu ne bilo za to, da bi čuli še drugi, dasi so lahko slišali:

“Čuj, ali ti je za to? Hočeš: dopisništvo v danske liste — — — nezna-
nje jezika ni ovira? Mesto je ponujeno naši skupini...”

Pariz se je pod menoj kopal v valu luči in bogastva...

Kronika dogodkov ne bi bila skromna.

čas na tribuni

PRIPISI K DNEVOM -- BUENOS AIRES

Ono noč sem po kulturnem večeru našel na tleh popisan list:

"Leka, leka, čudodelnik!"

"Uredi svoje misli in življenje! Bodi skladen sam s seboj, živi vsega človeka!"

"O, poznam te, konjederec, poznam tvoja mazila. Vse svoje sile, dušne in telesne, naj skladno razvijam. Naj bom človek krepkih mišic, trdnih živcev, človek, ki ljubi, je in piše normalno, ki misli trezno, čuti pošteno, ravna pravično. Nočem tvojega zdravila, zdravnik! Vem, da bom poginil za to boleznijo, pa jo ljubim kakor mati otroka. Ljubim ta večni nemir, čustveno razdrapanost, ljubim glavobol in besede brez zveze, svoje vseslutnosti bi ne zamenjal za tvojo vsevednost. Ljubim ga, ki me tepe in zaničuje, in še bolj ljubim sebe, ko se tepem in zaničujem. Bolj sem srečen v tem boju, večnem uporu in bolj zdrav kot zdravnik."

Danes — po toliko letih — in ko Ti pisati ne morem, tudi če bi vedel, kje živiš, sam dobro ves, da sicer še nisi!"S poti", a da tudi nisi bolj zdrav kot zdravnik. Iz Tvojega jezika, nekoč bleščečega, a danes zmedenega, to vidim. Tudi srečen nisi več danes, niti ne več v večnem uporu. Samo v boju si še... Pa se sprašujem, ali se Ti kdaj vprašuješ: ali sem res imel pravico, ali še imam pravico...?"

Kdo sta bila ta dva moža in kako se je pogovor začel. Zveze mi niso popolnoma jasne.

— — — — —

"...Vi zunaj pa že vse pozabljate", mi je nekdo pisal. "Tudi pišete ne o tem. A kaj bi se čudil? Kaj nisem že jaz sam skoraj pozabil, da so mi fanta ubili v Kočevskem rogu...?"

Saj pišemo. Tudi sam sem napisal. (Pred leti je bilo in danes sem našel pri pospravljanju zaprašenih papirjev.

"Včeraj sem dobil list od doma: časopisi se norčujejo, češ da v kočevskih gozdovih ljudje ponoči slišijo petje in da vidijo, kako se drobne lučke premikajo v temi..."

Nastajajo legende, kakor so nastajale povsod, kjer je trpljenje predlo človekovo zgodovino. Da, tudi mi bomo nekoč imeli izkopanine. Bolj slavne in bolj žalostne kakor so rimske. In dosti bolj tihe, kajti spet jih bo treba pokriti s prahom... Vdihnil sem, izdihnil in moj vdih je že mrtev in še milijon in milijon jih bo zamrlo. Umrlí bodo izdihi ljudi, ki do zdaj niti zadihali še niso v življenje, in življenje njih potomcev bo tudi zamrlo. Takrat si bosta rimska zgodovina in naša, kakor bi si bili sosedi. Tako kakor danes pravimo: večraj je tudi nekaj propadlo. Čas se oddaljuje in bliža dogodka med seboj. Nič se ni spremenilo, ljudje ostajamo vedno enaki, in vsa razlika med danes in pred sto leti je v tem: "Ah! Nekoč so bili kočevski gozdovi pol strani v prirodopisni knjigi, poglavje o medvedih..."

Napisal sem in tudi prebral, ko smo nekoč Balantičevci imeli večer pri pesniku Petega evangelija. Še zdaj se spomnim: ko sem končal, je meni in drugim bilo nerodno. Ni bilo prave zgodbe v vsem tem.

— — — — —

"Opera iz Pekinga" je bila tukaj, potem ko je pred nekaj meseci v Parizu dosegla tako velike uspehe. Sam Cocteau ji je napisal uvodne besede v gledališki list...

Glasba je skrivnostna, obleke tkane v čudovitih barvah, plesalci in igralci so spretni. Vse je ubrano, vse izdelano do potankosti. Stara umetnost velikega starega naroda.

"Tisočletna umetnost zdravega vzhoda prihaja na bolni zapad", komentira nekdo za menoj. Prav te besede sem že tolikokrat slišal. V drugih jezikih in v drugih deželah, pa vem, da vedno isto pomenijo. In zakaj prihaja na zapad? Zato, "da se obogati svetovna kultura, skupna dediščina vsega človeštva", kakor piše pariški kritik Balwant Gargi, ki začenja članek z arabskim pregovorom "Če si hočeš navzeti modrosti, odpravi se na Kitajsko.?"

Čudno zagonetni obrazi Kitajcev, ki stopajo iz bleščečih limuzin kitajskega konzulata, govore drugače.

Zadnji balet na sporedu je "Trdnjava Yen Tan Chan". Zgodba se godi v šestem stoletju, toda preveč istočasno se vedno začenja vpitje "proletarskih množic" na galerijah, da ne bi človek pomislil še na nekaj drugega.

General Ho Tien-Long, ki je imel v oblasti posadko gore Yentan, se je zapletel v boj z mladim Meng Hai-Kongom in bil premagan. Toda Meng zaradi dobljene bitke še ni zadovoljen. Zapodi čete za uhajajočim Tien-Longom, ki se umakne daleč k jezeru. Mladi Meng še ne počiva: tudi od tam zapodijo njegove čete Tien-Longa, da se mora umakniti v svojo zadnjo trdnjavo Yen Tan Chan, kjer pričakuje pomoči. A boj se nadaljuje. Kakor piše komentator v gledališkem listu: "Mengove prednje straže kot jekleni krog naredijo razpoko v obzidje, potem se vsi kakor krilate puščice spustijo v mesto. Tu je šele končni triumf in sredi pesmi je videti zastavo Meng Hai-Konga, vihrajočo preko vseh gora Yentan."

Gledalci navdušno ploskajo. Tako dovršeno je bilo nakazano "klanje do zadnjega", da so morali plesalci s trdnimi resnimi obrazi konec ponoviti. Ves veliki šestnadstropni Colon se smehlja. Tudi rdeči komisar v fraku za kulisami se smehlja. Samo ena vrsta pred menoj — skoraj vseh dvajset sedežev so zasedli nizki rumenkožci s poševnimi očmi — ne ploska. Samo gledajo se med seboj in še takrat se ne nasmehejo. Če pomislim, da so nam izza ljudske

šole govorili o večnem smehljaju Kitajcev... Ne smehljajo se. Oni namreč vse razumejo. Tudi to, česar komentator ni napisal, tudi to, kar se godi na odru in kaj spodaj med ljudmi. Pa še to, kaj se bo nekoč zgodilo, če se ljudje ne predramijo.

Ko je komaj mesec dni zatem padlo letalo, ki je prevažalo plesalce pekinškega gledališča preko Evrope, so se tukajšnji časopisi z žalostjo spominjali plesalk, še otrok, ki so na odru Colona plesale "Lov na metulja". Nihče se ni vprašal, ali so vedele, za kaj so padle...

Potem so prišle sem "Zvezde moskovskega Bolšoja". Kako si človek rad dopoveduje, da je umetnost umetnost, da človek ne sme biti ozek, črnogled, da vidi strahove, kjer jih ni... toda ne posreči se mu. Ne zato, ker po nobeni predstavi ne moreš do njih, kakor se pritožujejo časnikarji, ali zato, ker nihče njih ne sme sam na cesto ali ker pri razgovorih s časnikarji v hotelu vsi plesalci molčijo in na vprašanja odgovarja nekdo, ki z baletom nima nobenega opravka...

Sredi "Labodove smrti" je med umirajočimi koraki Raise Stručkove slišati, kako pred Opero naglas ponujajo "Informacije iz ZSSR", in vse preveč se vedno isti ljudje, ki sploh ne gledajo na oder, z namigi pogovarjajo, da bi prireditvi dali neko noto, ki je umetnost sama ne potrebuje... Vidim krog sebe, da tudi drugi vse to opazujejo in se smehljajo in da jih ni premotilo, če je na naslovni strani sporeda narisana star kozak in da so baleti na glasbo starih mojstrov od Čajkovskega, Glinke pa do Glazunova in narodne Lezginke in celo pri Prokofjevu — edinem "novem" — na nedolžno "Pepelko"...

Sedim v dvorani, mislim na prodajalca, ki mi je pri vhodu hotel vsiliti brošuro o kulturnem življenju v Sovjetski Zvezi, pa še na rimsko politiko po koncu pretekle vojne, ko so južnjaška dekleta pošiljali v Trst, da ameriškim častnikom v intimnih trenutkih dajejo nove poglede na "italianissima città di Trieste"...

Ne samo zeleni, tudi rdeči žarometi na obeh straneh odra so semaforji, ki dajejo odprto pot vsemu, tudi zaslužjeni in prostituirani umetnosti, v svet.

— — — — —

Prelistavam severnoameriške časopise in mislim na naše ljudi. Najprej so me zaskrbeli kot Slovenci: ljudje, ki se povečini skušajo čimprej priličiti novemu, pozabiti na preteklo grozo, in ki so, hote ali nehote, pod pritiskom ekonomsko močnejšega okolja začeli občudovati vse, kar je tujega, ugodnega, velikega, hitrega, zunanjega. Zdaj se mi smilijo samo še kot ljudje.

Prebiram pisma iz ZDA: o televiziji in o rdečkastih ploščicah, s katerimi so obložene najmodernejše kopalnice, pa še o Balantičevih poezijah ("ki so absolutno predrage"). In če eden piše, da se tam gleda samo na materialni položaj in "da mi je žal naših ljudi, ki skušajo čimprej postati tipična severnoameriška brezosebna masa, od katere tudi Amerika nič ne bo imela, ker ima svoje dovolj, in ki ne znajo občudovati drugega kakor brzino, višino, novotarijo, skratka vse tisto, kar se more že jutri zvišati, zvečati, spremeniti... ", sta vsaj dva, ki ne pišeta drugega kakor o novih avtomobilih in o plastičnih računalih, ki otroku v hipu pokažejo vse rezultate, da mu sploh ni treba nič misliti...

Zdaj pa že niti več ne gre samo za to, da se morejo stvari, zaradi katerih je marsikak Slovenec začel občudovati svoj novi ambient, že jutri spremeniti. Zdaj gre že za to, da se morejo stvari zvišati, zvečati, spremeniti — kje drugje. En sam sputnik je spravil ves narod v nemir. Če je moč nekega naroda v raketah, pač dvakrat pomeni, da je precej v zraku.

In vendar ne moremo obsojati naših ljudi. Ali ne bi bilo podobno, kakor da bi nas nekoč nekdo sedeč na varnem v ZDA, obsojal, ker se nismo istočasno uprli Nemcem in še rdečim in še svojim človeškim slabostim?

Kakšen mora biti ta čudni svet na severu, ki sem ga nekoč, še dolgo preden sem tudi sam nekaj let preživel med njimi, ki so prišli osvobajati zasluženo Evropo, spoznaval preko Duhamelovih Prizorov iz bodočega življenja? Kakšen mora biti, da nekdo, ki je še pred tremi tedni hodil med nami po buenosaireških ulicah, potem ko ga je stara Evropa prepojila s svojimi idejami, tri dni po prihodu v ZDA, piše: "...ampak črnici res dišijo in čisto prav je, da belci nočejo z njimi..."

Little Rock me ni tako prevzel kakor polovica tega samega stavka.

Mislim na tiste Amerikance, ki vse to vidijo, ki razumejo tudi to, da se v njih deželi dostikrat reče "demokracija" nečemu, kar bi z mirno vestjo mogli zvati "anarhija". Mislim na ljudi, ki ob Platonovi demokraciji, "pod katero celo živali postanejo predrzne", pomislijo na hollywoodsko svobodno načrtno nižanje kulture, na svobodno šolstvo s problemi nevednosti in mamil, na svobodo borbe za denar z vsemi alcaponskimi variacijami v ozadju. Ti, ti se mi smilijo. Dosti bolj kakor pa tisti naši ljudje, ki iz komodnosti porivajo voz navzdol. Kajti ti ne bodo umrli, ne da bi vedeli, kaj se je z njimi godilo.

In še na tiste naše ljudi mislim, ki se ubijajo skozi univerze z žrtvami, in na tiste, ki navzlic vsem vrtincem in vabljujivosti, da bi se prepustili premočnim tokovom, plavajo proti njim. Ko bomo nekoč vsi skupaj spet na trdnem bregu, bodo prav ti najmočnejši.

Ko pa bom imel več časa, bom tudi neznanemu ameriškecu dekletu, ki mi piše iz Kalifornije pristrčno pismo ("Dear Z. Hello! My name is Dorothy...") napisal dolg odgovor. Iz njenih vrstic vidim drugačno sliko, kakor jo prikazuje Hollywood in njegovi bedasti igralci, ki hodijo po svetu. To je podoba družine, ki spada bolj v evropsko predmestje kakor pa v Fontano, kljub avtomatskim strojem, ki jih ima doma. Pisal ji bom. Če zaradi drugega ne, že zato, da ji na vprašanje: "Mnogi smo pokvarjeni, nerealistični in otročji, da, vse to smo, toda ali bi Vi bili kaj drugačni, ko bi se rodili tukaj?" odgovorim, da skoraj gotovo ne, da si pa kljub temu svet — dovolj tanka mu prede! — ne sme zagrniti oči pred ameriško tragedijo.

Kajti njih tragedija je lahko tudi naša. Kdor pa plava za splavom sredi vrtincev, ima pravico kričati varnim ljudem na njem, da jim je začela voda vdirati skozi les.

— — — — —

Včeraj sem z nekom sedel v kavarni in bral večernik.

"Tukaj piše, da gre vsako nedeljo na konjske dirke petkrat toliko ljudi kakor pa v gledališča."

"Če bomo kdaj prišli domov," pravi moj sosed, "in če so tam konjske dirke, jih bo treba odpraviti."

— — — — —

Imam gradivo za bodočega literarnega zgodovinarja. Ne da bi se vedal, sem ga začel zbirati že pred leti, takrat ko je Bara Remec v pogovoru, objavljenem v Meddobju, dejala: "Umetnica? Ali mislite, da sem umetnica? Jaz mislim, da sem le slikarica..."

Kdaj je človek umetnik, kdaj je pisatelj? Oziroma: kdaj je pisatelj in kdaj samo pisec? Kaj pa, če je nekdo samo kronist? Kadar dobim pisno in je pod imenom napisano "pisatelj", me čudno dregne. Ne vem natančno zakaj, a sam Bog ve, da ni iz nikakšne ponižnosti.

Vsako toliko bi bilo treba dati razne pojme na rešeto. Kajti ne spreminjajo se samo z večjo ali manjšo umetniško silo pisca ali samo z vrsto gonilne sile, ki jo ima nekdo v sebi in zaradi katere ustvarja, ampak tudi — s časom.

Kaj je sploh umetnina v književnosti? To, kar kdo izgnete iz nič, iz čiste domišljije, to kar je absolutno ustvarjeno, kakor nekateri trdijo, ali to, kar je skozi ustvarjalca samo projicirano, samo pregneteno, kar je poustvarjeno, kakor trdijo drugi? Mauriac je umetnik, je pisatelj? Camus kaj je? Koestler je umetnik ali pisatelj? Ali: ali je sploh pisatelj ali že samo pisec? Ali ne bodo po nekaj letih te čudne metamorfoze v književnosti samo še lirični impresionisti edini "umetniki" v književnosti?

In nazadnje: ali ni pridevkom, ki si jih —recimo— ustvarjalci sami dajejo, javno ali pa samo zase, osnova dostikrat samo napačna samozavest ali pa napačna ponižnost? (Prav med literati je tako težko, da bi si kdo dal mesto, ki mu gre.) Osnova je torej zaupanje, ki ga kdo ima vase. Preveliko zaupanje vase lahko komu trenutno koristi, morda pa koku tudi škodi. Zase vem samo eno: če bi v sebe kot pisca imel samo polovico toliko zaupanja, kakor ga imajo nekateri drugi vase, ali pa kakor ga imajo nekateri drugi vame, bi postal soliden kronist, tak, ki životari in pisari na dvoru — drugih.

— — — — —
Naj še tako trdimo, da je slovenski narod samo eden, njega življenje je, vsaj kar se šeg tiče, dvakrat različno.

Zunaj je ene vrste: sedimo za mizo sami zase in pred seboj imamo kozarec in steklenico. Vsakokrat, preden srknemo, trčimo s kozarcem ob steklenico. Tako, sami zase.

Doma je druge vrste: ljudje tam sedijo drug ob drugem, toda prav tako ne trkajo s kozarci. Vsak hip bi namreč lahko v Moskvi tak običaj vzeli za izrazit naklon k Zapadu, pa bi bilo nevarno.

In tako običaji izginjajo.

— — — — —
Ne vem, če finansira radijsko oddajo "La hora yugoeslava" poleg drugih tudi jugoslovansko poslaništvo. Vsekakor je iz oglasov videti, da teh trideset tedenskih minut "jugoslovanske pesmi" teče pod njegovim okriljem.

Orientalške pesmi, potem tamburaški zbor, pa spet tamburaški zbor, potem tamburica sama in za spremembo nek čuden moški glas. Mož je moral izneti velike zasluge v revoluciji, da so ga sneli na ploščo. Nato pa pride predstavnica slovenske glasbene kulture: "Janez in Micka gresta v Kranj po picka..." Potem spet tamburice, tamburica sama...

Nekje v meni zvenijo naše pesmi. Tiste pesmi, ki so jih že predavnimi leti naši zborji peljali preko meja, tiste, ob katerih taško francoska kakor kitajska publika najde preprosto in vendar kakor biserček dragoceno lepoto, tiste, ob katerih je po Gallusovem koncertu neki tukajšnji kritik napisal, da zaslužijo, da jih uvrstijo v najboljše svetovne antologije. Premišljam o naši pesmi, o slovenskem oktetu, ki hodi po svetu, pa še o nekdanjem vokalnem kvintetu, ki je po koncu vojske prihajal preko meje pet na tržaški radio, da je marsikak prijatelj iz laške glasbene sekcije z neprikritim občudovanjem v očeh majal z glavo: "Non crederei, se no li avessi visto..."

Čez teden dni pa bo tukaj spet tamburica, nato tamburica s harmoniko, nato italijanska popevčica prevedena v srbohrvaščino in potem kot kulturni davek Slovincem in pa tistim, ki ljubijo našo pesem — v Argentini gre glas, da sno najbolj kulturna evropska emigracija — "Janez in Micka gresta v Kranj po picka."

Toliko pisem pišem, na katera ni odgovora. Kaj, ko bi še eno jugoslovanskemu poslaniku? Pa kaj? In če mož slučajno nima tolmača pri sebi...?

"Las horas yugoeslavas" pa teko naprej. Kaj za to? Mar nisem davi zvedel, da neki argentinski zbor, ki ima stalen dostop do radijskih postaj, študira slovenske pesmi. Jim bomo pa iz tujih ust slišali!

— — — — —

Dvorana je polna in, kakor je tukaj pri predavanjih navada: ženske prevladujejo. (Pot v argentinski kulturni in kasneje splošni matriarhat?) Stole so zasedli predvsem mlajši, toda med njimi so posejani tudi starejši: kak profesor, duhovnik.

(Poslušamo špansko besedo iz slovenskih ust. Prislunhem predavalčevi primeri, nenadoma se mi je med nosnice ujel vonj po starih slovenskih čitankah in v hipu spoznavam zgodbo, njene kraje, njene ljudi...)

Pred menoj se prikaže zelena majska pokrajina, otroci na izletu in pa čuden zlobni človek z brado, ki med razgreto svetlo otroško igro luča pesti bakrenih novcev, da jim nenadoma sonce ugasne v očeh in da jim mahoma zgine smeh z ustnic...

V dvorano čudnega nadstropja stare palače sredi velemesta je skozi zaprta vrata stopila prikazen v črno pelerino ogrnjena Vrhničana.

— — — — —

izza kopališča je preko zvočnika slišati španske pesmi na kitaro. Ležim na pesku uruguayske obale in prelistavam knjigo. Nekdo jo je prinesel v ta kraj iz domovine. Komaj pred nekaj meseci je zapustila ljubljanski antikvariat.

DOM IN SVET. — Prvo stran je nekdo strgal, na njej je moral biti označen lastnik. Pa nič ni pomagalo: tudi znotraj knjige je vsako toliko strani pečat: Last Uredništva Slovence. Če bi iztrgal vse opečatene strani, bi knjige "lastnik" ne mogel prodati. Tako jih je raje pustil. Pa pravijo, da trgovski čut uničuje kulturo...

Ležim na tuji zemlji in prebiram domača imena. Znana imena ljudi, ki so zašli v pozabo ali ki živijo raztreseni po svetu. Ime nekoga, ki je ob svojem prevodu Slowackega pripisal nekemu svinčnikom: "Prosim, ko pre-

bereš, vrni!", pa spet ime nekoga, ki sem mu še pred tednom dni pisal v Rim...

Zaprem knjigo, zaprem oči in poslušam tuje valove. Prste zakopljem v pesek, čutim, kako so se mi brazde na čelu strdile pod močnim soncem in poslušam, kako nekdo po angleško kliče otroka iz vode...

Kdo — in kdaj — bo prebiral to, kar danes pišemo? In ob kateri obali?...

— — — — —

Vse je veter razgnal. Ljudi in knjige. Oboji imajo zato danes še prav posebej čudne usode...

Morali smo priti prav v deželo, kjer se govori jezik Don Quijota, da imamo pravico sanjariti in biti odkritosrčni s seboj in drugimi. Včasih se res morda borimo tudi proti mlinom na veter...

A vedno trezni realisti izgublajo realne vojske že vnaprej.

— — — — —

Te dni so Združeni narodi organizirali s pomočjo poslaništev razstavo narodov in to po izložbah Floride, najbolj obiskane buenosaireske ulice. Narodne noše, okrasni predmeti, industrijski izdelki, knjige...

Izložba ZSSR: Stara izdaja Bratov Karamazovih, v kotu Taras Buljba, odprt zvezek kompozicij Čajkovskega, fotografija Stravinskega z lastnoročnim skladateljevim podpisom...

Kam so se morali zateči po imena! In še tako pred izložbo ni ljudi.

Pač pa je dvajset korakov stran, v Casa de Mendoza, kjer je razstavljen fotografski material o madžarskih dogodkih, na stotine ljudi, ki v četverostopih čakajo, da se prerinejo skozi vhod, nad katerim bolšči nekaj vrst popolnoma enakih mrtvaških glav in kjer je napisano: VSI SMO ENAKI... — **POD RDEČIM REŽIMOM.**

— — — — —

Lani sem se vrnil s potovanja po Magallanesovi ožini in napisal, kako sem po pogovorih z nekim sopotnikom prihajal do spoznanja, da ima član velikega naroda sicer večjo možnost politične prakse kakor pripadnik majhnega naroda, toda kako ima zdrav član majhnega naroda večjo možnost pravične presoje položaja, ker je večkrat prisiljen postaviti se na stališče drugega.

Nekdo mi je kasneje govoril o napačni tolažbi pa še o lisici in grozdju. In vendar!

Zadnja številka "Les nouvelles littéraires" prinaša članek Marcela Briona ("Zakaj francoski bralec tako slabo pozna nemške pisce?"), kjer je govor o tem, kako v vsem 19. in 20. stoletju Francoz nima pojma o nemški literaturi, kako je značilno, da "niti glavna dela Huga von Hofmannsthal niso prevedena v francoščino in da celo izmed Rilkejevih del — o njem se toliko piše, a je znan samo po pismih, ki jih je pisal raznim ženam in pa pisma, ki jih je od njih prejemal — še danes ni nobenega prevoda tega, kar je zanj bistveno — njegovih pesmi..." Nemška književnost je v Franciji neznana, pravi pisec in nadaljuje, da se zaveda okusa množice, ki hiti za ameriški deli, da se zaveda tudi nekega naravnega odpora Francozov do Nemcev, in se celo sprašuje, če morda res ne obstaja neka "nemožnost se razumeti" in pa "dejstvo,

da se naš bralec moralno in intelektualno čuti preveč tujega (dépaysé) v delih, kjer ne najde ničesar, kar bi mu bilo znano?"

Gojiti avtarkijo na umetniškem področju je luksus, dovoljen samo velikim. Mali narod si tega ne more privoščiti. V borbi za obstanek med velikimi je treba biti vsaj v eni točki močnejši: v pravilni presoji lastnih in tujih moči, kar pomeni v vsakodnevnem kulturnem življenju mirno spoznavanje tujega in možnost odkritosrčne primerjave. Bogve, ali nas ni prav dejstvo, da smo poznali tuje (če vzamemo za primer našo prevodno literaturo, vidimo, da je včasih bila že pretirana, in naši odri so v enem letu dali več tujih klasičnih del kakor vseh trideset buenosaireških gledališč skupaj) tudi na drugih področjih obdržalo v ravnovesju, zato tudi pri življenju? Majhen narod si ne more privoščiti, recimo, da bi šele leta 1956 spoznal Molièrovega Tartuffa, kakor so ga tukaj. (Vsaj širša publika in v španskem prevodu.)

Kadar se nam Slovencem čudijo, da vsak izmed nas govori — bolje ali slabše — vsaj nekaj jezikov, ne vedo, da je to bil edini način, če nismo hoteli umreti od lakote ali pa — od nevednosti.

Tista naša tolminska ponižnost vrh vse upornosti! Samo član majhnega a vražje trdoživega naroda si bo upal v lastnih šolskih knjigah brati o samem sebi, kako mu je graščak na ramenih sekal drva in kako kljub temu ni črhnil. Toda tudi samo tak tlačan iz majhnega naroda je zmožen stopiti pred graščaka in s klobukom v roki, potem ko je boječe stopil v dvorano, ponižno povedati, da mu je zažgal grad... in da so tlačani hrib obkolili.

Tista naša ponižnost morda le ni samo nemoč ali pa vera zgolj v onostranske vrednote, neka vdanost v božjo voljo. Ali ni morda tudi znak nikdar v popolno zavest prikopane zrelosti in smisla za realnost? "Pred jutrom zateneni ogenj rad ugasne."

Tako pojmovanje ni pesniško, a je realno. Kdor pred časom dvigne hrbet, bo izginil. Neki Werfel bi sicer desetletja kasneje pisal prečudovito zgodbo o prečudovitem narodu v srcu Evrope, toda brali bi ga tujci, v tujih jezikih, nekje v Ameriki, zjutraj v vlaku, na poti na delo... (Danes še tega ne: preveč narodov je na tem, da izgine, Werflov ni več, ljudje v vlakih pa ne bero. Še časopisov ne, komajda literarno plažo. Z veliko risbami.)

Danes se prvič čutimo nekoliko bolj močne, smo pa tudi prvič na nevarni poti, da si zagrremo oči pred vsem drugim in da v spanju za vedno izginemo z obličja zemlje. Zunaj se utapljamo bodisi ker suženjsko občudujemo ljudi, med katerimi živimo, bodisi v lastni ošabnosti, če živimo med ljudmi, ki nas gledajo navzgor. In doma? Kdor je še prišel iz domovine in skuša odgovoriti na vprašanje, kaj se je doma najbolj spremenilo, ali ne prične govoriti o ošabnosti mladine, o samozadostnosti, o preziru velikih, ker si jim trenutno jeziček na tehtnici, o napuhu, ki izvira iz nepoznanja drugega in iz miselnosti, da pred teboj ničesar dobrega ni bilo ustvarjeno.

Strašno! Kakor da bi nas bilo dve sto milijonov!

Stosedmi dan, odkar živim sredi gozdov, ob čilski meji, daleč od velikega mesta, sto kilometrov od prve pošte, od prvega prodajalca časopisov.

Žlobudram z malim Matjažkom, loviva se med drevesi, mečeva žogo, potem slokam bambusu podobni colihué za lok, šilim puščice, točim ledene pijače popoldanskim turistom in jim hvalim spominčke, pa spet jaham, opazujem sončno uro, ali pa cele ure gledam v nebo... — na vse tesnobe milijonskega mesta sem pozabil. Še takrat, ko nad seboj zaslišim brnenje letala, ga ne vidim. Kvečjemu opazim kondorja, ki počasi drsi preko sinjega neba, nad tisočmetrsko steno, preko katere padajo slapovi, nadzirajoč večne ledenike.

Vse sem pozabil: vse datume, vse obveznosti. In vendar — nisem svoboden. Pohajam po gozdu, nabiram jagode, v somraku stopam po črnem ledeniku — pred vsem sem pobegnil, razen pred seboj. Razmišljam o našem omršavelem pisanju, a največkrat o kritiki, pa še o tem, če ni v tem že prepogostem razmišljanju o njeni krivdi bedna tolažba kmeta, ki je premalo zasejal, pa se huduje, ker mu Bog ni poslal dovolj dežja.

Ko zakačim veliko sekuro v deblo, mi pride na misel izraz: "lačna sekira". To bi bilo indijansko ime za dobrega kritika. Kamor pade, dobro ugrizne, razčisti in, če je treba, zgladi.

Dve uri že stojim na mostu ob kaži potu in čakam na vozilo. V potoku pod menoj plavajo postrvi. Eno opazujem že celo uro. Ko ji vržem kamenček, švigne med mlahajoče alge, da je ne vidim več. To je čas njenega počitka. Po nekajminutnem odmoru se spet prištuli na dan, obrne se proti toku, obstane povsem nepremična toda z odprtimi usti in čaka, da ji voda sama kaj prinese. To je čas njene akcije. To je slab kritik. Ob nevihti se skrrije, v mirnih časih pa čaka, da mu od kod kaj pride.

Teden dni smo bili brez petroleja in nisem si vedel kako pomoči. Z leščerbo ali z gorečo trsko, hranjeno s smolo? Naposled sem si v bungalovu prižgal nekaj končkov sveč. Toda že po prvih dveh dneh sem si ob ugašanju opekel blazinice obeh palcev in kazalcev. Tako sem si zdaj naredil kapfež. Samo šilasto kapico in brez stenja. Le za ugašanje ga uporabljam. "Kajfež brez stenjc", indijansko ime za "kritik - vse - z bou". Nobene svetle misli ne prinese, samo za uničevanje, za ugašanje še služi...

Z dolgolasim Indijančkom žagava debela. Marsikaj mi je fant že zabičal v glavo: ponoči ne smeš kazati s prstom na zvezdo, sicer ti na njem zraste bradavica. Pa še nekaj bolj važnega sem se od njega naučil: vedno ko pade s kože odžagani kos debela, nastaviva še zveneče rezilo dve pedi bolj navznoter. Pri prvih potegih pritisne Indijanček še z levico na gornji rob žage in jo tako oteži ter dá prvim rezom večjo silo. Zažagati je treba ostro, me pouči, potem teče samo in se ni bati, da bi rezilo skakalo iz reže in uhajalo sem ter tja. Rečem si: kasneje je kakor pri vsakem delu vse samo še vprašanje moči, časa in poglobitve...

To je kritik, kakršnega bi si od nekdanj želel.

Dve stvari sta mi ob teh primerih prišli na misel: prvič, da bo menda kar držalo, da drevesa in kamni naučijo človeka, česar ga knjige niso mogle, in drugič: literatura ti pokvari tudi najlepše počitnice.

"...in mladi princ ji je ponudil roko in prstan in ji rekel: "Jutri bom kralj in ti boš moja kraljica." In ona mu je poljubila roko in jo zmočila s srebrnimi solzami in vzela sta se in bila srečna. Pri kronanju sem bil tudi jaz. Pojedina pa je že bila taka, da je še ni videl svet. Sedel sem prvi na zadnjem

koncu, pa sem pil zlato briško rebulo iz pisane majolike in sem pojedel pol vola in še več. Plesali smo sedem dni in noči in vesoljno kraljestvo je bilo židane volje."

Mali bi rad celo pravljico še enkrat od začetka, toda za danes je dovolj. Oddahnem se pa vzamem v roke "Clarín" z 22. julija, v katerem poroča agencija AP iz Osla:

"Kralj Olav V., ki je izvrševal regentstvo v kraljevini od dne, ko si je njegov oče leta 1955 zlomil nogo, je poslal vladnemu kabinetu pismeno izjavo: stopil je na prestol na mesto svojega očeta. Prisažem, da bom vladal monarhijo v skladu s konstitucijo. Uradno je bilo objavljeno, da ceremonije kronanja ne bo."

— — — — —

Kakor bi dejal Milčinski: Skoval sem nekaj novih narodnih pregovorov. Pa še nekaj misli sem si zapisal ob kresu, ob tolmunu.

Tudi vrela voda ogenj ugasi. — Turist ne verjame, da kondor razprtih kril meri tudi pet metrov. Raje ostane v dolini in živi v veri, da je kondor tak, kakor ga je videl v zraku: velik kakor vrabec. — Najdalje nese lok, ki ni ne iz pretrdega ne iz premehkega lesa. — Tudi v najhujšem diru začne konj stopicati počasi, komaj stopi na ledenik. Pa čeprav je ledenik s kamnjem pokrit. — Izstreljena puščica se nikoli ne vrne, pa naj je zadela cilj ali ne. — Laže je meriti padlo drevo. Samo na noge, da bi spet raslo naprej, ga ne moreš več postaviti. — Indijanček sredi pragozda premišlja: jaz živim v središču sveta. Tako češko kakor francosko ali nemško pivo, mi je dejal gospodar, potrebuje do sem enako število dni. — Gola sekira, ki leži ob nogah preplašenih in tesnobe polnih dreves, še ni diktator. Šele ko ji bodo drevesa sama dala toporišče, bo mogla začeti sekati po njih. — Sončna ura meri samo lepe sončne ure, toda zob časa žre tudi njo.

— — — — —

Danes sem se vrnil v Buenos Aires in po dolgem času spet vzel časopis v roke. Nič se ni zgodilo. Tam smo, kjer smo bili, ko sem pred tremi meseci v vlaku zadnjikrat preletel naslove. Samo bolj bedast se mi zdi ves svet in časopis posveča prostor stvarim, ki sploh niso omembe vredne.

Pred leti sem se prav tako vračal v Buenos Aires. Na majhni železniški postaji, kjer ob tisti uri jutranjih časopisov že ni bilo več, večernikov pa tudi še ne, sem se na stojnici starih knjig prvič srečal z Leonom Bloyem.

Drobno knjižico z rdečo obrezo sem odprl na zadnji strani in prebral zadnjo vrstico:

"Kadar hočem izvedeti zadnje novice, berem svetega Pavla."

— — — — —

Kup veselih novic me je čakal ob vrnitvi: izšla je Jurčečeva knjiga, Dermota je po slovensko pel v Colonu, Veronika Mlakar še vedno pleše v Parizu... — pa tudi eno žalostno: umrl je stari prodajalec časopisov na oglu Mitre in Río Bamba.

V veselju smo še vedno najprej Slovenci, v žalosti se spreminjamo v ljudi brez narodnosti.

— — — — —

Pred dnevi je bil tukaj Nixon. Akademiki, med katerimi sicer ni bilo slovenskih, a so bili dominikanski in guatemalski, ki prav tako žive v izgnanstvu, so ga na neki konferenci izpraševali, kakšne namene imajo ZDA, da govorijo o demokraciji in proti tiranom, ko na drugi strani vrsto diktatorjev podpirajo.

Podpredsednik vlade je govoril o ekonomski premoči in o težkem razumevanju njih zunanje politike.

Sovjeti so bili bolj previdni, ko so med predstavniki 54 narodov prisostvovali ustoličenju prvega predsednika vlade po zadnji argentinski revoluciji. Na 27 vprašanj so pričujočim časnikarjem 24 krat odgovorili, da nimajo že tiskanemu poročilu, ki je bil vsem izročen pred začetkom konference, nič pripomniti.

Od vsakega učenčka v šoli se zahteva, da odgovori na to, kar je vprašan, in se mu ne pusti, da bi mu kdo drugi že naprej pisal odgovore na naloge.

Severnoameriške časopisne agencije poročajo, da je Nixon včeraj v Quito pred 10.000 gledalci, potem ko je izjavil, "da mu glava še za časa študija nikdar ni bogve kaj služila", pričel nogometno tekmo. "Preden je dal začetno brcu, je še sam dal žogi nekaj udarcev z glavo." V ilustrirani prilogi je pod zaglavjem "Diplomatski svet" objavljena fotografija podpredsednika ZDA ter dveh deklic iz tukajšnje visoke družbe. Pod sliko je pojasnilo: "Mr. Nixon, razkazujoč svoje demokratsko razpoloženje, podpisuje tisočak, katerega sta mu dali v podpis dve deklici, pripravljene, da ga nikoli ne zapravita."

Rusi — kakor vedno — so bolj previdni. Ne podpisujejo tisočakov, ker vedo, da bi jih ljudje, ki take papirje le redko vidijo, linčali. Viceprezident prezidija Tarasov je tudi sicer bolj previden. Na banketu v vrtovih prezidentovega posestva je vedno počakal (a ne tako prikrito, da tega žurnalisti ne bi opazili), da so vsi drugi prej začeli jesti ponujene jedi. Kaj hočemo? Indijanske šege, poleg tega pa še morebitni latinski renesančni vpliv na tukajšnje navade z borgijskimi sprejemi gostov...

"Literatura naj ne bo nakazovanje ali reševanje problemov," berem v nekem pismu. "Kajti kakor koli jih rešiš, postaneš tendenčen. Kjer pa je tendenca, ni več umetnosti. Avtor sam mora torej izginiti, sicer bomo kmalu na točki, ko bo vsak človek mogel napisati eno knjigo, to je svojo knjigo, svoj miselni življenjepis. Spet je treba pustiti, da domišljija ustvarja in ne da spomin poustvarja. Spet je treba vzeti v roke gole besede, ki jim naj avtor da barvo in smisel izven sebe. Naj ustvari nekaj, kar je izven njega. On in njega problemi nas ne zanimajo. Literatura naj ustvarja ali odkriva lepoto, ne pa kot psihiatrija odkriva probleme in ustvarja komplekse še v nas. Kakor je nekdo že napisal: problematika literature naj bo literarna, kakor je problematika glasbe glasbena..."

Pred leti bi človek pomislil na "angažirane in neangažirane" književnike. Danes gredo misli drugam: takih ljudi, ki bi čakali nekje v niču, da jih pokličeš, da jim ti daš vso formo, vsebino, miselnost — sam pa ostajaš nedotaknjen na tej strani stene — takih ljudi ni v vsemirju. Ni jih in sem prepričan, da jih nikoli ni bilo. Malo, a dovolj so mi dale misliti Flaubertove be-

sede: "Madame Bovary, c'est moi!" ali pa samo skromna Zweigova oznaka Tolstoja — da vzamemo samo dva predstavnika pripovedne, neosebne, tako rekoč "gole" epske literature, ko pravi, da je Tolstojeva senca večna in stalna prav v vsaki njegovih oseb.

Toda tudi takih predmetov ni, kakor bi jih moj prijatelj zahteval za "tako literaturo". Gledam mizo. "Mize" ni. Take mize, kakor bi si on želel za svojo literaturo, ni. Ali je miza, za katero sedita v temnem baru moški in ženska, držeč se za roke, ker ne vesta, kaj storiti, ali je miza pod Tronadorsko steno, v katero sta mlada Židka vrezala srci, ali je miza, ki jo je nekdo postavil nekaj korakov ob poti, pa je nikoli ni uporabil in je vsa zarasla, tako da je sploh videti ni, pa čaka, kdaj jo bo nekdo odkril... je tisoče in tisoče miz in celo ista miza, na istem kraju in med istima osebama se vsak hip spreminja. Le "mize" ni. Morda je v tem tudi nujnost stalnega prilagajanja, v tem vsa neugodnost, vsa žalost človekova. "Drevesa" prod menoj ni; je le tako in tako drevo, zdaj in v takem mojem zornem kotu in je tako že zato, ker obstaja ali ker je nekoč obstajalo drugo drevo, s katerega sem nekdanj za Tremi ribniki sklestil mrtvega višeečega gada. Sedim na postaji. "Tirnic" ni, kajti v Rusiji so širši tiri. In "ure" ni. Ni ure brez duha, same materije, brez preteklosti in brez prihodnosti, brez razloga in brez namena, kajti je bil nekje mrtvak sredi kraških kotanj, ki mu je samo še bleda lisa na zapestju kazala, da je tam nekoč bila drugačna.

Saj še "niča" ni, še "praznote" ne.

Včeraj sem se z nekom vozil v vlaku in ko mi je govoril, kako je dva ob njem na ruski fronti ubila granata, sem pomislil, da tudi njega lahko ne bi bilo več, in ko bi danes ob isti minuti stopil na isti vlak, sedel na isti prostor, bi poleg mene na sedežu bila praznota... In vendar ne bi bila! Tam bi bil nekdo, ki bi mogel biti tam, ko bi še živel.

Gole, popolne praznote ni, kakor ni golih besed ali celo golih ljudi. Vsaj v literaturi ne. Lahko, da je kdaj bilo drugače, ali vsaj da o tem niso toliko razmišljali. Ne verjamem. A če je bilo, je moralo biti lepo; če že zaradi drugega ne zato, ker človeka nič ni vznemirjalo, ko je pisal in je v delu bil sam užitek. Toda tudi v tem je bil problem svoje vrste.

V uvodu v Grahama Greena "Izgubljeno mladost" je misel: Knjiga ima neki vpliv na bralca, dokler je ta še otrok. Kasneje lahko človek knjigo občuduje, se zabava ob njej, more celo spremeniti kakšna že izgrajena mnenja, toda je zelo verjetno, da bo v njej iskal predvsem potrditev tega, kar že ve.

Po svoji zadnji knjigi sem mnogo premišljal o njenem neuspehu med širšim bralskim krogom. Že ko knjiga ni bila pisana za otroke, je samo dvoje možno: ali je delo res tako neslovensko in nekonkretno, da ni imelo ljudem povedati tega, kar že vedo, ali pa človek nima več komu pisati.

Tisti dan namreč, ko je nekdo končal oceno te knjige s stavkom: "Sprajujemo se: za koga in čemu?" me niti pismo nekoga, ki ga kot človeka in kot ocenjevalca više cenim, kljub prepričevalnim besedam ni pomirilo. Kakor klovnu, ki mu v resnih trenutkih gredo lica najbolj v smeh, mi je prišlo na misel napisati zabavno zgodbo v treh delih: o Inkih, katerih "književnost" se je izgubila, ker niso imeli pisave, o narodih, ki se izgublajo, ker nimajo književnikov, in o književnikih, ki se izgublajo, ker nimajo bralcev...

Pa je nisem napisal. Razlog, da se ne kaže po nepotrebnem ljudem dajati v zobe, ni bil pri tej odločitvi najmočnejši.

Medtem pa sem prišel spet do novih spoznanj. Prvič, da je dnevu dovolj njegova lastna teža in drugič, da na svetu ni nič novega. Prav po naključju sem namreč našel trditev modernega Greena kot motto v neki knjigi: "Najboljša pisanja služijo v resnici samo za to, da prebudijo spomine v ljudeh, ki stvari že vedo. — Sokrat v Platonovi Fedri."

In ta dan, noseč njegovo težo, sem zaključil z mislijo, da so na koncu koncev celo geniji samo pogrevalci nečesa, kar je že v ljudeh, in kako je že samo iz tega razloga vsak napuh neutemeljen, pri literatih pa še bedast povrhu.

— — — — —

Če je človek v tem mestu v škripcih, ker mu je dolgčas, a noče v nobenega izmed 293 kinov, ki danes javljajo sporede v časopisju, niti ne v 71 predmestnih kinematografskih dvoran, če noče v gledališče — danes jih igra 34 — in če ga ne zanima nobeden izmed 25 muzejev, in če se ne zanima za nobeno izmed 32 slikarskih razstav (od Angleža Nicholsona, Unescove razstave impresionistov, sodobne italijanske grafike pa do povsem neznanih, morda prvič v javnost stopajočih slikarjev) in bi samo rad poslušal kakšno javno predavanje, ima — ob raznih urah in v raznih jezikih — danes na izbiro:

Ustavni načrt za majsko revolucijo — John Osborne in drama angleške uporne mladine — Fenomen materializacije — Spiritizem in leteči krožniki — Praktični naturalizem — Senzibilnost in krepost pri Diderotu — Sistem četrte poti in integracija treh vidikov človeka — Otroška poezija, integralna pedagogija — Človek, mislec in pesnik — Doprinos k problemu glasbenega sloga — Ekonomska planifikacija — Tarrou, laični svetnik v Camusovi "Kugi" — Razburkano življenje Aimé Bonplanda — Lugones, pripovednik — Zemlja in nje obdelava v argentinskem poljedelstvu — Območje infinitesimalnega pojmovanja pojavov — O uporabi dobrin kapitala — Kako vzgajati otroke — Moja pot po Franciji — Stendhalov junak: Julien Sorel — Spiritualnost, preprostost in simbolizem pri osebah De Amicisa — Berenice de Racine, ali zavračanje sveta — Glasba v romantičnem svetu — Grškobudistična umetnost Gándare — Problemi sodobne filozofije: smrt, bitje in čas — Zgodovina socializma v Argentini...

Ker pa človek zna presoјati svoje moči, ne bere več naprej. Vzel bo Ramona Jiménez za zgodbo o osličku in jih na klopci v Palermškem parku počasi prebiral, dokler ne pade mrak.

Zorko Simčič

črta in prostor

BARA REMEC IN FRANCE GORŠE STA RAZSTAVILA V ODENSEJU NA DANSKEM

Fyn je drugi največji otok v sestavi danske države in Odense je njegovo največje mesto in sploh eno največjih mest na Danskem. Znano je kot rojstno mesto svetovno slavnega pravljicarja Hansa Christiana Andersena in v njegovo rojstno hišo, opremljeno v pisateljev muzej, se vršijo prava romanja Andersenovih častilcev. Tudi sicer je kulturno življenje v Odenseju zelo živahno, posebno tudi umetnostno ustvarjanje.

Slikar Knud-Aage *Borchsenius* je pred nekaj leti odprl nov razstavní salon v mestnem predelu Dalumu, nedaleč Andersenovega doma. Razstavne prostore je v zadnjem času znatno razširil in poleg umetniških razstav se v njih prirejajo tudi koncerti. Prvi Slovenec, ki je pri Borchseniusu razstavil, je bil Fr. Godec, ki se je razstave tudi osebno udeležil. Pozneje je zvedel B. za delovanje Bare Remec v Argentini in povabil tudi njo, naj razstavi v njegovi galeriji. Remčeva mu je poslala kolekcijo risb in grafik za razstavo v začetku leta 1957. Slikarica seveda ni mogla biti osebno navzoča, vendar je vzbudila veliko odobravanje in soglasno željo kritikov, da bi mogli spoznati tudi njeno oljno slikarstvo. Kratko poročilo o tej razstavi in njenem uspehu je bilo objavljeno v našem "Glasu" IV/9 (7. 5. 1957). Sledilo je novo dvojno povabilo Borchseniusove galerije Bari Remec: 1. naj pošlje na letošnje velikonočno razstavo kolekcijo oljnatih slik in 2. naj imenuje še kakšnega slovenskega emigrantskega umetnika, s katerim bi želela skupaj razstaviti. Odločila se je za Franceta Goršeta. Poleg obeh Slovencev sta razstavila Francoza Bouvet in Rollet in pet Dancev, med njimi Borchsenius.

Imamo izrezka iz dveh odensejskih dnevnikov. V "Fyns soc. demokrat" (6. IV. 1958) ocenjuje razstavo Mr. Evergreen, v "Fyns Tidende" pa stalna umetnostna poročevalka dnevnika, gospa Mulle. Zanimivo je, da sta pri številu 9 razstavljalcev naslova obeh kritik posvečena Bari Remec. Obe kritiki prinašata po eno Barino, poročilo v F. Tidende pa tudi eno Goršetovo reprodukcijo. Prevoda iz danščine v slovenščino sta oskrbela gospa Lissen Moeller de Elkin in prof. Karel Rakovec. Objavljamo tiste odstavke, ki se nanašajo na naša umetnika.

“Fyns soc. demokrat”:

Nenavadno tuja ptica med mednarodnimi slikarji. (V podnaslovu:) In nekaj o profesorici z izrednimi in kozmičnimi idejami. (Pod reprodukcijo Barine slike Bariloč:) Prof. Bara Remec iz Buenos Airesa razstavlja med drugimi to patetično zgodbo o ljudeh, ki živijo in umirajo, in o gorah, ki stojijo tako tiho tisoč in tisoč let...

...Če hočemo biti pravični, moramo dodati, da sta francoski profesor Bouvet in ameriški profesor Gorše zastopana z zelo maloštevilnimi deli za svoj prvi nastop na Danskem. Lahko pa upamo, da bomo po iniciativi ravnatelja Umetnostne galerije “Dalum”, slikarja K. A. Borchseniusa, ki je privabil na te razstave umetnike z vseh delov sveta, mogli videti pozneje kdaj več del teh dveh umetnikov, da bomo mogli primerjati umetnost otoka Fyn z umetnostjo, ki je doma tam, kjer ta dva profesorja vihtita čopiče.

V risbah prof. Goršeta (Ohio) se jasno čuti, da imamo opravka s klenim umetnikom; njegov čopič, pomočen v kitajski tuš, je mehak pa precizen; zlasti v nekaterih risbah ustvarja na papirju osebe polne življenja. Toda on je Evropejec — kot toliko dobrega v Ameriki — in zato ga ne moremo imeti za tujega ptiča v pomladi na Fynu.

Profesorica Bara Remec, ena izmed številnih jugoslovanskih intelektualcev-emigrantov, že nekaj let živi v Buenos Airesu, kjer vodi neko umetniško šolo (mišljena je šola Slov. kult. akcije - op. por.). Na srečo je na tej razstavi zastopana s precejšnjim številom del, okrog 20, izmed katerih jih je precej, ki jasno pričajo, da je profesorica znala intuitivno in intenzivno predreti v dušo južnoameriškega ljudstva. Posrečilo se ji ga je interpretirati s tako preciznostjo, da še celo mi lahko dojamemo posebnosti tako tujega nam ljudstva. Zapoje nam kot “tuja glasba” neke kulture, ki ima svoje lastne vrednote, kadar jo skušamo primerjati s tem, kar smo se naučili ceniti na svoji polovici zemeljske oble. Zaradi nje je vredno obiskati velikonočno mednarodno razstavo v Dalumu. Ali je najboljša med temi južnoameriški deli po njihovi vsebini treba nazvati “temne srednjeveške fantazije” in ali nam nudijo nekaj kozmičnega občutja sedanje dobe, o tem bi lahko sedmorica modrih pisala razprave in nazadnje nihče ne bi bil modrejši. Vsekakor pa je zanimivo videti, kako drugačna “duhovna konsistenca” pride do izraza v umetnosti, ki veje iz del jugoslovansko-argentinske umetnice. Posebno pozornost vzbuja kompozicija, inspirirana v linijah, kitajskem tušu in barvah “Življenje” s komaj naznačenimi figurami in andskimi gorami. Barve so črno-rumeno-modre in v zvočnosti slike je čutiti staro globoko življenjsko filozofijo, zdaj polno veselja, zdaj polno tesnobe pred neskončnostjo. Misli in občutja te vrste so značilne tudi za sliko Bara Remec, ki predstavlja pločevinaste barake na ravnini med gorami, ki jih obseva sonce. “Božja roka nad begunskim taboriščem” jo je nazvala. Ni videti človeških bitij, niti Boga, samo majhne drobne stavbe v puščavni nad kladami gora, a samo ozračje slike se zdi, da trepeti v “kozmičnem občutju”. Vemo, da tega občutja ni patentirala ona sama, se pa je izrazila tukaj z nenavadno silo.

Mali akvarel treh sprehajajočih se Argentink — ena med njimi cino-brasto rumena pod nebom v ultramarinu — da občutiti sol umetnosti, da kar zaskeli na jeziku. In vse preveča resničnost kulture, ki ni ne zapadna, ne vzhodna, temveč nekaj zase.

Profesorica Remec nam je vzbudila poželjenje po več razstavah inozemskih kultur, zakaj kdo izmed omikanih prebivalcev otoka Fyn bi naslikal v tušu "Živalsko okostje v puščavi" z zagonom in fatalizmom južnoameriške Bare Remec?...

Mr. Evergreen.

"Fyns Tidende":

Dobra slikarica s fantazijo. ... Glavni del razstave je namenjen tujcem, med njimi zelo nadarjeni Barj Remec, katere talent je tako zagoneten in oseben, da se ostala razstavljenega dela zazde skoraj nepravilno konvencionalna. Njen način slikanja je intenziven, silen in preprost, kolorit bogat in žareč kot folklorna indijanska umetnost — rdečkast, rumen, bel, moder — obrisi močni in potegljaji čopiča široki. Ima mnogo domišljije in, kar čuti, izraža dekorativno in često zelo dramatično. Najraje slika ljudi, pa tudi pokrajine z ljudmi in živalmi. Je razen tega dobra profesorica — jugoslovanska begunka, ki zdaj živi v Argentini.

Tudi profesor France Gorše iz Ohio, USA, je vreden, da se ustaviš pred njim. Je kipar, a le nekaj njegovih kipov je razstavljenih, medtem ko cela stena risb jasno govori o enengični in sposobni formi, ki s pičlimi sredstvi dosega krepko impresijo.

Mulle.

Izšla je še tretja kritika v listu Fyns Stiftstidende, ki jo je ekscerpirala ga. Jerica Sorensen, v Odenseju živeča Slovenka:

K. A. Borchsenius je s svojo Art Gallery ustanovil povsem idealistično usmerjeno podjetje, katere velikonočna razstava zasluži vso pozornost. Bara Remec je odlično umetnica. Lani smo videli nekaj njenih risb, letos pa polni celo dvorano z žarečimi barvami v olju in akvarelih. Njena razstava zasluži vso pazljivost ljudi in ni je umetnine, da bi mogel iti mimo in bi te ne osvojila. Rahločutnost, odločnost in barvna muzikalnost so njene vrline in značilnosti njene umetniške izpovedi. France Gorše se nam je predstavil samo z 11 risbami in 6 kiparskimi deli, ki pričajo prav tako o odličnem umetniku. Žarišče te velikonočne razstave pa je Bara Remec.

Marijan Marolt

glasba

ALOJZIJ GERŽINIČ: IRENEJ FRIDERIK BARAGA

Slovenska emigracija je v dobrem desetletju pokazala, da kljub težavnim razmeram umetniška ustvarjalna sila v njej še ni zamrla. Zavidanja vredna so dela na literarnem polju, posebno v okviru Kulturne akcije. Tudi druge panoge, slikarstvo, kiparstvo, grafika itd. so se povzpelle na zelo visok nivo in dobivajo priznanje v domačih in tudi v tujih krogih. Glasba je edina neplodovitna njiva v tolikem umetniškem razmahu. Imamo sicer par izoliranih zborovskih skladb, manjka pa nam obsežnejših del.

Edino večje delo, ki kaže, da je tudi slovenska glasba v tujini še zmožna živeti in ustvarjati, je Geržiničev oratorij Irenej Friderik Baraga. Delo je bilo napisano že pred par leti v Argentini in tam tudi pripravljajo njegovo predvajanje. Leta 1957 ga je Kulturna akcija vključila med svoje izredne publikacije. Oprema in tisk brez dvoma delata čast slovenski podjetnosti in tiskarski umetnosti. Če bi delo izšlo doma v rednih razmerah, bi ne moglo biti lepše opremljeno. Če bi se našel nekdo, ki ima nekoliko bolj gotovo roko pri pisanju not, bi bilo še bolj zaželeno, posebno pevcem in pianistom.

V pričujoči opremi je knjiga posebno zanimiva, ker predstavlja nekak skupni šopek slovenske umetnosti na čast našemu svetniškemu kandidatu. Vsaka panoga je svoje prispevala. Slovstvo je dalo besedilo Tineta Debeljaka, slikarstvo naslovno stran Bare Remec in kiparstvo Goršetov kip škofa Barage. Ne smemo prezreti tudi angleško prestavo, ki jo je oskrbel P. M. H. Morgan. Prestava sledi ne samo smislu, temveč tudi metriki in rimi slovenskega izvirnika. Delo se lahko izvaja v slovenščini ali pa v angleščini. Oratorij je torej namenjen ne samo slovenski, ampak mednarodni publiki.

Naša naloga je, da si ogledamo glasbeno vrednost oratorija. Resnici na ljubo se je kritik le s težavo lotil dela. To predvsem zaradi tega, ker bi rad skladbo slišal, ne samo videl. Partitura je samo mrtvo okostje, ki zaživi šele, ko se črne pike spremenene v živ organizem pod življenjskim dihom dirigenta in pevcev. Običajno vzame glasbeni kritik pero v roke šele potem, ko pride iz koncertne dvorane. Ker se to ni zgodilo, bo seveda kritika enostranska in pomanjkljiva.

Med prvimi stvarmi, ki kritiku padejo v oči, je vloga pripovedovalca. V klasičnem oratoriju (Bach, Haendel) ima pripovedovalec večinoma recitativno vlogo. Lahko bi ga imenovali vezni recitativ. Besedilo sledi neki široki

melodični liniji, katero podčrtujejo akordi klavirja ali klavicembala. V poznejših časih se je ta več ali manj prosta recitacija spremenila v pristno melodično linijo, ki se ne loči od melodije drugih nastopajočih oseb. Perosi se je tega večkrat poslužil v svojih oratorijih. Geržinič je v tem oziru zapustil tradicijo, toda šel je v drugo smer. Mesto da bi pripovedovalca vezal na neko še tako prosto melodijo, mu je dal popolno svobodo. Pripovedovalec ne poje, ampak govori, pripoveduje. Izjemo tvorita samo dva stavka v četrtem delu oratorija.

Oratorij se deli v štiri dele, ki so medsebojno popolnoma neodvisni po značaju in tematiki. Samo zaključek uporablja par misli iz predhodnih delov. Po našem mnenju se je skladatelj prestrogo držal teksta in vsled tega ni dal glasbi tistega razmaha, kakršnega bi pri taki skladbi pričakovali. Mislimo predvsem na privilegij skladatelja, da se ob nekaterih točkah ali celo besedah razgreje in navduši ter pusti melodiji popolno svobodo. Za primer naj navedem fugo na besedilo "Aleluja" iz Sattnerjeve "Assumpte".

Štirje deli se lahko smatrajo kot neke vrste tempi simfonije. Lahko so si po značaju in tematiki popolnoma različni, toda vsak mora biti zaokrožena celota. S formalnega stališča se nam Geržiničevo delo zdi preveč radodarno. Vsak košček besedila je skladbica zase, ki ima premalo sorodnosti z ostalimi fazami istega dela. Skladba bi zelo pridobila na strnjenosti, če bi se značilne teme ponavljale, razvijale, vpletale in razpletale v zborovih vlogah ali v klavirski vlogi. Tako bi se slovesni akordi v začetku prvega dela lahko deloma uporabili pri besedi "Slavo" ali po njej na str. 14, kot uvod k "Zboru Slovencev" na strani 20. Basova linija bi se lahko nadaljevala v klavirju skozi do konca, kjer bi mesto končnega akorda lahko spet uporabili začetne akorde. Poslušalec bi tako jasno vedel, da je v prvem delu poudarek na "pojemo slavo", ker bi ga ti akordi stalno na to spominjali.

Stilistično kaže delo nekaj nedoslednosti. Zdi se, da si išče smer in slog pred očmi občinstva. Iz skoraj popolne diatonike prvega dela preide skladba v poznejših delih v previdno kromatiko romantike in v večjo razgibanost zborovske melodike, ki je v začetku vse preveč statična in preprosta. Glavni poudarek nosi vokalni del skladbe, predvsem zbor. Klavirska vloga se nam zdi preveč podrejena, premalo pianistična. Človek ima vtis, da skladatelj tudi klavir smatra kot neke vrste štiriglasen zbor. Jasno je, da se je skladatelj preveč oziral na negotovost naših pevskih zborov, ki so zbegani, čim klavir začne ubirati svoja pota. Isti pojav je kriv, da je skladba preveč homofonska. Malo več kontrapunkta bi ji dalo večjo razgibanost, pestrost in širokopoteznost. To seveda zahteva dobro izurjene zbere in več pevskih vaj. Žal je tako: skladatelj položi v kompozicijo vso svojo umetniško moč, delo pa postane — zaradi nekompetentnosti zborov — "pretežko"; ni več "aktualno".

Trdno smo prepričani, da predstavlja to šele začetek Geržiničeve ustvarjalnosti. Čitali smo, da se je pred kratkim predstavil publikij z različni solo-spevi. Želimo mu, da bi ga pionirski duh vodil vedno više, tako da bomo v kratkem lahko spet slišali kaj novega na glasbenem področju slovenske emigracije.

Mirko Rener

knjige

VREDNOTE. — Glasilo Delovnega občestva za Slovenski katoliški institut. Izdaja Slovenska kulturna akcija. ČETRTA KNJIGA. (Buenos Aires 1957. Str. 120.) Uredil Ruda Jurčec.

“...treba je, da si iz glave izbijemo neumno misel: ‘Našim rojakom je kmalu dobro, da se jim le kaj napravi!’.”

Fran Levstik, Napake slovenskega pisanja, 1858.

Med slovenskimi revijami jih je vsaj osem, ki so prišle do manj kot štirih, in tri, ki so dosegle le štiri letnike. Da Vrednote morejo danes pisati — in to v dosti težjih razmerah izven domovine — svoj četrti letnik, je spet dokaz velike požrtvovalnosti. Že to pa nalaga kritiku dolžnost, da primumi zahtevne kvalitetenostne kriterije in se ne zateka k ubičajenim hvalospevnim ugotavljanjem o naših prvih strokovnjakih in nadejebudnih dragocenih močeh.

Tudi letos vsebinsko ostajajo v okviru humanističnih ved.

Poleg že v domovini uglednih avtorjev se to pot predstavljata dva nova sodelavca, ki sta univerzni študij v celoti opravila izven domovine, brez živega stika s slovenskim strokovnim jezikom. V dovolj jarki luči se kaže res pereč problem, opazen tudi v drugih spisih emigrantov, ki ga more rešiti samo dejalna ljubezen do narodnega jezika. Premajhna skrb za jezik ima lahko najrazličnejše vzroke, med katerimi bi bil najbolj tragičen nek snobizem, ki pa žal ni brez sledu med piščimi. Jezik je za duhovne znanosti prav tako potreben precizen instrument kot matematika za fizikalne. S pomanjkljivim jezikom je v nujni zvezi miselna ohlapnost. Odnos do jezika je končno zadeva zasebne skrbi piscev za lastno znanstveno reputacijo, na noben način si pa slovenska beroča občina ne more dopustiti, da bi se ji predlagali sestavki v malomarnem jeziku.

I.

Iz svoje doktorske razprave: “Svoboda mesa in duhovno življenje pri M. M. Tarejevu” je Pavle Krajnik priobčil nespremenjeno prvo poglavje: “Svoboda mesa pri Mihaelu Mihajloviču Tarejevu” in mu pridal za uvod daljšo opombo o pisatelju.

Po dobri, stari akademski šegi se disertacijam za akademske naslove, zaradi njih posebnega značaja redno ne pišejo ocene, zlasti ne v obzornikih s splošnim kulturnim zanimanjem.

Razprava nujno vsebuje mnogo navedkov iz težko dostopnih del obravnavanega avtorja, ki bi po strogi metodiki morali ostati v originalnem jeziku. Že ta tehnični vidik jo napotuje v strokovna teološka periodika.

Samo celotni tekst disertacije — razčlenjen v poglavja — zajame problem v vsem obsegu in pod vsemi vidiki. Zategadelj je treba posebej tiskanim delom spreminjati redakcijo besedila, sicer ostanejo vedno le odlomki. Posebej velja to za priobčitve v običih kulturnih revijah, kjer je potreben ozir tudi na teološko nešolane bravce. Tudi še tako instruktivne uvodne opombe ne morejo odpomoci vsem njihovim upravičenim vprašanjem.

Poglavje je avtoriziran prevod iz ruske pisane — potem v nemščini oddane — disertacije. Žal ta slovenščina tudi terminološko ne ustreza. Razumljiva je sicer vsakemu izobražencu, posebno ako mu ruski jezik ni čisto tuj, toda to ni dovolj. Obstaja slovenski teološki jezik s svojim imenjem, ki se ga je treba držati. V slovensko teološko terminologijo ni bila nikdar sprejeta ruska 'priroda'. Latinski terminus 'natura' smo vedno slovenili z 'narava', tako v pomenu: bistvo kot počelo delovanja, kot v pomenih: celotnost konkretnih narav, celotnost ustvarjenih narav (natura naturata), in tudi: celotnost tvarnih narav. 'Učenje' so po prvi svetovni vojski sicer nekateri skušali vpeljati za stari 'nauk', pa brez potrebe in brez uspeha. Latinska 'concupiscentia carnis' je v ruščini "póhot", pri nas 'poželenje mesa', v slovenščini se 'pohota' pomensko ne krije z ruskim terminom. Za čutno veselje se je uveljavila beseda 'slast', 'veselje' rabimo skoraj le za duhovno veselje; radost je iz pesniškega jezika. V stavku "Razumna zavest... ne more biti... zadnja osnova nравstvenosti" (ni dovolj nравnosti?) stoji verjetno 'zavest' za "sóvest" v originalu; toda vedeti je treba da ruski "sóvest" (conscientia v moralnem pomenu) odgovarja v slovenščini 'vest', našo 'zavest' pomeni v ruščini 'scznanije' (conscientia v psihološkem pomenu). "Razumevanje Tarejeva o padli naravi" se reče: Tarejevo pojmovanje padle narave. "Nezavisna morala" more veljati le onstran Kolpe in Sotle; doma ta pridevnik po pravici preganjajo; ni razloga, da bi bili zunaj bolj popustljivi.

Slovenščina v lepi Krajnikovi razpravi o Dostojevskem v tretjem letniku Meddobja je dosti boljša. Gotovo bi bila škoda, ako bi jezik bil ovira za uspeh Krajnikovega pisanja o ruskih problemih, ki se jim z ljubeznijo in sposobnostjo posvečuje.

II.

Znanstveno najbolj donosen prispevek v letošnjih Vrednotah je Vinka Brumna obsežna razprava: Krekovo delo 1900-1907. Drugi del (16-66). Potem ko je v lanskem letniku opisal Krekovo politično delo v le-teh letih — kar sedaj šteje za prvo poglavje —, letos prikazuje v II. pogl. Kreka pri socialnem in gospodarskem delu (delavske organizacije, delavsko stavbno društvo, združništvo), v tretjem pa pri izobraževalnem in sorodnem delu (Slov. kršč. socialna zveza, predavanja "pri SKSZ pa tudi v drugih izobraževalnih in podobnih društvih", boj za treznost, delo v Leonovi družbi, pri študentih, med

učitelji, v Obrambnem društvu, med ženstvom); v IV. opisuje "Krekovo duhovniško in slovstveno delo", pa tudi "njegovo zasebno življenje".

Tudi to pot Brumen tiska del uvoda v peti zvezek Krekovih spisov, ki ga je napisal še v domovini. Že med zbiranjem gradiva je iz naše tematike objavil nekaj člankov: Dr. Krek in slovenska žena (Vigred 1937), J. E. Krek v boju za treznost (Slovenec 22. jan. 1939), Krekov načrt za prosvetno delo (Slovenski učitelj 1940). Avtorjeva zasluga je, da je zlasti v zadnjem članku postavil v pravo luč Kreka kot pedagoško osebnost, tvorca slovenske ljudskoizobraževalne organizacije, navdihovalca slovenske ljudske kulture.

Kot druge kratki je tudi v tem primeru Brumen vestno poiskal zadevno literaturo. V zdomstvu je spis dopolnil s podatki iz škerbčevega "pregleda" in Jagodičevega Jegliča, celo iz Kreku posvečene številke lanske buenosaireske Slovenske besede. Izpregledal pa je še doma sestavke Krekovih ožjih sodelavcev: Jože Gostinčar, Začetnik krščansko-socialnega gibanja med Slovenci (Socialna misel 1924), Miha Moškerc, Krek in združništvo (Narodni gospodar 1920) in Evangelist oče našega modernega združništva (Naša moč 1917-1918), Ivan Podlesnik, Spomini iz Ljubljane (1932).

Črpal je predvsem iz časopišnih virov. Obema tedanjima dnevnikoma so se pridružili lastni časopisi novih gibanj: Naša moč (tednik kršč. socialnega gibanja, 1905-1919), Glasnik (Slovenskega katoliškega delavskega društva, 1894-1899), Narodni gospodar (glasilo Zadrुžne zveze od 1903 do okupacije), Vestnik SKSZ (1902 na platnicah "Knjižnice SKSZ"), Društveni govornik (priloga Duhovnemu pastirju, do 1915 izšli trije letniki).

(V slovenski bibliografiji velja pravilo, da se kratice za časopise in drugi periodični tisk ravnaajo po značkah, ki jih uporablja Slovenski biografski leksikon. Tega se moramo držati tudi v zamejskem tisku. Tedaj je treba za Dornoljub rabiti Dm (D je domovina), za Narodni gospodar NGp, za Dom in svet DS.).

Ni pa rabil javnih in privatnih arhivov, kar je žal uobičajena metodična napaka domala vseh, ki pri nas pišejo o novejši zgodovini. Zgodovina zadrug in stavbnih društev mora temeljiti na upravnih aktih pristojnih uradov; po potrebi bo treba iti tudi v dunajske arhive. Med privatnimi arhivi ustanov in društev bi bilo treba izčrpati arhiv Zadrुžne in Gospodarske zveze, Katoliškega tiskovnega društva, Leonove družbe, naslednice SKSZ Prosvetne zveze (ki je hranila menda tudi arhiv Slovenske orlovske zveze), SKAD Danice. (Posebno sedaj, ko je verjetno večina omenjenih arhivov uničena, bi bili toliko bolj dragoceni spomini mož, ki so v omenjenih društvih in ustanovah delovali. Mimo čisto zgodovinskega pomena, bi doprinesli k pravični oceni naše preteklosti.)

Še zmeraj neopravljena naloga je natančna Krekova bibliografija. Ni na rabo niti seznama njegovih podpisanih člankov iz dnevnega, tedenskega in revijalnega tiska. Nepodpisane članke bi po slogu in drugih razpoznavnih znamenjih najljajše dognal Brumen kot sedanji najboljši poznavalec Kreka. To je morda najbolj nujna naloga našega "krekoslovja" in nepogrešljiva podlaga za izdajo Krekovih spisov. Druga naloga je inventarizacija njegove knjižnice; ko bo tej sledila literarno in duhovnozgodovinska analiza Krekovega pisanja, bomo dobili zgodovino Krekovega miselnega in idejnega razvoja.

Iz uvodnega pregleda vsebine je navzoči, da je razdelitev zelo shematična, vendar prav taka nekaterim bravcem zaradi zanesljivih didaktičnih in

ljudskoprosvetnih efektov ugaja. Zavoljo nekronološkega podajanja so neizogibna ponavljanja; n. pr. str. 42 in 54, 21 in 43, 28 in 33. Kot za vsako znanstveno biografijo velja tudi za Krekovo: temeljiti mora na kroniki. Ko je ta sestavljena, mora slediti izbor važnih in nevažnih dogodkov.

Obravnava prehaja okvir naslova in zajema tudi Krekovo zasebno življenje, celo s podatki o počitnicah in tovariševanju hajdamakov. Ni dvoma, da morejo takšni bolj anekdotični dogodljaji pokazati zajemljive črte individualne psihologije. Vendar je škoda, da v razpravi, ki se dotika tudi Krekovega pisateljskega dela, ni niti nakazan njegov idejni razvoj, kar mora urednika izbranih spisov predvsem zanimati.

Zgolj povrhnje je prikazano in ocenjeno Krekovo profesorsko in teološko delo. Poudariti bi bilo, da je bil Krek po svoji znanstveni teološki formaciji predvsem bibliclist. Tako ga je usmeril njegov univerzni študij na Dunaju, saj je dunajska teološka fakulteta ravno v bibličnih vedah bila najbolj pomembna. V Ljubljani je predaval osnovne pojme sholastične filozofije in fundamentalno teologijo (imenovano tudi dogmatica generalis). Dogmatiko v ožjem pomenu je učil Aleš Ušeničnik. Vkljub temu, da Krek ni imel sreče sistematičnega šolanja v celotnem univerznem tečaju filozofije, vendar njegovo ime spada v zgodovino nove sholastike med Slovenci. Delo pri Leonovi družbi je najbolj naravno povezati s profesuro in je ne uvrstiti med "ostalo" izobraževalno delo, čeprav tudi tu ni mogel Krek zatajiti svoje poljudno-znanstvene usmerjenosti. Imenovanje za papeževega hišnega prelata ni vsebovalo kakšne nevarnosti za Krekovo profesorsko službo, kot bi se moglo zdeti še posebno zaradi primerjave s Heinovo intrigo, saj je ta prelatura zgolj časten naslov.

Mons. Škerbec navaja, da je Krek deloval pri Prvem delavskem konsumnem društvu, ki ga je ustanovil leta 1895 tedanji škofijski tajnik J. Šiška, in pri Ljudski posojilnici, kjer je bil 1895 med udeleženci prvega sestanka. Kako je bilo s tem delom po 1900? Škerbčev spis poleg nesrečnih in ponesrečenih strani vsebuje upoštevanja vredne podatke, zlasti zanesljiv je pregledni oris združnega prizadevanja v okviru katoliškega gibanja, saj ga je napisal priznan zadružni delavec, ki je prvi k razpravljanju o tej snovi pritegnil neposredne vire: sejne zapisnike in letna poročila. Podaja tudi točne datume, ki bi jih bilo bolje sprejeti v tekst in ne samo v opombe (s formulo, ki more zveneti malotljlivo: "po Škerbcu").

Opis Krekovega dela v organizacijah je važen ne samo za Krekovo biografijo, ampak tudi za zgodovino katoliškega gibanja posebno zato, ker je Krek prvi idejni utemeljitelj naše organizacijske kulture in začetnik mnogih sedaj udomačenih društvenih tehnik (tečaji, ankete, "čebelice"). Vsi naši organizatorji so šli skozi njegovo šolo; mnogo njegovih izrekov je dobilo veljavo vodil npr. "Začeti je treba, to je vsa skrivnost", "Nergače ven iz naših organizacij". Nujno bi bilo preučiti Krekovo pojmovanje organizacijskega življenja, njega vire in nastopke, tudi manj dobre.

Na katoliškem gibanju — na njega preostankih in dedičih — leži še neizpolnjena dolžnost najbolj preproste hvaležnosti: oskrbeti velikemu Kreku res objektivno znanstveno biografijo. Če bi se to zgodilo o pravem času — ko so tekli tudi še mnogi danes zasuti viri — bi bili vsaj znanstveno nemogoči pojavi kot so napadi — Marje Borštnikove v domovini in mons. Škerbca v emigraciji — na Krekov spomin.

Ko so pred leti prve primene avtomacije v industrijski proizvodnji postale znane, so se hitro oglasili preroki. Še pred kratkim je neki ameriški ideolog zmagoslavil, da bi beseda delavec sploh izginila... Kmalu pa so resne analize pristojnih tehnikov prinesle razočaranje tistim, ki so avtomacijo imeli za nekakšno skrivno razodetje. Izkazalo se je tudi, da avtomacija pomeni pomembno nadaljno stopnjo v neprestani tehnični revoluciji, vendar ne v senzacionalnem zmislu druge ali tretje industrijske revolucije.

V vseh večjih literaturah so se zadnji dve leti zelo pomnožila dela o avtomaciji. Problemske stvari so pravzaprav šele danes dobile točne opredelitve. Nekateri problemi so, kakor se zdi, rešeni v soglasju. Ni več negotovosti prejšnjih let o hitrosti in področjih primene: vršila se bo zelo počasi (tudi mnogo delavskih krogov nasprotuje), ne zajema vseh panog gospodarskega življenja. Žal pa je tudi v najnovejši literaturi mnogo ponavljanja in mnogim odločilnim problemom se avtorji izogibljajo. Tehnikom, ki obravnavajo predmet, navadno manjka idejne višine in širine. Sociologom in filozofom tehniki radi očitajo, da greše z ohlapnostjo in netočnostjo. Kritiki posebno poudarjajo potrebnost bolj osnovne in bolj filozofske refleksije o tem tako pomembnem pojavu našega sodobja. Spričo take znanstvene situacije dr. Ahčinov prispevek "Filozofija avtomacije" samo pridobi na zajemljivosti.

Ves čas njegovega publicističnega delovanja je dr. Ahčina vodil tenak čut za pereča sodobna vprašanja in skrb sprotno seznanjati z njimi slovensko javnost. Odlikuje ga živ, naravnost kramljajoč, razumljiv znanstveni jezik, ki je danes bravcu pravi oddih. Nekatere njegove stvari spominjajo na jezik tistih starih slovenskih pisateljev, ki so še znali res po domače pisati o znanstvenih rečeh.

Ahčinova razprava se samo zelo obrobno dotika izvora in pogojev avtomacije v človeški naravi, njenih sposobnostih, silah in potrebah — prav to bi za obravnavo, ki je predstavljena kot spoznavanje zadnjih vzrokov, predvsem pričakovali. Dosti bolj razpravlja o vplivih avtomacije na človekovo osebnost in na konkretno oblikovanje človeškega življenja v družbi; pod tem zadnjim vidikom nudi največ. Zavzet za evropeistični ideal govori celo o zunanjepolitičnih nastopkih avtomacije.

Presenetljivo malo pa razpravlja o gospodarski strani, verjetno preveč optimistično o socialni plati. Odločilna vprašanja o uvedbi avtomacije so gospodarske narave. Priznati pa je treba, da so prav v tem odseku v literaturi velike vrzeli in ne malo protislovnih rešitev. Predvidevajo, da bo v avtomatiziranih področjih prišlo do velikanske redukcije delavcev, po drugi strani pa trdijo, da ni nevarnosti za brezposelnost. Navajajo mnogo neprerečnih razlogov. Toda moremo se vprašati, kako bo nekvalificirani delavec, ki bo postal brezposeln, sposoben prisvojiti si visoko stopnjo tehnične kvalifikacije, ki bo potrebna za njegovo reklasifikacijo. Tudi tisti avtorji, ki trdijo, da bo popolna zaposlenost ohranjena, menijo, da osvoboditve človeka avtomacija ne bo prinesla. Delavec bo še dolgo moral delati svojih osem ur na dan. Samo po sebi bi sicer mogel delati le pet ali šest, toda ali bo sindikalna skupnost dopustila, da bo dvajset odstotkov delavstva imelo peturno obdanico, ko bodo ostali še naprej privezani na osemurni delavnik? Ali bodo delavci avtomatiziranih podjetij imeli enako ali višjo plačo kot preje; kako bodo to sprejeli

ostali? Neenakost med delavci se bo silno povečala. Problem je dalje, kdo bo konsumiral ogromno povečanje produkcije. Ali bodo neavtomacirani sektorji mogli povečati individualni dohodek? Praviijo, da bo večjo produkcijsko moč obrniti v nezadostno razvite dežele. Kdo bo plačeval, če same ne bodo deležile na produkcijskem dvigu, ki ga bo povzročila uvedba avtomacije? Obravnati bo treba tudi še druge odločilne probleme, tako: neravnovesje med različnimi gospodarskimi sektorji, zlasti s poljedelskim, bo neizbežno povzročalo krize. Lotiti se bo treba tudi čisto tehničnega vprašanja o načinu izračunavanja plač. Kakšne so težave z zgolj abstraktno plačo, kažejo izkušnje zadnje petletke v ZSSR. Nasproti tistim, ki menijo, da bo vse te probleme rešila socializacija in planifikacija, bi veljalo poudariti, da komunistični avtorji sami priznavajo, da nimajo konkretnih sredstev za rešitev ekonomičnih problemov avtomacije. Z avtomatizacijo — Rusi rabijo to besedo — se vprav zadnje čase intenzivno bavijo sovjetski avtorji z velikim strokovnim znanjem, na razliko od njihovih zapadnih somišljenikov. Za sociologijo podjetja je tudi važno predvidevanje, da bo napredek avtomacije pripeljal do organizacijskega tipa, ki mu bo vzor vojaška organizacija.

Tretjino razprave odmenja dr. Ahčin krščanskemu pojmovanju in vrednotenju tehnike, da bi tako dobil sodila za oceno avtomacije. Tako je avtomacija vpoštevana kot en primer tehničnega napredka, ko bi bila mikavna filozofska novost ravno obdelati jo v njeni svojitni bitnosti.

Nagli tehnološki razvoj avtomacije je omogočila nova znanost kibernetika, ki obravnava mejno področje matematike, tehnike in biologije. Res razprava ni namenjena njej, vendar bi kazalo omeniti njenega začetnika matematika in logistika Norberta Wienerja (Cybernetics, 1949).

Današnja tehnika se od antične 'téhne' in srednjeveške 'ars' tako razlikuje, da mnogi govore o bistveni in ne zgolj stopinjski razliki. Čisto različen je namreč odnos do veselja, ki je v osnovi stare in moderne tehnike. Moderna se sama ima za brezpogojno gospodovalno voljo, ki misli zgolj na premagovanje ovir in pričakuje rešitev od njih popolne — in vendar nemogoče — odstranitve. Zapira se pred tem, da bi spoznala svojo lastno zgodovinsko pogojenost. V tem odnosu je morda še večja nevarnost, kot v morebitnem uporju sredstev, ki ga je uvidel Simmel, ali v tem, da se more tehnika kot etično nevtralen instrument dobro ali slabo rabiti. Danes ko tehnika ni samo eno delno področje moderni kulturi, temveč določeno zadržanje do sveta, ki moderno kulturo določa in vsa torišča človekovega življenja zavzema, se filozofija z veliko intenzivnostjo posveča njeni problematiki; prišla je do spoznav, ki morejo silno poglobiti naše umevanje tega usodnega pojava.

V bolj ugodnih okoliščinah je dr. Ahčin vedno vestno skrbel za zadnjostrokovno literaturo. Zatorej je le krivda razmer, da ni mogel — razen Diebolta — uporabljati izvirne literature o avtomaciji in se moral zadovoljiti celo s članki iz druge roke, namenjenimi borceu socialnih gibanj. V spoznanju socialnopolitičnih perspektiv, ki jih avtomacija odpira, so mednarodne ustanove in velike države zahtevale od svojih prvih strokovnjakov znanstvene izjave. Tako so Združeni narodi (Department of Public Information) in Evropska gospodarska skupnost (Automation, European Productivity Agency) leta 1956 izdali instruktivne zadevne publikacije. Leta 1955 in 1956 je kongres ZDA izdal poročila strokovnjakov in komisije za ekonomsko politiko

(Automation and Technological Change). Važen informativen vir je tudi poročilo, ki ga je 1956 izdal londonski Department of Scientific and Industrial Research. Obstajajo že specializirane revije in bibliografije.

IV.

Opisati in označiti sedanjo etapo sociologije je gotovo koristna in potrebna znanstvena naloga. Utemeljena je v naravi predmeta, saj vsa znamenja kažejo, da najmlajša med velikimi vedami prehaja sedaj v svojo zrelo dobo.

S pomočjo vedno bolj preciznih opazovalnih postopkov in merilnih tehnik je sociologija v štiridesetih letih po prvi svetovni vojski nakupičila velikansko množ opazovanj, ki jih pa ne more v zadostni meri izkoristiti zaradi nepopolnega pojmovnega aparata. V raziskovalnem delu se pojavlja jalovost, trudnost in živčnost. Nerazčiščena metodologija je prakso pripeljala v zagate. Zato je sociologija prisiljena spraševati se o svojih osnovah. Kakor je iz krize (naravoslovnih) znanosti izšla pred leti "philosophie des sciences" tako je tudi v primeru sociologije upati, da si bo priborila svojo filozofsko podstavo in metodično jasnost. Pojav "nove sociologije" že vznemirja pripadnike "klasične" sociologije, vendar celo Durkheimov učenec Armand Cuvillier odklanja sociologizem učitelja in priznava pomen filozofije, ki so ji začetniki privedali kvečjemu vlogo logičnega policista. Zajemljivo je, da sta med sprednjimi voditelji novih smeri v obeh vodilnih deželah "zapadne sociologije" dva ruska emigranta: v Združenih državah Pitirim Sorokin, v Franciji Georges Gurvitch.

Današnji položaj moremo razumeti samo, ako poznamo zgodovinsko pot znanosti o socialnih pojavih. O medčloveških odnosih so razmišljali vsi časi, toda do 19. stoletja so spoznave o družbi vpletene v druge vede (naravoslovje, zgodovina, pravo, filozofija, teologija). O tvorbi sociologije se da govoriti šele od prvih poskusov ustanoviti posebno, samostojno vedo o družbi. Vsa stoletja preje pod tem vidikom tvorijo le čas priprave, ki jo po ločilnici renesanse moremo deliti v daljno in bližnjo. Če ni imel Comte druge zasluge, ima gotovo to: s svojim sistemom in še bolj s hibridnim imenom sociologije je zapustil zavest, da družba tvori predmet posebne, od drugih razločene znanosti.

Odločilni moment v znanstvenem gibanju devetnajstega veka je vprašanje, kakšen pomen in kakšno mero dajo znanosti naravoslovnemu pojmovanju pojavov. Oče sociologije — velja vsaj za "zapadno" — A. Comte jo je zamislil v horizontu politehniške miselosti — tedaj senzistično-agnostično — kot naravoslovno antropološko disciplino. Zadegal je idejo empirične sociologije ("aussi positive qu'une autre science d'observation"), toda vedeti moramo, da je pozitivno spoznanje zoperstavil teološkemu, ki ga je preziral kot fiktivno, in filozofskemu, ki ga je zametal kot abstraktno. Sam sicer nikoli ni uresničil metodoloških sklepov iz empirizma. Njegov sistem je epistemološko filozofija zgodovine, noetično pristna spekulacija, duhovnozgodovinsko pozitivistični nadomestek metafizike. Usodno za novo znanost je bilo, da se je začela v pozitivistični miselnosti in njena začetna scientična usmerjenost

je pravi vzrok vseh njenih kriz. Za zgodovino sociologije je predvsem to srčni problem, ki ga mora imeti pred očmi.

Prvi tvorci socioloških sistemov so z velikim darom za generalizacije spekulirali pod oblastjo te umisli: razložiti socialne pojave z matematičnimi in kvantitativnimi metodami fizikalnih znanosti v mehanistični in deterministični znanosti. Tako je sociologija kot resnično empirična pozitivna znanost napredovala le toliko, kolikor se je osvobajala iz naturalističnih sistemov. Tako sociologija XIX. stoletja — ne gre za kronološko točno razmejitev — označujejo šole, ki iščejo odločilni socialni dejnik s pomočjo gradiva, ki ga nudijo druge znanosti: fizika, kmalu tudi biologija, antropologija, geografija, demografija, etnologija, tehnologija.

Sociologija XX. stoletja je sila razširila svoje raziskovalno torišče. Ne grupira se v šolah, temveč okoli problemskih kompleksov. Njena težnja je: zgolj empirično raziskovanje objektivno preverljivih dejstev na deskriptivni in tipološki osnovi. Delo na posebnih področjih tvori najbolj obsežen in najbolj rodovitni odsek v sodobnem sociološkem raziskovanju, ki je med nami žal še znerom tako nepoznano.

Metodološki scientizem je naravno šel roko v roki z vsebinskim pozitivizmom. Sprememba v metodologiji ima nujno za nastopek, da današnja sociologija opušča stare spekulativne shematične opcije (npr. Marxov historični materializem); zaveda se mejnosti svojih perspektiv.

Kot nobeno drugo znanost je mogoče sociologijo razlikovati pa narodih. Zlasti je opazna razlika med zapadno (ameriško in francosko) in nemško sociologijo. Že v drugi polovici 19. stol. so šle vsaka svojo posebno pot; začetnih stikov je bilo kmalu konec. Nemški filozofiji gre zasluga, da je že od začetka z uspehom odklonila naravoslovno metodiko v vedah, ki obravnavajo človeka. Okoli 1930 se je izmenjavanje misli med zapadno in srednjeevropsko sociologijo obnovilo.

Že teh nekaj nakazanih oporiščnih zaznamkov kaže, kako zelo obsežen in zapleten je tema: Sodobna razvojna stopnja družabnega nauka. Potekati more le iz znanja, ki sistematično in zgodovinsko obvlada stvarino. Kjer takega znanja ni, je edina z znanstvenim etosom in metodo združljiva možnost: soliden referat na osnovi splošno priznanih avtorjev. Znanstveniki z dolgotrajno šolsko in raziskovalno prakso čislajo take referate za vredne svojega znanstvenega slovesa.

Sestavek Stanka Mikoliča nikakor ne nudi tega, kar obeta naslov. O tako bogatem razvoju socialne vede po Comtu ne izvemo nič. V velikem delu spisa primerja sociologijo s "predsociološkim naukom o družbi", "kakor ga poznamo iz predhodnih poskusnih podvigov", ki naj bi ga bila označevala: etična usmerjenost, enačenje s politiko, zgodovinsko-filozofska težnja. Za svoje trditve ne navaja niti enega navedka iz obravnavanih piscev. Na nekaj straneh skuša opisati znanostno-teoretične značilnosti sociologije, po omembi "štirih predpostavk" sociološkega dela konča, ko bi v istem slogu mogel kar še nadaljevati svoje pripovedovanje.

Na šest in četrť straneh podati razvoj sociologije je vratolomno početje celo, ko bi bil pregled pisan v leksikografski jedrnatosti in ne s tolikimi ponavljanji. Razložiti nam morejo to podjetje samo velike poke in reže v avtorjevem znanju. Skrb za dokumentacijo bi mu mogla zagotoviti čvrstost in obsežnost znanja in poučenosti, vedro trdnost misli bi moral prinesiti iz filo-

zofskega šolanja. Tako pa nedokumentiranost in nepremišljenost razprave delata nujno vtis, da ima bravec opraviti s tiskom zasebnih dijaških zapiskov iz skript in revijalnih člankov, zapisanih v nekem španskem katoliškem okolju, ki doživlja prvo srečanje s sociologijo.

Tako suvereno opuščanje navedb in navedkov, kot si ga privoščí Mikolič, bi si mogel dovoliti samo kak daleč znan emeritus ob koncu svoje znanstvene kariere. V Mikoličevem sestavku so pod črto omenjeni le —vedno brez naslova in drugih metodičnih navedkov—: argentinski moralist Nicolás Octavio Derisi (spisal je tudi *La estructura noética de la sociología*. Buenos Aires 1938; ital. prevod Milano 1939), malineski Socialni zakonik po španskem prevodu (uradni tekst je francoski, po prvi izdaji ga je poslovenil dr. Andrej Pavlica in ga leta 1928 izdal v Gorici) in Ahčínova "Sociologija" (tu edinokrat navedena stran). Med tekstom so omenjeni p. J.-T. Delos OP, ki je napisal uvod v pred vojsko zelo razširjeni očrt sociologije, ki so mu avtorji (tudi omenjeni) A. Lemonnier OP (ne Lemmonyer) —J. Tonneau OP— R. Troude, dalje Luigi Sturzo in P. H. Furfey. Prvih treh *Précis de sociologie* je izšel 1934, *Sturzov Essai de sociologie* 1935, od poligrafičnega ameriškega pisca mons. Furfeya bi prišla v poštev *Three Theories of Society* iz 1937 in *A History of Social Thought* iz 1942. Vsi ti avtorji so za razvoj sociologije brez večjega pomena; pomembni so za razmerje katoličanov do sociologije. Med velikimi imeni moderne sociologije ni zapisano niti eno.

Skoro ni odstavka, ki ne bi potreboval popravkov, bistvenih dopolnil in razločevanj. N. pr. Platonu prideva "knjige Država, Zakoni in Politika". Verjetno je kje na hitro prebral med Platonovimi deli omenjeni dialog *Politikos*, ki pa velja za nepristnega. Časovno postavlja velikega filozofa v helenistično dobo. V slovenščini helenski in helenistični ni vseeno, ker smo prevzeli Droysenovo poimenovanje helenizem za dobo po Aleksandru Velikem (od 330 pred Kr. do 31 po Kr.). Platon je umrl 348/7. Sicer tudi Aristotela zgodovina filozofije ne šteje med helenistične mislece. Začetke sociološke misli je treba iskati že med sofisti (čas krize, ki je imela epicenter v peloponeški vojski).

Še dve teoretični opombi. Empirične znanosti potrebujejo nekaj malega filozofskih, posebno spoznavno-teoretičnih podstavk, da opravičijo svoje osnove in metode. Toda znanosti, dokler se drže svojega področja, ne potrebujejo nobenih podstavk, ki bi jih imele iz religiozne vere. Krščanski raziskovalec nikdar ne rabi verskih naukov za logične stavke v svoji znanosti. Mikoličevo govorjenje o "štirih predpostavkah" ni točno. Trditev, da je bil vidik "individualnega spiritualizma" značilnost krščanske oziroma katoliške sociologije, kaže zelo površno poznanje katoliškega socialnega nauka, ki ravno odklanja ekskluzivizem bipolarnih antinomij individualizem-kolektivizem, spiritualizem-materializem, in to v imenu drugačne človekove narave.

Sociologiji in psihologiji slovstva je domač pojem jezikovnega divjaštva. Za to disciplino nudi vse preveč gradiva Mikoličev sestavek. Gotovo je prvi, ki je zapisal nemogoči stavek "poedinec je derivata". Večkrat piše "live!", čeprav nič ne potrebujemo tujke, ko imamo vsaj dva dobra svoja izraza. To tujejezično čičkanje besedila pa izdaja izobrazno fiziognomijo svojega besedovalca. Če je že moral voklepajiti latinsko ime za učinek, bi vsaj zapisal 'effectus', ne pa lahkomišelnost po italijanski predlogi iz 'effetto' izmislil 'effectum'. Pravta-

ko 'detto' ne izhaja iz 'detum', ampak iz 'dictum' ali 'dictus'. Pravila vedenja so doslej pomenila bontonske predpise, ne pa socialno-etičnih norm itd. Slovensko pisanje v zdomstvu ima smisel le z ozirom na domovino. Je a priori na neuspeh obsojeno početje, ako je pisano na način, ki žali obstoj književnega jezika. Kdor ne čuti potrebe po kulturi materinega jezika, je bolje da pomaka svoje pero v tuje tinte.

Da pri neskrbnem pisanju ni mogel paziti na logično moč svojih argumentov, bije v oči tak-le stavek: "Sociologija—in nobena druga veda, vštevasi biologijo— je edina, ki je sposobna doumeti pojave iz življenja človeške družbe v svoji (?) lastni bitnosti, ker je istočasno ideološka (vsebuje ideje) in zgodovinska (ker jih razvija s časom)".

Ugledu slovenske znanosti Mikoličev sestavek ne more škodovati iz preprostega razloga, ker ni znanstven. Utegne pa biti v kvar dobremu imenu Vrednot. Tudi če je urednik nameraval prenesti svoje pedagoške dolžnosti na kritiko, ta razlog ne opravičuje objave. Recenzentu so nekateri očitali "ostro" kritiko Horvatovega članka iz drugega letnika Vrednot. Toda sedaj gre za nekaj neprimerno bolj nevarnega: za predrzno, neresno in nespoštljivo razmerje do znanosti, duševnega dela in... bravcev. Žal pa primer ni čisto osamljen pojav med mladimi študenti, ki so svojo gimnazijo doštudirali v nerednih razmerah in se znašli v manj resnem okolju preko Atlantika, ko niso poznali slovenskega znanstvenega izročila. K pridru bi bila študija Sociologije slovenskih "mladih znanstvenikov", ki bi se zanjo našlo dosti gradiva tudi v domovini, v stari in novi Jugoslaviji. Pojav je namreč mogoč samo v družbah z določenimi sociološkimi znaki.

V.

Literarna zgodovina je doslej o čbeličarju in novičarskem pesniku, duhovniku Antonu Žaklju - Rodoljubu Ledinskem (1815-1869) ponavljala bibliografske podatke po Marnovem Jezičniku (XVII) iz leta 1880, literarno-zgodovinsko označbo pa po Ivana Grafenauerja Zgodovini novejšega slovenskega slovstva (II. del, 1848-1868) iz leta 1911.

Novo in dokončno osnovo za vrstice, ki v zgodovini slovenske poezije med Prešernom in Levstikom gredo Rodoljubu Ledinskemu, bi dala objava Žakljeve pesniške zapuščine, ki jo je, po zgledu pri nas normativnih Prijateljevih izdaj, priredil mons. Viktor Steska. Zaslužni poznavalec domače zgodovine, ki mu bo tudi slovstvena zgodovina vedno hvaležna že za Pabirke o Prešernu, je na osnovi ljubljanskega škofijskega arhiva napisal za svojo izdajo tudi popolnoma nov življenjepis Žaklja. Delo je med drugo svetovno vojno ponudil v založbo Katoliškemu tiskovnemu društvu. Toda takratni predsednik prelat Odar je na tisti čas navadni avtoritativni in ekspeditivni način odklonil Steskovo izdajo Žaklja uvrstiti v založniški program Ljudske tiskarne, — ko je v velikih nakladah tiskala še dosti manj pomembna dela. Prelatov literarni svetovalec dr. Tine Debeljak je skušal posredovati in je predlagal tiskati poljuden izbor vsega Žakljevega pisanja v delno "posnaženi" obliki. Razumljivo je, da je častitljivi kulturni delavec, ki je na večer svojega zaslužnega življenja pričakoval drugačno ravnanje, rokopis zahteval nazaj.

V noči pred vrnitvijo rokopisa je dr. Tine Debeljak pretipkal več Žakljevih pesmi, ki jih sedaj objavlja, predvsem v opozorilo, naj slavisti v domovini oskrbijo izdajo celotne zupuščine Ledinskega.

Že teh dvajset pesmi, ki so sedaj prvič priobčene, s koristnimi jezikovnimi, literarnoprimerjalnimi in zgodovinskimi opombami Debeljakovimi, nam odkriva, da je Žakelj - Ledinski boljši in bolj umetniško in politično razgledan in prizadet pesnik, kot se je štelo doslej. Je pesnik prve impresije, distihov pred Stritarjem, cikla tridesetih sonetov, dober poznavalec slovanske romantike in romanske poetike. Panslavistična miselnost sedaj objavljenih pesmi nam obrazloži njegov dosorej nepojasnjeni psevdonim. Škoda, da se Debeljak ne dotika kronologije priobčenih pesmi, tako bi se bolj gotovo dalo soditi o vplivu Vraza, ki ga objavitelj zelo poudarja. Podčrtuje tudi potrebo po literarnozgodovinskih primerjavah, ki naj doženejo vprašanja o izvirnosti in tujih vplivih.

Sedem izmed objavljenih pesmi je Debeljak priredil v "posnaženi" obliki, ki naj bolj nazorno pokaže estetsko vrednost Žakljeve poezije. Za svoje ravnaje se sklicuje na Slodnjakov popravek "ustno ustna" za "žnablo žnabla" v Prešernovem Krstu; toda to je edini primer, pri katerem se Slodnjak opravičuje, da z zamenjavo ni menda storil "slovstvenega hudodelstva". Sicer pa ima ta "posnažek" že Luka Pintar, pri ustnu pa Akademijski Pravopis križek. Dalje se sklicuje na prevajanje iz gornjelužiškega v dolnjelužiško "narečje", toda to sta dva izoblikovana književna jezika. Zgodovinska nesreča, da ni prišlo do enotnega sorbskega jezika, je ravno v tem, da sta se dve ekstremni narečji formirali v literaturna jezika.

Tudi daljši ekskurz o Vrazu služi za opravičenje posnažitev ilirskih pesnikov. Vendar je Žakljev jezik dovolj daleč od "luninega jezika", slovanske besede so redke — vsaj v dveh posnaženih ni prav nobene. Največ slavljansčine je v "Triglavu", toliko da je nerazumljiva, toda Debeljak je zadržim vsticam te pesmi toliko spremenil strukturo, da je moč govoriti samo o Debeljakovi prepesnitvi Žakljevih motivov.

Presiljena je trditev, da v Žakljevem času nismo imeli dognanega knjižnega jezika. Prešernov jezik je sicer preprost, ali umetniško v svoji preprostosti popolno izrazno sredstvo velikega pesnika. Gotovo bolj izostreni duhovi potrebujejo bolj izbrušena besedna izrazila; tako menda Nietzsche ne bi mogel dosti s tirolščino; toda miselni svet Žakljev se skoro krije s Prešernovim.

Odločilno pri estetskem užitku pesmi ni slovnična pravilnost, ampak poetična vrednost pesmi. Pesem je sad svoje dobe in jo je treba tako brati. Če je bila tedaj resnična poezija, je tudi danes. Ker se jezik zgodovinsko spreminja, je prav mogoče, da kakšne besede niso danes več v rabi ali so spremenile pomen, toda v krogu istega jezika staro literaturo razumevanju odpre komentar. Če more estet navajati dozdevne razloge za posnažitve, jih pa gotovo mora odklanjati literarni zgodovinar, ker ponaredijo neko enkratno dokončno individualnost, kar vsaka pesem v svoji končni redakciji je.

France Dolinar

J. W. GOETHE, FAUST. — Prvi del. Prevedel Božo Vodušek. Izdala Državna založba Slovenije v Ljubljani. Brez letnice.

Index translationum, ki ga izdaja Unesco, navaja Voduškov prevod v 8. letniku, to se pravi med prevodi izdanimi v l. 1955. Zanimiva je obenem ugotovitev, da je v štirih letih (letniki 6 do 9) Faust bil preveden v 17 jezikov, v nekatere celo po večkrat.

Goethejev Faust je eden izmed tistih vrhov svetovne književnosti, ki ga mora imeti kulturne narod v prevodu ne samo zato, da je delo dostopno tudi takim, ki ga ne morejo brati v izvirniku, marveč da dokaže sposobnost svojega jezika. Prav s tega vidika pa ima slovenska prevodna umetnost tako močno tradicijo, da je merilo za dober prevod nujno kar najstrožje.

V uvodu opozori Josip Vidmar mimogrede na "petdeset let stari in komaj ustrezni prevod Antona Funtka", ki je izšel 1908. leta pri Slovenski matici. Oznaka ni krivična, dasi se Funtek enako kot Vodušek "kolikor mogoče tesno naslanja na izvirnik, bodisi glede oblike, bodisi glede besedila" (iz Funtkovega uvoda). Ocenjevalcu Voduškovega prevoda se sprva ponuja primerjava s Funtkovim, že zato, da se izkaže, kako potreben je bil novi prevod. Vendar je ta naloga hitro opravljena, saj Funtek kljub vestnosti včasih niti ni razumljiv, celo na važnih mestih, kot je verz 1699 (številke po Funtku: *Če hipu dem le v uri eni* (pri Vodušku: *Če bom trenutek kdaj poprosil*). Pri Funtku pogrešamo vsakršne okretnosti: "lustige Person" v Predigri mu je kratkomalo "vesela oseba" (Vodušek: "šaljivi kljukec"). Še manj je Funtkov prevod pesniški, n. pr. *Oh, doli | obrni k boli | obraz, trpeča Mati, svoj!* (3587-9). Vodušek: *V bridkosti svoji | se nagni k moji, | o mati, polna bolečin.*

Nenogoč je Funtek: *Močerad naj se beli, | Unčena zviija, | silf izseli, | šktrat ubija* (1273-6), medtem ko Vodušek res posloveni: *Zažari, močerad, | tolmunka, zvij se! | Vetrnik, skrij se, | pokoren bodi šktrat!*

Zadnje, kar bi bilo pričakovati od pesnika "Oščaranege sveta", bi bila neokretnost v Funtkovem smislu. Kjer gre za duhovičenje, ironijo, vulgarnost, je Vodušek kajpada suveren. Nemalo je v Faustu prilike za to: Mefisto, izletniki, študentje, večša s svojo opičjo družino, Marta, Betka, Valentin, udeleženci Valpurgine noči ter osebe iz Sanj v Valpurgini noči govore jezik, pri katerem ne gre toliko za "lepoto" ali kako filozofsko dognanost kot za spretno verzifikacijo. Kdaj pa kdaj Vodušek po župančičevsko prekipi, n. pr.: *Sancta Simplicitas! Seveda! Pa še kaj! | Pričaš, pa je! Kost! Kdo vpraša zanje!* (3037-8) za: *Sancta Simplicitas! darum ist's nicht zu tun; | bezeugt nur, ohne viel zu wissen.* Ali: *Če se ne motim, bo precej, | kar zadnjikrat sva zvezde štela* (2493-4) za: *Denn freilich ist es eine Weile schon, | dass wir uns nicht gesehen haben.*

Jezikovno je prevod čist in preprost, brez umetničenja in svoboščin. Zdi se, da prav v preprostosti tiči lepota prevoda. Prim. verzje in Posvetila: *Ne bojo novi spevi več ganili | teh duš, ki sem jim včasih prve pel; | vsi iz mile trume so se razgubili, | obmolknil je za zmeraj prvi odmev.* (Oblika "bojo" je prevajalcu bolj priljubljena kot trša "bodo". Celo "da" je nadomeščen z "ja" na str. 179: *Jož, res me ljubi... Ja! On te ljubi!*)

Če naj prevodu nasploh priznamo odliko, mora predvsem prestati preskušnjo Fausta samega. Čeprav verzi tu ne teko vselej tako gladko: *Zakaj ti le leden zbodljaj* (412); *Srce že sliši obet, nevere le ne skrije* (765); *Je vsak žas s silo gnan bil v drugo kamrico* (1045); in se smiselno včasih prevod od-

dalji: *Slep ne približaš se duhovom, | otrpel za božanski dih!* (443-4) za *Die Geisterwelt ist nicht verschlossen; | dein Sinn ist zu, dein Herz ist tot!*; *Kdo tam (?) za oni svet sprašuje* (1660) za *Das Drüben kann mich wenig kümmern; In do tistega dne! Do tistega dne* (str. 255) za *Bis dahin! dahin!* (prim. Funtek: *Dotlej! Dotlej!* — pravilno: *Do tega je moralo priti!*); je v celoti treba občudovati, kako je znal Vodušek ohraniti obenem s formo vso polnost izraza. (Funtkova šibka predloga mu je mogoče delo še oteževala.) Samogovor "*Habe nun, ach! Philosophie*" (*Joj, vso filozofijo že*) ni bilo lahko opravilo, če mu je hotel prevajalec vdihniti dušo in ga stopnjevati tako, da se ob moči samih besed prikaže duh: *Vem, zdaj prihajaš duh, ki sem te iskal!* | *Prikaži se!* | *Že, čutim, prsi si razklal!* | *V slasti neznane | vse želje so mi naravnane!* | *Več ne strpi srce pričakujoče!* | *Ti moraš, pa naj se zgodi, kar hoče!*

Še zahtevnejši je naslednji Faustov monolog, ki vodi v poskus samomora. Če izvzamemo nekaj nerodno prevedenih verzov kot *Trpeč se usodi vdaj, dejanj se loti: | sam tebi (!) staviš zid ovir* (632-3), ali neutemeljeno primero *Peruti imate res, samo perut ne odklene* (671), kjer Funtek čisto v redu prestavi *Zobčasti ste, a vrat vam ni odpreti moči* (*Zwar euer Bart ist kraus, doch hebt ihr nicht die Riegel*), je nesto odlično prevedeno. Kadar Vodušek kakega pojma ne more ohraniti na svojem mestu, ga rad prenese v drugo besedno vrsto in drugačno sintaktično zvezo, mu pa zato tudi haharhlo premakne smisel. (Prim. *Dem Herrlichsten, was auch der Geist empfangen, | drängt immer fremd und fremder Stoff sich zu. — Najlepša misel, ki jo kdaj prestrežeš, | se v snov zaplete, da je ne spoznaš* (634-5). Tudi ni bilo mogoče slehernemu pojmu izvirnika dati prostor v prevodu: *Und abgestreift den Erdensohn* (Funtek: *Snel s sebe, kar ima zemljan* - 617) je pri Vodušku ostalo neprestavljeno. *Ins ungewisse Menschenlos* je prevedeno kot *v noč in zmedo* (629). Takile malenkostni nedostatki so pač skromen davek za kar elegantne verze *Pozdravljam te, posoda čudovita, | ti, znanja in uma priča plemenita, | ki te spoštljivo jemljem zdaj v roke vse do konca samogovora*. Kako reven je Funtkov prevod: *Pozdrav, steklenka ti, edina, mala!* | *Ki te spoštljivo jemljem iz predala, | umetnost si človeška, ves dovtip (!)*. Škoda pri Vodušku zaradi tiskovne napake "valj želj" malo niže. Šibkejši so tudi verzi *Smeš, pravi čut (vrinek), le drzno sončnemu svetu | obrni hrbet, vanj ne glej (vrinek)!* | *Imej pogum, da s silo vrata vderiš, | ki vsak se od njih obrača brž ("brž" je Vodušku zelo priljubljen in več kot enkrat je zgolj mašilo) drugam (!)!* | *Prišel je čas, da moško čast opereš, | tako, da kar storiš, ne bo bogov te sram* (zelo svojevoljno za: *Hier ist es Zeit, durch Taten zu beweisen, | dass Manneswürde nicht der Götterhöhe weicht*, medtem ko Funtek dobesedno in prav: *Prišel je čas, ko sam izpričaj z deli, | da moške ni časti višine božje strah*). *Da ne plašiš se brezdna, kjer zabloda* (?), izvirnik *Phantasie*) | *v strahoto lastnih muk obsojeno trpi*. Zato pa takoj naslednji verzi spominjajo na Župančičeve prevode Shakespeara: *Da pohitiš tja do prehoda, | ki mu ves srd pekla okrog grla plameni, | da mirno se za ta korak odločiš, | čeprav naj se zgodi, da v prazno se potočiš*. Pred kratkim je Tine Debeljak na tem mestu zapisal, da v svojem prevodu Pekla ni ponovil niti ene Župančičeve rime, meni se pa zdi, da je Vodušku v čast, če se ni ustrašil porabiti Funtkove res dobre rime *potočiš (dahin zu fließen)*, ki se ni ponujala.

Karel Rakovec

z a p i s k i

SLOVENSKA KNJIGA V LETU 1957

Lansko slovensko leposlovno ustvarjanje je bilo razmeroma precej razgibano, čeprav številčno in kakovostno daleč zaostaja za prevodno literaturo, kar je opazno že vsa povojna leta. Skupno je izšlo kakih 40 izvirnih del, ki so takole razporejena:

I. PESNIŠTVO

Pesniki so se lani predstavili z enim sonetnim vencem in tremi zbirkami.

Ljubka Šortlijeva: *VENEC SPOMINCIC MOŽU NA GROB*. Goriška pesnica šortlijeva je v bibliofilski izdaji priobčila sonetni venec, ki ga je posvetila svojemu pokojnemu možu Lojzetu Bratužu (umrl zaradi fašističnega nasilja 17. febr. 1937). Pesnitev je pretresljiva izpoved mlade žene, ki ji je v cvetu let usoda iztrgala moža, izpolnitev deklinških sanj in edino oporo. Čustva so globoka in iskrena, podana v tekočih verzih in izklesanem jeziku. Tako so bogata, da napolnjujejo ves venec, nikjer se ne ponavljajo ali razblinjajo. Njeno ranjeno srce ne obtožuje nikogar, kar je še posebna vrednost te pesnitve. Venec ima akrostih: Lojzetu Bratužu. Lep uvod o pokojnem je napisal dr. Anton Kacin.

Marička Žnidaršič: *NALOMLJENA VEJA*. To je tretja knjiga pesnice izpod Snežnika (1. Pesmi izpod Snežnika, 2. Človek in zemlja). Zbirka je razdeljena v tri skupine, uvod in konec. V prvi skupini, Pojoča narava, poje o naravi, a gleda nanjo z žalostnimi očmi, večinoma ponoči, v pusti jeseni in hladni zimi. Zima je odnesla cvetice in liste z dreves, pa tudi ljubezen. Med pesnico in dragim leži "dolga, težka, mrtva noč". Samota je legla na njeno srce, "nihče pod noč ne pride k njemu v vas, otrpnilo je, zdaj nič več ne poje; moreče pada nanj jesenski čas". Pesnica stoji na dežju, a niso kaplje, ki ji umivajo lice, ampak "solze nesreče". Nad njo se "žalost razpenja kot mrzlo, svinčeno nebo; zdaj se kaplja življenja v meni utrnila bo".

Drugi del, Nemir srca, govori o ljubezni. Srečala je fanta, ki mu je ranil dušo "ta stokrat žalostni, krvavi čas", njegovo podobo si je zaprla v dno srca, kjer ji bo "kot topla luč sijal". Njegove oči so njen vsakdanji gost, če pa jo obišče sam, sta oba hladna, nemirna in žalostna: "Pri meni on, ob njem sem jaz, na dnu obeh pa žalost spi. Toplo je zunaj, v naju mraz.

Na steni ugaša sonca sij". Zahvaljuje se mu za smehlaj, pa tudi za žalost in nemir. Njene žalosti nihče ne bo izmeril. "Puščoba in samotnost vsepovsod in žalost čezme kakor čolni drsi". Zato se ji izvije bridek vzdih: "Kako grenko, grenko je biti tu poet!"

V zadnji skupini, Ure samote, leži pesnica na bolniški postelji in premišljuje o žalostni vlogi te postelje, ki ne pozna ljubezni, ampak je ustvarjena "le za boleznj, trpljenje, kletev in celo za smrti".

Pesniška zbirka je otožna, saj se v njej neprestano prepletata ljubezen in smrt, dvoje usodnih spremljevalk človekovega življenja, dvoje nerazrešljivih ugank, ki so se jih od nekdaj lotevali pesniki. Žnidaršičeva govori preprosto in iskreno. Njen jezik je sočen, primere domače, verzi ubrani na stalni ritem in večinoma z rimo. Žnidaršičeva spada med najboljše sodobne slovenske pesnice.

Ciril Zlobec: POBEGLO OTROSTVO. Zlobec spada med mlajši pesniški rod, med tiste, ki jim je vojna ugrabila brezskrbno mladost. V tej svoji prvi zbirki pravi, da je zgodaj spoznal trdote vsakdanjosti in je obsojen na utesneno, sivo životarjenje brez sanj. Odrčgal se je od kmečkega doma in v mestnem življenju plava kot "odtrgan list, prelahak, da bi se potopil na dno, pretežak, da vzplul bi pod nebo". Zbirka je razdeljena v štiri cikle. V prvem so ljubezenska občutja in razmišljanja, v drugem se ozira na "pobeglo otroštvo", v tretjem in četrtem govori o trdi sedanjosti. Zadnji del je precej pesimističen in to snov pogosto obravnavajo sodobni slovenski pesniki.

V oblikovnem pogledu so pesmi precej svobodne, ne posebno muzikalne, s poudarkom na podobah in primerah.

France Papež: OSNOVNO GOVORJENJE. Knjiga je izšla v Buenos Airesu in prinaša 25 pesmi o stvareh, ljudeh in času. Pesmi so, kakor je izjavil avtor sam, "govorjenje o naših osnovah, o našem bistvu, o sami eksistenci tu, kjer smo in kakor smo". Niso enkratna doživetja, ampak le misli o določeni vprašanji. Pesniku je vse na svetu samo uvod: "Vse je priprava kakor v predsobi, ko se med čakanjem razvije pogovor in je navidezen mir na obrazih le globoka skrb in skrita, zadržana radost... Življenje in svet sta uvod, kjer je važno mirno pričakovanje in pridobivanje tega, kar rešuje v poltemi, medtem ko vse drugo odhaja v praznino in nič." Življenje se mu zdi "kot mesto, ki ga obdajajo vode, obzidja, mostovi in poti, ki jih poznamo in so nam drage". Drugič mu je življenje "petje in razumevanje, zdaj in prej, upor in stalno vračanje — eno samo veliko ponavljanje in začetek".

Zbirka je filozofska, težka, po obliki svobodna, a izdelana. Dokončno sodbo o Papeževi moderni poeziji pa bo izrekel šele sodnik — čas.

II. PRIPOVEDNIŠTVO

Pripovedništvo je dalo lani 10 romanov, 6 povesti, 3 zbirke novel in črtic ter več mladinskih del in manjših spisov. V večini del prevladuje partizanska tematika. Preseneča število romanov, ki so bili doslej navadno v veliki manjšini, preseneča pa tudi, da sta polovico romanov napisali dve pisateljici.

Mimi Malenšek je izdala lani kar tri romane in spada med najbolj delavne in po snovi razgibane slovenske pisateljce. Romani so: *Plamenica*, *Bratstvo* in *Daj mi roko, pomlad*.

Plamenica je trodelni roman o Primožu Trubarju človeku. (Pisateljica se je poglobila v njegovo notranjost in jo podala polneje in bolj utemeljeno kakor zunanje okolje. Njen Trubar ni junak, ki bi vse vedel in znal, ampak navaden človek z dobrimi in slabimi lastnostmi, z boji in težavami, pa tudi z uspehi in zadovoljstvom. To je največja odlika knjige. Lutrov nastop ga ni zajel v globino in ga tudi ni razumel. Prepričan je bil, da je nastopil samo proti zunanjim napakam v Cerkvi. Tudi Trubarju je ugajalo, da bi se odpravile razne slabosti, nikoli pa ni mislil, da bi odpadel od katoliške vere. To je zagotovil tudi umirajoči materi. Toda na Nemškem je nepričakovano prestopil v protestantizem in se poročil z Barbaro Klausovo iz Celja. Tega koraka pisateljica psihološko ni ne pripravila in ne utemeljila, zato je tu največja šibkost dela. Da bi prestopil zaradi "čistega evangelija", ni verjetno, ker so ga nemški protestantje razočarali, saj ni "nikjer več opazil sledu o čistem evangeliju", nasprotno, "povsod je videl samo pohlep, lakomnost in zbegane ljudi, ki že več ne vedo, komu naj bi še verjeli". Ali sta pri prestopu igrala glavno vlogo Barbara in strah pred ječo, tega pisateljica ni pojasnila. Trubar je na smrtni postelji takole označil svoje življenje: "Na svetu sta dve vrsti ljudi: eni, ki jim je prirojeno, da ostajajo na mestu, in drugi, ki hočejo naprej, ker jih žene želja po svobodi in bi bili zaradi nje pripravljeni vreči svet s tečajev. Jaz sem bil med drugimi. To ni moja krivda ne moja zasluga. Šel sem, kamor me je nesel čas, ki je bil močnejši od mene."

Tretji del, ki se godi na Nemškem, je v vsakem pogledu šibkejši od prvih dveh. Kraj sam in tudi Trubar sta bila pisateljici preveč odmaknjena, da bi ju mogla polno poustvariti. Prikazi krajev so v splošnem šibki in neplastični. Spretno pa so vpleteni Trubarjevi sodobniki in takratne razmere. Motijo tudi robati izrazi o katoličanih, ki so podani s precej temnimi barvami. Kljub vsemu pa je *Plamenica* najboljše pisateljčino delo in se dostojno uvršča v skromno vrsto slovenskih biografskih romanov.

Bratstvo je roman iz prve slovenske zgodovine ter prikazuje borbe med Karantanci in Čehi na eni strani ter Franki, Bavarci in Obri na drugi. V Karantaniji je tedaj vladal odločni Valjhun, na češkem bolehni Krok. Ko so Bavarci in Obri od dveh strani napadli malo Karantanijo, je poslal knez sina Vitogaja na Češko prosit pomoči. Krok bi mu bil rad pomagal, toda plemenski poglavarji so bili needin, zlasti je spletkaril proti pomoči županov sin Hrudoš, ki je veljal za neuradnega zaročenca prestolonaslednice Libuše. Krok si je pomagal na ta način, da je skrivaj poslal na pomoč junaškega Przemisla, vojvodo plemena Lemuzov. Združenj zavezniki so popolnoma porazili nasprotnike, zmago pa so proslavili s tremi porokami: Vitogoj se je poročil s češko kneginjo Kazi, njegova sestra Milica je dobila junaškega Boruta, Libuša pa Przemisla.

Snov je zgodovinska, a prevladuje idilika. Pisateljica se je dobro poglobila v življenje in okolje obeh narodov, zlasti Čehov, in podala široko in verjetno sliko. Ljudje so preprosti in neproblematični, zato se je bolj razpisala o njihovem zunanjem življenju. Edino čustvo, ki ga je poudarila, je globoka želja po svobodi, osebni in državni. Izmed Čehov je najzanimivejši značaj Hrudoš, vase zaverovan, častihlepen lepoteč, ki sovraži preprosto ljud-

stvo in sanja o Samovi dediščini. Bavarski dvor ga je omamil, da se je počasi izkoreninil iz domače tradicije in zašel v izdajstvo. Prepričljivi so tudi ostali vidnejši Čehi, medtem ko so Karantanci šibkeje očrtani. Dobro so opisani tudi Obri in Bavarci, zlasti poveljniki.

Daj mi roko, pomlad je roman o razbitem partizanskem odredu z Gorenjske, ki je zaradi izdaje in komisarjeve neprevidnosti izgubil tretjino moč, a se je končno prebil na varno preko mostu, nemške zasede in nove izdaje. Osrednja oseba je komisar Franko, ki je zakrivil toliko smrti in tudi sam padel. Pisateljico je v prvi vrsti zanimala njegova notranja drama, krivda in očiščenje. Poleg njega nastopajo še terenci, izdajalci, partizanke itd. Delo je prej ljudska povest kot roman, je pa bolj strnjeno od prejšnjih tovrstnih spisov.

Manica Lobnik spada med najmlajše pisateljice (roj. 1927 v Jarenini) in je lani brez daljše priprave po revijah izdala dva romana, Gornike in čas ter Roso na pajčevini.

Gorniki in čas so roman slovenske povojne vasi, ko so kmete spravljali v zadruge. Osrednja oseba je trden kmet Naca Gornik, ki se zadrugi upira, končno pa se mora ukloniti, češ: "Bom pa povohal, kako gre, če država skrbi zate!" Kritika pravi, da je avtorica v večji meri pripovednica kot oblikovalka, čeprav kar dobro obvlada tehniko pisanja. Delo je napisano na tezo, je brez prave tragike, rahlo melanholično in v protikneški miselnosti.

Rosa na pajčevini je partizanski roman iz Štajerske. Pripoveduje ga v prvi osebi ptujski Slovenec Boris Gačnik, ki je narodno nezaveden in se bori na raznih nemških bojiščih. Ko je ranjen in okreva, zaide po naključje med partizane in se začne počasi spreminjati v pravega partizana. Njegov razvoj ovira vrsta kompliciranih ljubezni, pospešuje pa ga usoda sestre Zale v nemškem taborišču, smrt ljubice Brede, usoda tovarišev partizanov, vsakodnevni boji z Nemci in končno življenje med partizani. Ko pobije nekaj gestapovcev v Mariboru, tudi sam pade. Zgodba je podana dramatično, z več novimi prijemi, mnogokrat pa je premalo verjetna in ne poglobljena.

Vasja Ocvirk: Hajka. Roman je prvo večje Ocvirkovo delo in je zajeto iz roške ofenzive. Sprva je mislil komandant Rok s celim bataljonom prebiti italijanski obroč, toda dogodki so ga prehiteli in bataljon je moral razpustiti. Pisatelj spremlja posamezne skupine, ki se prebijajo v varna skrivališča ter doživljajo zunanjo in "notranjo hajko". Osrednji osebi sta komandant Rok in partizan Savo. Rok je simbol komunista, ki ve, zakaj se bori, ki ne pozna osebne sentimentalnosti in omahovanja, ampak hladnokrvno žrtvuje posameznika, da ohrani celoto. Savo pa je "salonski partizan", ki rad ugovarja in ustvarja omahljivo vzdušje. Kritika z delom ni bila posebno zadovoljna.

Beno Zupančič: Sedmina. Pisatelj je naslikal del medvojne Ljubljane, kjer se odigravajo drobne, majhne usode "vrtačarskih" ljudi. Nosilci dejanja so mladi ljudje, ki jih je zajela revolucionarna ideja, poleg njih pa je nekaj starejših, izmed katerih je najizrazitejši humanistični profesor Trtnik. Kritika pravi, da je "roman samo izsek iz nekega življenja, toda izsek, ki nima črno bele bolezni, ki skuša biti živ mozaik v vseh svojih členih, v vseh svojih jasno otipljivih elementih, ki noče biti iztrgan iz življenja, pač pa skuša upodobiti sleherno osebo v celovitosti, v njenem polnem življenju". Dalje podarja pisatelj humanizem, s katerim razumevajoče spremlja sleherno rav-

nanje svojih oseb in ima odprto oko za naravne lepote. Roman spada med boljša dela s to problematiko.

Ignac Koprivec: Hiša por vrhom. Roman prikazuje življenje v Slovenskih goricah pred vojno, med njo in po njej. Vodilni osebi sta hlapec in dekla, ki se poročita in se morata težko prebijati skozi življenje. Komaj pa dobita po vojni lastno zemljo, jo že izgubita v zadrugi. Zaradi tega pride do težkega nesporazuma med možem in ženo. Žena visi z vsem srcem na pridobljeni zemlji, mož pa se odloči za zadrugo iz naivne vere v boljše življenje. Razočaranje pride kmalu, kajti v zadrugi gospodarijo gruntarji po svoji volji. Ko se jim bivši hlapec upre, mu odvzamejo zaradi "hujskanja proti ljudski oblasti" in "razdiralnega dela" zemljo, ki sta si jo z ženo priborila po tolikem trpljenju in pričakovanju. Izgubljena zemlja izkoplje med možem in ženo nepremostljiv prepad: žena umre razočarana, osamljena in brez tolažilne besede za moža. Roman rešuje celo vrsto kmečke problematike, ki je bila pred vojno zelo pereča zlasti v Slovenskih goricah, kjer so životarili viničarji. Koprivec se je v romanu držal ustaljenega realizma in je naslikal nekaj prizorov, ki so prepričljivi in tragični.

Zorko Simčič: Človek na obeh straneh stene. Delo je izšlo v Buenos Airesu in je drugo pisateljevo daljše delo. Glavni junak je brez imena in ves razdvojen, ker nikoli ni vedel, kaj je in kaj hoče. Vedno je bil begunec pred samim seboj, po vojni pa je postal še politični begunec. Živi v Argentini in doma, kjer ima ženo in ljubico Katjo. Ta je usodno stopila na njegovo pot, prihajala je za njim v Trst in končno v Argentino. Povabila ga je na zadnji sestanek, na katerem je upal, da bo dognal svoj položaj, toda ni je bilo in ves razdvojen se odpravlja k ženi, ki ga čaka na argentinski meji. — Vse dejanje se izvrši v nekaj urah in je polno preteklosti in sedanosti, misli in čustev. Delo je napisano v modernem slogu in je brez dvoma najgloblji in najboljši lanski roman.

Stanko Kocijper: Na božji dlni. Tudi ta roman je izšel v Argentini, godi pa se v Prlekiji v prvih dveh mesecih po nemškem napadu na Jugoslavijo. Začne se na cvetno nedeljo, konča pa z nemško-rusko vojno. Zgrajen je v obliki stare klasične drame, le da je pozorišče raztegnjeno preko Slovenije, Hrvatke, Srbije in Nemčije. V ekspoziciji prikazuje cvetno nedeljo v Prlekiji, polno idilike in domačnosti. Kot blisk pa preleti vse: vojna je. Učitelj Vinko Pečjak hitro zbere nekaj prostovoljcev in jih pelje branit domovino. Toda naslednji dan razbije nje in redno jugoslovansko vojsko prvo srečanje z Nemci. Zaplet sestavljajo: vlak vojnih ujetnikov, iz katerega zbeži in pade Miškov Rudek; Nemci odpeljejo župnika; Zatočnik prevzame v vasi oblast; učitelj Vinko in akademik Kotnikov Janko, ki se je skrivaj vrnil iz Ljubljane, se skrivata v vasi; nemški zdravniki pregledajo Prleke in jih razdelijo v razrede. Višek: množično preseljevanje vseh Prlekov, ki niso prišli v prvi razred, in tragedije, ki se pri tem odigravajo. Razplet: dva vlaka peljeta izseljence proti jugu in severu; Janko zbeži z velikimi težavami v Ljubljano, Vinko na Hrvaško. Katastrofa: Hrgova Mimika in Tuškov Jožek tragično umrjeta. Zaključni akord: Antolék postane Ortsgruppenleiter; Prlekija je urejena po novem redu; Janko nadaljuje življenje v Ljubljani, njegovo dekle se razočarano vrne v Prlekijo, komunisti pa se pripravljajo na nastop.

Vsebinsko romana je razgibana in napeta, ljudje so živi in nazorni, z vsem srcem navezani na domačo zemljo. Izmed vseh je najpretrsljiveje po-

dana usoda Hrgovega Petra in njegove družine, ki mora na bridko pot v Stribjo. Vsi družinski člani so kot izrezani iz življenja. Žalostna je tudi usoda učiteljice Vukove Mire, ki jo ločijo od učitelja Vinka, s katerim sta se imela rada. Dva različna svetova sta Janko in Poljančev Ivek. Prvi je član katoliških društev in zagovarja ohranitev narodovih sil "za čas, ko bo naša borba imela zmožnosti uspeha in bo lahko koristilo". Drugi je komunist in se pripravlja na revolucijo in "nov čas". Tudi krajevno je roman smotrno urejen: začne in konča se v Prlekiji, za začetkom in pred koncem je posvetil v Ljubljano, jedro pa se spet godi v Prlekiji, kolikor ne spremlja izseljencev po svetu. Pri razporeditvi snovi se mi zdi, da je pisatelj odločil preveč prostora obema vlakoma, ki peljeta ljudi v pregnanstvo (točno četrtno romana!). In še nekaj moti: nekateri prizori in izrazi so preveč naravno podani ter bi se dali brez škode omiliti.

Povesti je izšlo lani manj kot romanov in so na splošno šibkeješe, čeprav so snovno razgibane in mnogovrstne.

Miško Kranjec: Macesni nad dolino. Pisatelj pripoveduje o župniku Petru Zavrhu, umetniku Jaki Erbežniku in aktivistu Alešu Lukancu ter o njihovih tridnevnih doživljajih. Jaka in Aleš sta se vrnila k Urbanu, da bi se poročila z Jakovčovo Minko, ta pa je pobegnila v mesto z župnikovim nečakom Viktorjem z Rakovice. Vsi trije se napotijo za njima, župnik, da bi rešil Viktorja za posestvo, onadva, da bi si pridobila dekle. Najprej srečajo neko Poljanko, ki se je trikrat poročila s stoodstotnim invalidom, da je živela od njihove pokojnine. Nato se ustavijo pri stari Jakovci, da bi jo župnik izpovedal. Ta pa se najprej norčuje iz župnika in spovedi, nato jim pove zgodbo svojega življenja: pet otrok ji je padlo pri partizanih, moža pa je sama ubila, ker je izdajal. Na Rakovici pridejo k rojstvu deklinnega nezakonskega otroka. V mestu najdejo Viktorja in Minko, toda dekcle zapodi vse tri ženine in odide v zapor zaradi detomora. Žalostni se spet vrnejo domov.

Povest spada po opisu naravnih lepote med Kranjčeva predvojna dela, po vsebini in ideji pa med povojna. Čeprav je vse zavito v nekako neprisiljeno kramljanje glavnih junakov, prerašča Jakovčina zgodba vse ostale dogodke. Povesti manjka resnično življenje in preveč je tendenčna.

Ivan Bratko: Pomlad v februarju. Povest govori o skupini likvidatorjev, ki so med italijansko zasedbo l. 1942 streljali vidnejše nasprotnike OF po ljubljanskih ulicah. Na dolgo in široko opisuje priprave za ustrelitev predsednika Lovšina (Avgusta Praprotnika). Delo ne presega časnikarske reportaže.

Zora Piščančeva: Dom v tujini. Tržaška pisateljica obravnava uradniško družino, ki jo prestavijo v Toscano samo zaradi tega, ker je slovenska. V novem kraju doživljajo križe in težave, ki pa jih prenašajo s krščansko potrpežljivostjo. Povest je preveč tragična, drugače pa je prepričljivo podana.

Alojz Rebula: Klic v sredozemlje. Povest se godi na kraški planoti nad Trstom od 1920 do 1945. V središču so usode na pol železničarske in na pol kmečke družine Mohorja Hostnika, ki preko štirih rodov vise na kmetiji in se trgajo od nje. Po drugi svetovni vojni pride tako daleč, da mora vzeti gospodar za svojega naslednika sorodnika Giovannija, ki ne zna besede dedovega jezika. Povest je zasnovana zelo široko, a je v drugem delu preveč stisnjena. Pripovedovanje je živahno, razgibano, ljudje živi.

Karel Grabeljšek: Pomlad brez lastovk. Povest je nadaljevanje romana Dolomiti se krušijo in prikazuje partizansko življenje v Dolomitih 1941 in 1942. Delo je povprečna ljudska povest, kateri bo sledil še tretji del.

Tone Svetina: Lovčeva hči. Pisatelj pripoveduje o divjem lovcu Boštjanu, o njegovi ljubezni do Minke, o njegovem iskanju očetovega trupla in morilca. Ko zve vse in si zagotovi Minko in ko maščuje očetovo smrt, pade tudi sam. Povest je lovska in ljudska, vendar je šibko delo, ker so osebe neresnične in preveč tendenčne.

Vinko Beličič: Dokler je dan. Knjiga obsega 15 črtic, katerim je osrednji motiv pisatelj sam, njegova razgibana in občutljiva notranjost ter njegov odnos do sveta v sedanosti in preteklosti. Pisateljeva duša je kot uglašena harfa, na katero igra povojni zapleteni čas svoje melodije. Zato je osnovni ton vse zbirke otožen, trpek in resen. Vsakdanjim težavam razseljenega človeka z družino se pridružujejo duševne stiske, negotovost, misel na smrt, borba za večjo popolnost, jasnost, širše razumevanje, skrb za bodočnost, spomini na mladost, dom, domovina in domotožje. Zbirka je psihološko globoka in odkrita, podana v izbrušenem jeziku in plemeniti zunanji opremi.

Andrej Hieng: Usodni rob. V knjigi je zbranih sedem črtic in novel, ki so daleč od tradicionalnega realizma, iz nenavadnega, umišljenega in nekoliko grozljivega okolja. Pisatelj je rad skrivnosten, napet, fantastičen, ker pa je tega v knjigi preveč, utruja in ne prepričuje. Zanima ga predvsem problem krivde, hoja ob prepadu, ob usodnem robu. Hieng obvlada pisateljsko tehniko, ni se mu pa posrečilo podati življenjske neposrednosti in resničnosti. Kritika je njegovo literaturo posrečeno imenovala "budne sanje".

Rok Arih: Zato. V knjigi je pet novel, ki obpravnavajo koroško problematiko, ki je najpriljubljenejša Arihova snov. Podal je žive ljudi in sodobne razmere, le da manjka včasih zaokroženosti. Zbirka je pisateljeva druga knjiga.

Izmed mladinskih del bom omenil samo pomembnejše.

Ludvik Starič, znani slovenski prvak z motorjem, je napisal knjigo spominov o začetkih športnega letalstva *Kragulje gnezdo*; Oskar Hudales je ustvaril z *Ugrabljenimi bogovi* napeto pustolovsko povest; Tone Seliškar pripoveduje v *Indijancih in gusarjih* o ljubljanskih fantičih, ki se igrajo ob Ljubljanci in doživijo neverjetne dogodivščine.

Ostale mladinske knjige so še: Vinko Möderndorfer: *Koroške pripovedke*, Lojze Zupanc: *Povodni mož v Savinji*, Milan Šega: *Zgode in nezgode kraljevega dvora*, Stane Novak: *Zivali moje prijateljice*, Oskar Hudales: *Veselo potovanje*, nekaj manjših stvari in slikanic.

Razen tega je izšlo še nekaj ponatisov starejših in novejših pripovednih del.

III. DRAMATIKA

Dramatika je bila lani šibko zastopana. Tržaški dramatik Josip Tavčar je napisal *Prihodnjo nedeljo*. Zgodba je vsakdanja in sodobna. Učitelj Srečko Dolinar in žena Katja imata tri otroke. Ludvik bi bil moral že davno napraviti maturo, pa je opustil šolo, ker je prišel do prepričanja, da sta potrebna za življenje samo pogum in iniciativa. Začel se je ukvarjati s trgovskimi posli, ko pa tudi tu ni uspel, se je brez slovesa odpeljal v Avstralijo.

Hči Marija je šivilja in se kljub očetovemu nasprotovanju poroči z nekim uradnikom iz Ljubljane. Pri starših ostane le najmlajša hči Marta, ki je še šolarica. Nad vsem dejanjem pa plava očetovo fanatično prepričanje, da bo prihodnjo nedeljo zadel na nogometni stavi in postal milijonar.

Osrednja oseba je oče, ki je bolan, živčno razrvan človek. Toda tragika je v tem, ker se mož svoje bolezni ne zaveda. Svojim otrokom hoče pomagati, da bi postali "pravi gospodje", ker sam ni bil nikoli "nič, nič drugega kot učitelj". Za gospoda pa je potreben denar, ker ga nima, se oprime poslednje nade — nogometne stave. Z denarjem se hoče tudi maščevati nad življenjem za vsa leta suženjstva in strahu, ki ga je moral okušati kot učitelj. Kot človek je Dolinar prepričljiv in resničen. Polnokrvni so tudi ostali nastopajoči. Idejo Prihodnje nedelje je poudaril pisatelj v spremni besedi k tržaški uprizoritvi, kjer je zapisal, da je prava sreča samo v človeku, ne pa izven njega. Vendar pa dejstvo, da odideta oba odrasla Dolinarjeva otroka po svetu, vpliva pesimistično, ker nehote dokazuje, da za Slovence ni prostora v Trsta. Igra je doživela kakih 50 predstav.

V reviji Meddobje v Buenos Airesu pa je izšla drama v treh dejanjih *Zadnji krajec* Marijana Willenparta. Snov je zajeta iz življenja slovenskih beguncev v Buenos Airesu, njene korenine pa segajo v medvojna leta. Andrej Mlakar in njegova žena Karla sta težko obremenjena s preteklostjo. Andrej je bil domobranec in je v strahu zapustil ranjenega brata. Karla je bila pri partizanih in je iz usmiljenja ustrelila njegovega ranjenega brata, ranil pa ga je njen prijatelj Frenk. Pekla jo je vest, izpovedala se je materi ubitega, nato je na njeno željo poiskala Andreja, ki se je ranjen zatekel v Italijo, mu stregla in se končno z njim poročila. Zamolčala pa mu je svojo preteklost in tudi materino smrt. Vse pa pride na dan, ko ju obišče Frenk. Po ostrem sporu se oba nekako sprostita in bosta začela novo življenje.

Igra je snovno zanimiva in nova, vendar se mi zdi psihološko premalo izdelana. Glavni junak ni dosleden lik, vrti se na mestu, na koncu pa se nenadoma spremeni. Pričakovali bi tragedijo, pa se junak zlomi, oziroma zgledno boljše. Življenjsko vernejša je Karla, ki je kot značaj močnejša in zvesta sama sebi. Stranske osebe so v splošnem dobro podane in lepo dopolnjujejo življenjsko okolje.

Zanimivo je, da sta obe lanskj igri napisala pisatelja izven Slovenije, oba sta zajela svoj neposredni svet, oba sta v glavnem uspela, čeprav sta obe njuni deli — prvenca.

V ponatisu so izšle igre Slavka Gruma ter Branka Hofmana *Svatloba velike samote*.

IV. PONATISI

Tudi lani je izšlo več starejših del v ponatisu. Znamenita zbirka *Zbrana dela slovenskih pesnikov* in pisateljev je dosegla že nad 60 knjig. *Stritar* je dobil lani kar tri zvezke, 8., 9. in 10. S tem se je njegovo leposlovno delo zaključilo, izšlo je tudi že njegova korespondenca. *Jurčič* je dobil lani 8. zvezek, ki prinaša manjše zadnje spise. *Trdinov* 10. zvezek obsega črtice in povesti iz narodnega življenja. V *Župančičevem* 2. zvezku so Samogovori in Mlada pota. V *Bevkovih* Izbranih spisih je izšel 6. zv. z romanom *Človek proti človeku*. V njegovih Izbranih mladinskih delih pa sta izšli povesti *Mali*

upornik in Črni bratje. Končno je dobil *Slavko Grum* Zbrano delo v enem zvezku z naslovom Goga, proza in drame. Knjiga prinaša vrsto črtic in štiri igre, ki so večinoma javnosti neznane. Najboljša je Dogodek v mestu Gogi, sledijo pa ji: Pierrot in Pierrette, Trudni zastori in Upornik. Uvod in opombe v knjigo sta napisala Herbert Grün in Milan Pritekelj. Lep izbor Izbranih pesmi je dobil *Valentin Vodnik*, za njim pa *Simon Jenko* en zvezek Izbranega dela.

Cene Vipotnik je vzbudil s pesniško zbirko Drevo na samem tako zanimanje, da je izšel lani že ponatis. To je največji povojni uspeh slovenskega pesnika. *Bogomir Magajna* je izdal lani v ponatisu Gornje mesto, svoj edini roman, in knjigo novel Na bregovih srca, ki so cvetober vsega njegovega novelskega ustvarjanja. *Tavčarjeva* Visoška kronika je spet izšla in dokazuje da je menda res najboljšo slovensko delo sploh. *Juš Kozak* je zbral nekaj novel, ki govore o Ljubljani, v knjigo Rodno mesto. Tudi Samorastniki *Prežihovega Voranca* izhajajo v vedno novih izdajah. *Vladimir Bartol* je vzel iz tržaških Razgledov štiri humoreske iz povojnega življenja v Trstu in jih izdal v knjigi Tržaške humoreske. (V eni smeši pok. pisatelja Novačana.)

Predvsem mladini pa so namenjene: *Meško*: Poljančev Cenek, *Josip Ribičič*: Miškolin, *Tone Seliskar*: Vesele in žalostne o mnlah, *Josip Vandot*: Kekec na volčji sledi, *Jože Pahor*: Otrok črnega rodu in *Bevk*: Peter Klepec. Ponatisnili so še nekaj manjših del, ki pa ne spreminjajo splošne podobe slovenskega knjižnega trga v letu 1957.

Martin Jevnikar

LUIGI SALVINI (11. II. 1911 — 5. VI. 1957)

Ko je l. 1951 izšla antologija "Sempreverde e Rosmarino", sem poiskal v imeniku številko in mu telefoniral. Njegov trudni, tihi, skoraj žalostni glas — po telefonu je vedno tako govoril — je stkal v moji domišljiji podobo starega sivolasnega samskega očetovskega profesorja za veliko pisalno mizo iz temnega lesa. Zato sem bil nekoliko razočaran, ko sem stal pred štiridesetletnim možem v žametnih hlačah in odpeti srajci; toda moje presenečenje je takoj preplavila njegova navdušena prisrčnost: do sedaj sem srečal le malo ljudi, ki bi segli v roko tako "prepričano" in brez pridržkov. Pokazal mi je 'svojo Slovenijo': kipce starih kmečkih jaslje, Jakopičev pastel "Industija na deželi" (1930), znano Sedejevo sliko "Kompozicija", Jakčev portret, knjižnico (na častnem mestu, tik za pisalno mizo), Župančičeva pisma, otroške sobe s pohištvo iz javorjevega lesa in na steklo naslikanimi patroni. Potem je sedel, položil desno nogo čez levo koleno in jo enakomerno pozibaval ("kot bi dajal takt času, ki mju je uhajal", je nekdo zapisal). Tak mi je ostal v spominu: prisrčen, duhovit, rahlo ironičen, ves na razpolago (od njega si vselej odhajal s polno torbo knjig), s tisto čudno grozljivo privlačnostjo človeka, ki slutí, da bo zanj vse tostransko kmalu prah in pepel.

Salvini je bil izreden človek. Ko mu je bilo pet let, se je že ukvarjal z angleščino, francoščino in s klavirjem; s šestnajstim letom je popotoval po srednji in vzhodni Evropi; z devetnajstimi leti je izdal prevod bolgarskih narodnih pesmi; s petindvajsetimi je bil osrednji nadzornik za pouk jezikov

na prosvetnem ministrstvu (čeprav je izgubil dve leti, ko je no očetovo "povelje" —bil je tipičen piemontski general— študiral pravo); na tem mestu je uradno ostal do smrti. Vmes je bil še: lektor na univerzah v Helsinkiju, Turinju (kjer je med zdravljenjem v bolnišnici napisal dve knjigi pesmi v finščini in je s tem začel novo pesniško smer), v Beogradu (predaval je tudi na univerzi v Ljubljani), v Zurichu; ravnatelj slovanskega, ogrsko-finskega in baltskega odelka na vzhodnem inštitutu v Neaplju, lektor za slovansko književnost na papeškem vzhodnem inštitutu, član najrazličnejših komisij, urednik knjižnih zbirke; napisal je petindvajset knjig, razprav, prevodov in leposlovnih del ter kopico člankov v italijanske in tuje revije.

Imel je izreden dar za jezike, vendar mu vse to ni kar tako padlo z neba; madžarščine se je naučil v gimnaziji med odmori ("in pri dolgočasnih profesorjih seveda tudi pod klopo"); ko se je izpopolnjeval na varšavski univerzi in mu je šla trda za denar, je dosegel, da je smel prenočevati na vlaku, ki je zvečer odpeljal v notranjost in se čez dvanajst ur vrnil (zato je trdil, da je strokovnjak za železniške vozove); sam mi je povedal, da je tri neapeljska leta prebil v trimetrski sobici za pisalno mizo; nekaj tednov pred smrtjo je iz postelje do dveh ponoči narekoval stenografu spomenico o slovenskih šolah v Trstu.

Vse življenje je bil profesor in uradnik, a si težko mislimo človeka, ki bi bil bolj nekatedrski in neuradniški; bil je velik slavist in eden največjih strokovnjakov za ogrsko-finsko filologijo, a bil je več kot učenjak: kar je pri mnogih ljudeh plod življenjskega truda in izključni poklic, je bilo zanj le del znanja in delavnosti. Uvod v "Sempreverde e Rosmarino" priča, kako široko se je lotil literarnih vprašanj: ni se omejil zgolj na kronološko in bibliografsko opisovanje, kakor se pri nas še dandanes dostikrat dogaja, ampak je začel z narodnim blagom, zgodovino, etnografijo, umetnostjo in glasbo; iskal je ideološke korenine ter medsebojno oplojevanje tokov in kultur, skupni duhovni vzpon narodov, ki jih politika hujska in deli v nasprotno tabore, kultura pa spravlja in druží: njegov ideal je bil nekakšna kulturna koralnost; povsod je iskal človeka, ki je pod vsemi barvami in na vseh zemljepisnih širinah isti. Ni mogel razumeti, zakaj ne uvedejo v evropske srednješolske učne načrte pouka velikih azijskih kultur in vneto je delal na to, da bi strokovnjaki skupno napisali zgodovinske učbenike, ki bi ne bili zgolj zbirke bojev in morij, zmag (naših) in porazov (vaših). Bil je zaveden Italijan, a prav zato pravičen do drugih narodov, "velik Evropejec" in "državljan sveta", ki je rad ostro ošvrknil vse strankarske politikante in "narodne odrešeniše".

Med vsemi narodi, ki so mu bili posebno pri srcu, je imel najrajši Slovence: zaradi naše usode in čudne zgodovine ("Slovenci so v tej stari Evropi čudež, ki so ga zgodovini in etnografiji narekovali skrivnostni zakoni"; Sempreverde, str. 8); zaradi narodnega značaja ("zimzelen in rožmarin", stara pravda in čustvenost, ki je po njegovem "etična", v nasprotju s čutno sentimentalnostjo); zaradi sorodnosti univerzalističnih teženj, ki jih je izrazil Župančič v Dumi ("Tu, tu se žile življenja stekajo, | pota vesoljstva tukaj se sekajo"), z njegovimi kulturnimi ideali ("Župančič ni evropski fevdalec v Sloveniji, ...ampak slovenski bard v Evropi"; tam, 55). Njegovi znanstveni žilici niso dala miru nekatera literarna in kulturna vprašanja (n. pr. navidezna praznina med Trubarjem in Vodnikom); globoko je občutil ne-

razumevanje in zapostavljanje, ki ga je naša manjšina tolikokrat deležna v njegovi domovini.

S slovensko kulturo je prišel prvič v ožji stik l. 1936, ko ga je zunanje ministrstvo poslalo v Beograd, da bi položil temelje za kulturno sodelovanje med obema državama. L. 1937 je bil dalje časa v Ljubljani in je osebno spoznal skoraj vse naše kulturne delavce. Najbolj so ga prevzeli razgovori z župančičem v kavarni "Pri Slonu". Rad je obujal spomine na tiste dni, na izlete po Sloveniji, na kulturne prireditve. Že naslednje leto je izdal kratko antologijo slovenske moderne pesmi ("Liriche slovene moderne", Ljubljana-Napoli, 1938).

Med drugo svetovno vojno je bil precej časa v Zagrebu, a se je vedno zanimal tudi za naše kulturno življenje in je storil veliko dobrega, ko je pogumno posredoval za mnoge slovenske kulturne delavce in njihove svojce, ki so jih fašisti vrgli v ječe ali poslali v internacijo. Ni mu bilo mar, da je s tem večkrat razdražil režim, ki ga je potreboval, a mu ni bil naklonjen; Salvini je bil po naravi pravo nasprotje kakršnim koli diktatorskim načelom. V politične zadeve se ni nikoli mešal. Ko je med nekim sprejemom v Zagrebu planil v dvorano častnik in zaklical: "Split je priključen Italiji! Dobili smo Split!", je Salvini pred vsemi mrzlo dostavil: "...in izgubili prijateljstvo Hrvatov". Zato ga je hudo zadel stavek v "Leseni žlici": "Z roko prijatelja je prišel pripravljat okupacijo." (II, 376), posebno, ker je tudi za avtorja med vojno posredoval. Iz Ljubljane so se opravičevali, bilo jim je težko, obljubljali so marsikaj, javno pa ni te krivice nihče popravil.

Drugo antologijo slovenske poezije "Sempreverde e Rosmarino" (Colomo, Rim 1951) so v Italiji in zunaj sprejeli z navdušenjem, čeprav je bilo takrat psihološko ozračje še povsem neugodno. Med kakšnimi tridesetimi kritikami in poročili, ki sem jih bral, so bile vse pozitivne; skoraj vse so izražale hvaležnost za to "odkritje", in misel, da pomeni medsebojno spoznavanje vsaj mirno sosodstvo, če že ne prijateljstva. S to knjigo je slovenska pesem prvič prišla med nekatere evropske narode (Portugalska, Grčija). Posebno zanimiv je obširni (60 strani) literarno-zgodovinski "uvod, ki bi zaslužil, da ga kdo prevede in izda" (A. Kacin). Res je, kar je zapisal Božidar Borko v osmrtnici: da ni še nihče v Italiji pisal o nas tako pristržno, s takim razumevanjem in znanjem.

Salvini je imel nezmotljiv estetski čut, jasno jezikovno intuicijo in je do potankosti poznal najnovejše pridobitve italijanskega pesniškega izraza. Zato so njegovi prevodi verni in pesniško polnokrvni, v skladu s sodobnimi prevajalnimi načeli: bilo nam je mučno, ko smo brali v ugledni ljubljanski reviji kritiko mladega vseznalca, ki joče za nekaterimi predpotopnimi prevodi samo zato, ker so ohranili isto mero in rime.

Antologija sega od Prešerna do partizanskih pesnikov ter ima obširne biografske in bibliografske podatke. Zelo mu je bilo žal, da ni imel Balantiča, kar je edina važna vrzel; pripravljal ga je za drugo izdajo.

Poleg teh dveh knjig je o našem leposlovju pisal v enciklopedije, revije in časopise ter objavljval prevode v šolskih in drugih antologijah. Njegova zasluga je, da ima obširna D'Amicova "Enciclopedia dello Spettacolo" tudi članek o slovenskem gledališču v Trstu.

Po vojni se mu je odprlo novo delovno področje, ki ga je bil zelo vesel: slovenska šola v Italiji. Ravnatelj Anton Kacin, ki je za to poglavje gotovo

najbolj pristojen, je zapisal: "Po zadnji svetovni vojni je prišel v stik tudi s slovensko šolo v Gorici (1947) in pozneje v Trstu. Na prosvetnem ministrstvu so takrat ustanovili poseben oddelek za "kulturno izmenjavo in za obmejne pasove" (scambi culturali e zone di confine), kateremu so podredili manjšinske (slovenske in nemške) šole. Za glavnega ravnatelja je bil imenovan prof. Giovanni Ferretti, kateremu je bil dodeljen prof. Salvini. Redkokdaj je ministrstvo postavilo dva primernejša moža na pravo mesto. Ferretti je kot bivši proveditor in vseučiliški profesor imel veliko upravno prakso in zrel pogled na resnične potrebe šole. Bil je prepričan demokrat, pod fašizmom preganjan in večkrat ponižan, a bil je tudi ostroviden literarni kritik. Salvini pa je bil poln pobud, živahen in dinamičen duh. Oba sta bila prežeta z visoko državno zavestjo, a prav zaradi tega pravična in objektivna, tudi kadar je šlo za manjše.

"Škoda, da sta bila tako malo časa na tistem, za slovensko šolo tako važnem mestu! Oba sta namreč zaradi svoje objektivnosti postala neprijetna. Ferretti je bil po enem letu prestavljen na najvišji računski urad (Corte dei Conti), na višje mesto sicer, a proti svoji volji; Salvini pa so porinili na stranski tir v neki brezpomembni urad. Kmalu potem je proti slovenskim šolam zapihal drug veter.

"Krivico, storjeno Salviniju, so pred dobrim letom navidezno popravili s tem, da so ga zopet dodelili oddelku za obmejno šolstvo. Bil pa je že bolan, osamljen (Ferretti je 1951 umrl) in ni mogel upati na razumevanje. Vendar je še vedno vesel prihajal na nadzorovanje slovenskih šol v Trst in Gorico ter je s svojo vedrostjo in svojim optimizmom dajal poguma." (Kat. glas, Gorica, 13. 6. 57).

Na tem področju se je boril do zadnjega: rotil je, dokazoval, prepričeval, ko je šlo za učbenike in šolske knjižnice; če bo mogoče kdaj objaviti poročila in spomenice, ki jih je o slovenski šoli napisal za ministrstvo, se bo marsikdo začudil. Odkrita in prikrita nasprotovanja v tej stvari so mu grenila zadnja leta, čeprav je to le malokdaj pokazal. Samo mimogrede mi je nekoč omenil, da ni zaradi tega že štirinajst let napredoval v ministrstvu; na splošno pa je tožil o "šovinistični zaslepljenosti in uradniški kratkovidnosti".

Bolehal je skoro vse življenje; na Finskem je prestal težko operacijo, v Zagrebu so mu l. 1942 začinili polpete z arzenikom... Končni kržev pot pa se je začel l. 1955; pred operacijo je prosil sestro —kliniko so upravljale slovenske sestre—, naj mu prebere Prešernovo "Memento mori". — Potem pa je navidez ozdravel, vendar so mu moči počasi pešale. Zato se je umaknil v bajeslovni svet lutk in svoje "neodvisne republike" na samotnem otoku v Padovem ustju.

Lutke je zbiral z namenom, da bi pospešil in uvedel izmenjavo med šolami raznih pokrajin in narodov; otroci naj bi se že z malega zanimali za druge narode in jih spoznavali. Priredil je veliko mednarodno razstavo lutk v Beneški palači.

"Republika Bosgattia" je bilo čudovito zamišljeno in urejeno mednarodno taborjenje, kjer so se poletj zbirali njegovi prijatelji z vseh koncev sveta in kjer je v malem uresničil svoje sanje o vesoljnem bratstvu. Taborno življenje je popisal v zbirki črtic "Una tenda sul Po", ki je izšla po smrti.

Po operaciji l. 1956 si ni več opomogel. Vedel je, kako je z njim, a je bil čudno miren in veder. Trpljenje in večnost, ki jo je slutil, sta dala njegovemu smehlaju poseben sijaj. Bila ga je sama dobrota. S pojemanjem telesnih sil pa je rastle ostrina spomina in razuma. Veselil se je vsakega kulturnega dogodka, vsake nove knjige. Bil je res srečen, ko sem mu prinesel novo izdajo Balantiča. Čez nekaj dni sem ga našel s knjigo v roki in s priprtimi očmi: "Kakšen pesnik! In kakšna smrt!" Imel je solze v očeh. Balantič in Rebulov "Vinograd rimske cesarice" sta bili zadnji knjigi, ki ju je bral.

Bil je veder, čeprav se je moral do konca boriti za vsakdanji kruh. Plača in bolniške doklade niso zadostovale za zdravila in zdravnike. Pošiljal je revijam črtice in prevode z duhovitimi šalami na lasten račun. Tako se je tudi pri njem bridko uresničilo staro nasprotje duh — denar. (Pred petnajstimi leti mu je bolezen požrla skoraj vso knjižnico.)

P. Anton Prešeren, ki ga je zadnji dve leti pogosto obiskoval, mu je prinesel sv. Popotnico. Bil je pripravljen na zadnje potovanje, štiri dni pred slovesom mi je gospa telefonirala, naj takoj pridem. "Saj ni nič", se je opravičeval. "Le ponoči sem sanjal: dva mlada fanta sta mi z nasmehom sporočila, da je prišla ura, naj bom pripravljen!" Podnevi 4. junija sem ga dal v sv. olje, pozno zvečer se je še nasmehnil šolski sestri, ki je prišla za ponoči, ob dveh je mirno izdihnil.

Pogreb je bil izreden kot vse v njegovem življenju: ogromna množica, vsaj dvajset narodnosti; begunci ramo ob rami s predstavniki 'ljudskih demokracij'; cilindri, uniforme, blazinice z odlikovanji in njegovi štirje otroci v ponošenih vsakdanjih oblekah. Skoraj vsem se je iskriло v očeh in vsi, ki so ga poznali, so vedeli, da bodo žalovali predvsem za prijateljem in človekom.

Rafko Vodeb

PIČICE NA I

V letošnji julijski številki "Duhovnega življenja" je č. g. dr. Franc Gnidovec napisal članek "Spontanost, svoboda in osebnost", v katerem izraža svoje pridržke, omejitve, dopolnitve in daje pojasnila k raznim tezam mojega prispevka "Razmišljanja ob razgovorih", ki je bil objavljen v "Meddobju" l. III, št. 5-6. V dr. Gnidovčevem članku, katerega subjektivni smotri so brez dvoma vzvišeni nad sleherno nizkost, je najti vendar celo vrsto objektivnih stvarnih netočnosti in logičnih nedoslednosti, ki bi gotovo zaslužile, da bi vsako posebej nadrobno razčlenil, da se izkaže njihova neutemeljenost in mimobežnost. Vendar tega na tem mestu ne bom storil, ker se nameravam, da ne bo članek predolg, omejiti le na premise dr. Gnidovčevega pisanja. Kjer so premise zgrešene, tam je vse, kar iz njih sledi, zgrešeno.

Dr. Gnidovec, nanašajoč se na moj članek uvodoma pravi: "V celoti zanimive in ob pravilnem umevanju utemeljene misli vsebujejo v osrednjem delu nekaj presenetljivih ugotovitev, ki jih je po mojem mnenju treba umevati z nekaterimi pridržki. Na tem mestu so med glavnimi in vodilnimi mislimi, ki se dotikajo važnih filozofskih, psiholoških in vzgojeslovnih načel, tele: 1.

Poudarjanje volje in govorjenje o moči volje označuje kot kantovstvo, kar je filozofsko vprašanje; 2. to kantovstvo predstavlja kot značilno za našo slovensko katoliško vzgojo in Kantu daje zato naslov "slovenski cerkveni oče", kar je po svojem značaju kulturno-zgodovinsko vprašanje; 3. v tej zvezi proti temu in proti umu in abstraktnim načelom, previsokim idealom in strogi uradni dolžnosti poudirja spontanost, spontana čustva in gone ob konkretni stvarnosti, kar zadeva na osnovna etično pedagoška načela. To je podano v okvirju kritike naše katoliške vzgoje v času našega rodu z namenom, da proti osnovni zmotni usmerjenosti v vprašanju volje in spontanosti spomni na pravo krščansko stališče glede tega."

Že te premise v celoti ne drže. Zato jih analizirajmo stavek za stavkom, da se vzpostavi resnica in se popravi nepremišljeno maličenje mojih misli. Postavimo, kot pravi španski rek, vse pičice na i.

Dr. Gnidovec pravi: "1) *Poudarjanje volje in govorjenje o moči volje označuje kot kantovstvo.*"

Ni res. Zgolj "poudarjanje volje in govorjenje o moči volje" ne označujem kot kantovstvo, pač pa označujem kot kantovstvo poudarjanje volje in govorjenje o moči volje ne glede na prikladne stvarne vrednote oz. dobrine, s čemer se ujema tudi dr. Gnidovec, ko pravi, da je Kantov "etični sistem odtrgan od hierarhije vrednot in nagibov" (DŽ, let. 26, str. 402, drugi stolpec zgoraj). Zakaj pa je potem to moje stališče zanj presenetljivo? V čem torej obstoji presenetljivost? Za Kanta edina čista, prava volja je etična volja, v vseh drugih primerih se volja vda nagnjenjem, volja pa, če hoče biti res volja, mora iti proti vsem nagnjenjem.

Kantovstvo ni označeno samo glede na voljo (odst. 13, 14, 19, 20, 22, 29),* ampak tudi spoznavno (odst. 9, 13, 14, 28), epistemološko (odst. 19), pravno (odst. 18, 19), kot življenjski slog (odst. 14, 18, 19, 21, 29).

Dr. Gnidovec nato trdi: "2) *To kantovstvo predstavlja kot značilno za našo slovensko katoliško vzgojo in Kantu daje zato naslov "slovenski cerkveni oče."*

Ni res. V članku ni enega samega stavka, ki bi lahko podprl gornjo dr. Gnidovecovo trditev. Omenjam razgovor med znanci o volji (odst. 13), besede nekega katoliškega izobraženca o gospodstvu volje nad čustvi (odst. 14), o pomanjkanju kulture praktičnega uma v posamičnosti v katoliških mladinskih organizacijah (odst. 17), o neživljenjski vzgoji v enem slovenskem nunskem kloštru (odst. 21), o križarstvu (odst. 28). Gre za pet posamičnih, že po svoji posamičnosti omejenih primerov, ki nakazujejo vpliv kantovske vzgojne miselnosti med katoliškimi Slovenci in nič več. Kaj je zavedlo dr. Gnidoveca, da je iz teh petih posamičnih navedb izvedel trditev, da predstavljam kantovstvo "kot značilno za našo slovensko katoliško vzgojo"? "Značilno" pomeni namreč bistveno potezo in ne morda kako slučajnostno, postransko ali začasno primes.— V odstavku 17 ("Smisel za konkretno stvarnost") izrazito poudarjam, da smo v katoliških organizacijah prejeli veliko lepega. — Kdo torej posplošuje, dr. Gnidovec ali jaz?

* Da bo lažje navajanje in z njim možnost primerjave, sem označil odstavke mojega članka "Razmišljanja ob razgovorih" s številkami od 1 do 34, včevši tudi prvi odstavek, ki nima podnaslova.

Naslov "*Kant slovenski cerkveni oče*", ki je v resnici le podnaslov enega samega odstavka (odst. 13) je ironičen paradoks. Paradoks pa ni v naslovu. (Paradoks je v dejanskem stanju, ki ga naslov le označuje. S tem naslovom sem hotel reči: "Držimo se večkrat Kantovih idej, kot da bi šlo za nauk kakega cerkvenega očeta" ali pa "Kantu dajemo včasih veljavo, kot bi jo smeli le kakemu cerkvenemu očetu". — V tem ironičnem smislu so naslov razumele osebe, ki sem jim dal čitati članek pred objavo in tako so ga razumeli tudi čitalci, s katerimi sem govoril po objavi članka. — V članku je več stavkov, ki jih je treba razumeti "cum grano salis", kar je samo po sebi umevno, saj gre vendar za esejistično pisan tekst, ki mu je tako izražanje lastno in primerno. Dr. Gnidovec pa ga tolmači brez vsakega "esprit de finesse", na bridko resen način, kot da bi šlo za tezo izraženo "formaliter" v kakem učbeniku. Kaj ga je k temu nagnilo? Kakšni razlogi so vplivali nanj, da je izbral med različni razlagami to najslabšo možno verzijo? Je napačna razlaga omenjenega naslova navdihnila dr. Gnidovcu napačno idejo o mojem članku ali pa ga je napačna aprioristična ideja o mojem članku silila k napačnemu tolmačenju omenjenega naslova? V prid te zadnje domneve bi govorilo dr. Gnidovčevo izražanje: "To kantovstvo predstavlja kot značilno za našo slovensko katoliško vzgojo in Kantu daje zato (podčrtal jaz) naslov...".

Dr. Gnidovec nadaljuje: "3) *v tej zvezi proti temu (to je, proti poudarjanju volje in proti govorjenju o moči volje, kar je kantovstvo in proti kantovstvu, ki je baje značilno za našo slovensko katoliško vzgojo) in proti umu in abstraktnim načelom, previsokim idealom in strogi uradni dolžnosti, poudarja spontanost, spontana čustva in gone ob konkretni stvarnosti.*"

Gornja trditev je brez vsake osnove. a) *Proti umu sploh ne poudarjam ničesar.* V vsem članku ni niti enega stavka, v katerem bi bila katera koli stvar poudarjena proti umu! Pač pa iz vsega članka (kakor tudi iz vseh ostalih mojih razprav, ki sem jih priobčeval v slovenskih revijah in zbornikih, kakor tudi iz člankov priobčenih v španščini) izzvini močan intelektualistični poudarek. Dr. Gnidovec vsega tega ni opazil? — b) *Proti abstraktnim načelom tudi ne poudarjam ničesar*, če se razumejo pod tem izrazom načela naravne pameti in božjega razodetja, nasprotno taka *nečela izrazito poudarjam* (odst. 17). Pač pa trdim, da "obilica abstraktnih vodil in pravil" (kar je imenoval Jacques Maritain "matematika prigodnega"; glej "Trois reformateurs", Descartes, paragraf 9) ne nadomesti smisla za konkretno, to je posamično stvarnost. Če ima dr. Gnidovec kaj proti tej tezi, naj jo vzame "formaliter" in jo z znanstvenim postopkom ovrže. — c) *Proti previsokim in abstraktnim idealom poudarjam primerne, realne ideale* (odst. 26. "Stvarnost je sama po sebi idealna", deloma odst. 19, 3. del "Freud" ter odst. 21 "Nune") v istem smislu, kot pravi sv. pismo: "Nimam v načrtih velikih zadev, takih, ki bi mene presegle" (Ps. 130). Iz omenjenega odstavka 26, iz odstavka 30 ("Zvestoba do malega"), kakor tudi iz vsega zadnjega dela članka je razvidno, da ta prikladnost ne izključuje življenjske veličine in poti do Najvišjega. — č) "*proti strogi uradni dolžnosti*" ničesar ne zoperstavljam, kvečjemu bi se dalo razbrati iz konteksta, kjer je uporabljen ta izraz, da obžalujem, da je samo prekrivalo in ne izraz globokega nastrojenja (odst. 18). — d) *spontanost* je omenjena v članku trikrat (odst. 13, 16, 21). Prvič je govor o "premišljeni spontanosti", ki je navedena kot izraz p. André Marca, enega najmočnejših sodobnih jezuitskih filozofov, kot oznaka razumne volje, poleg

Avguštinovega izraza "*razborita ljubezen*" (*amor bene discernens*), kar dovolj jasno in precizno določa pomen uporabljene rečenice. Torej ni govora o goli "spontanosti"! Drugič je isti izraz uporabljen v drugi zvezi, kar niansira njegov pomen (odst. 16, "Spontanost"). Tudi tukaj zveza, ki se nedvomno nanaša na določeno poglavje Tomaževe filozofije o volji, točno opredeljuje pomen uporabljene besede. Tretjič omenjam "tlačenje spontanosti". To je edino mesto, kjer kontekst ne pomaga točno določiti pomena. Zdelo se mi je, da sta zadoščali glede jasnosti prejšnji dve mesti. — V nobenem izmed treh mest pa "spontanost" ne pomeni čustvene spontanosti ali spontanosti organskih teženj, ampak voljsko, duhovno spontanost, "*spontaneitas intelligentis*", ki so jo Kant in z njim mnogi drugi zanikali, ko so iz volje delali potenco duha, ki iz sebe korenito izključuje vsako nagnjenost h kateri koli dobrini in za katero je značilno prav to, da gre proti vsakemu nagnjenju. "Spontanost" v tem pomenu je znanstven izraz, dasi ne splošno uporabljan in ga je uvedel v filozofijo Leibniz in so se ga posluževali tudi moderni sholastiki kot n. pr. dominikanec Antonin Sertillanges, profesor Katoliškega Instituta v Parizu Roger Verneaux, omenjeni André Marc in drugi. Nikjer ne gre za golo "spontanost". Spontanost je torej poudarjena le proti zgoraj obrazloženemu Kantovemu nauku in nikakor ne "proti umu, abstraktnim načelom, previsokim idealom in strogi uradni dolžnosti". — e) o "*spontanih čustvih*" v mojem članku *ne duha ne sluha*. Zato jih nisem mogel poudariti proti ničemur.* — f) *gone ob konkretni stvarnosti* tudi ne poudarjam "proti umu, abstraktnim načelom, previsokim idealom... itd.". O *gonih* govorim v odst. 25, kjer izražam staro Aristotelovo in Tomaževo tezo o gonskih silah kot materiji kreposti, ki jim realistični praktični um daje formo. Zmernost in srčnost sta "narejeni" iz gonskih sil, pamet ju ni uničila, ampak oblikovala. Dr. Gnidovec morda preseneča ta trditev? Če ne, zakaj jo je uvrstil med "presenetljive ugotovitve"? Ali pa je morda imel pred očmi odst. 25 ("Smisel za konkretno stvarnost"), kjer govorim o instinktu "*cogitativa*" ali "*ratio particularis*", brez katere se je nemogoče orientirati v posamičnem dejanstvu in ki je po Tomažu neobhoden pogoj kreposti pametnosti, na kateri sloni vse moralno življenje. Morda preseneča dr. Gnidovec ta ugotovitev? Zdi se, da je tako. To domnevo potrjujejo njegove besede: "Novodobni pozitivizem v *poudirjanju konkretne stvarnosti* (podčrtal jaz) proti krščanski abstraktnosti (sic!) zametuje metafizično "stvarnost", ki je krščanskemu svetovnemu nazoru bistvena" (D.Ž. I. 26, str. 398, prvi stolpec, spodaj). Ali se je dr. Gnidovec zavedal, ko je to pisal, da tak način izražanja jarko kaže stopnjo strokovne verziranosti v filozofskih vprašanjih? Mimogrede povedano: novodobni pozitivizem ne priznava nobene konkretne stvarnosti, ampak samo čutne fenomene, katere družji v logične sestave, ki so aprioristični.

Dr. Gnidovec nadaljuje: "*to je podano v okvirju kritike naše katoliške vzgoje v času našega rodu z namenom, da proti osnovni zmotni usmerjenosti v vprašanju volje in spontanosti spomni na pravo krščansko stališče glede tega.*"

Tudi to ne drži! Okvir in namen članka ni kritika naše katoliške vzgoje. Okvir in namen članka sta mnogo širša. Če sem navajal primere iz našega

* V odstavku 15. je omenjeno "spontano navdušenje", kjer pa gre le za konflikt med čustvi samimi.

življenja in če sem navezal teoretična razmišljanja na nekatere teme konkretnih razgovorov med našimi ljudmi, sem to storil iz dveh razlogov: prvič, da pokažem, da ne gre za neživljenjska vprašanja, ampak za stvari, ki se tičejo naše vsakodneвне eksistence; drugič pa da mi praktični primeri služijo za osvetlitev in za izhodno točko teoretičnih tez. Nikdar nisem ostajal pri anekdoti, ne da bi jo izpeljal v teoretičen zaključek. Članek bi lahko imel n. pr. naslov "Kritičnost in dobrohotnost". Kdorkoli vsaj malo pozna razvoj moderne miselne kulture, ve, da je prav Kantov apriorizem kriv, da sta se ta dva pojma tako globoko disociirala z nepreračunljivimi posledicami za sodobne npravi. Srednji del mojega članka, na katerega meri dr. Gnidovec, je organsko povezan s celoto, kar je tudi razvidno iz nastavkov, pojmov in izrazov, ki se ponavljajo. Prva oznaka kantovstva je podana prav v prvem delu (odst. 9). V tem širšem zajemu sem se dotaknil tudi nekaterih nevzdržljivih vzgojnih pojmovanj, ki krožijo med našim katoliškim okoljem.

Tudi se ne omejujem na dobo našega rodu. Govorim o Wolffu (1679-1754), Baumgartnu (1714-1762), o Kantu (1724-1804), o Kierkegaardu (1813-1855), o janzenističnem vplivu pri Slovencih (konec 18. in začetek 19. stoletja), govorim o Leninu (1870-1924), omenjam kačurstvo, s čemer imam v mislih znano Cankarjevo povest (izšla 1907), govorim o avstro-ogrskih šolnikih in pod., iz česar je dovolj razvidno, da nisem imel pred očmi pred vsem in nad vsem slovensko katoliško vzgojo v dobi našega rodu.

Iz vsega povedanega jasno sledi, da je dr. Gnidovec skrajno nepozorno čital moj članek. Videl je, kar je želel videti, česar pa ni želel, ni videl. Tako je pri čitanju prezrl bistvene pointe. Pri tem je seveda igralo vlogo tudi dr. Gnidovčevo globoko nepoznanje problematike, iz katere je članek izšel.

Pridržki, pojasnila, omejitve in dopolnitve, ki jih razvija dr. Gnidovec v svojem spisu veljajo torej njegovi lastni apriorni in samovoljni podobi o mojem članku, kakor si jo je bil umislil in se mojega članka kot takega sploh ne tičejo.

Pri vsej tej zadevi pa mi je še posebej žal, da sem bil po okoliščinah, ki se dajo iz povedanega razbrati, moralno prisiljen, da na gornji način odgovorim dr. Gnidovcu, ki ga kot človeka in duhovnika spoštujem in cenim.

PRISTAVEK

Tudi ni bilo prav, da je dr. Gnidovec priobčil svoj spis v "Duhovnem življenju", ki je poljudno verska revija, katere čitatelji povečini ne bodo sledili takovrstnim diskusijam. Ta vprašanja še niso zrela za poljudnost. Pravilo je, da se objekte formulirajo na višini, na kateri je bila postavljena teza. Večina čitateljev "Duhovnega življenja" za moj članek sploh ne bi zvedela brez dr. Gnidovčevega pisanja, po katerem pa si bo o njem žal ustvarila skrivečeno in krivično sliko.

Moj članek ni bil improviziran, kot so nekateri menili, in kdor bi bil toliko potrpežljiv, da bi podrobno pregledal moje prispevke priobčene v Vrednotah, v Meddobju, v Koledarju-Zborniku Svobodne Slovenije, bi videl, koliko kontinuitete je med vsem tem pisanjem in "Razmišljanji ob razgovorih". V tem zadnjem mojem članku ne bi bilo nič pretirano videti zaključke prejšnjih razprav, postavljene v novo luč. Seveda ni vzeti teh zaključkov kot pik na koncu vprašanj, ampak kot etapne sklepe, ki s svoje strani spet odpirajo nove probleme ("conclusioni aperitive", kot pravi italijanski tomist C. Maz-

zantini), ki jih mislim, če Bog da, še razvijati in reševati. V Meddobju II (zlasti str. 278-179) sem se izrecno dotaknil kantovskega pojmovanja volje in skorajda bi menil, da sem tam stvar bolj nadrobno razložil, kot v članku, ki ga je dr. Gnidovec skušal kritizirati. V članku "Korenine kačurstva" in v mislih "Abstraktnost in abstraktna umetnost" (M. I, str. 169-173 in 203-204) je tudi dovolj razločno povedano, kaj smatram za previsoke in abstraktne ideale in kaj mi pomeni abstrakcija in abstraktizem.

O istem vprašanju je veliko govora v članku "Filozofija in praksa" v prvem letniku Vrednot (str. 308-315). V članku "Država je v nas samih" (KZ 1958 str. 33-36) je ponovno obrazložena teza o razmerju med čustvi in umom. Tudi sem predvideval reakcije, kot je bila dr. Gnidovčeva, ko sem v članku "Korenine kačurstva" omenil, da je čistiti naše mišljenje razsvetljenjskih usedlin izredno težko delo (M. I, str. 173).

Dr. Milan Komar

RAZPIS BOŽIČNIH KNJIŽNIH NAGRAD ZA LETO 1958

Mecen, ki želi ostati neimenovan, je dal s svojim darom Slovenski kulturni akciji možnost, da tudi za leto 1958 razpisuje Božične knjižne nagrade v skupnem znesku 10.000 argentinskih pesov z namenom, da se poživijo slovensko ustvarjalno delo.

1. Nagrade so tri in sicer v zneskih 5.000.—, 3.000.— in 2.000.— pesov.

2. Prispevki morajo biti izvorna leposlovna ali znanstvena dela, ki še niso bila objavljena ali izvajana (roman, povest, drama, zbirka esejev, pesmi, novel ali črtic; razprava iz humanističnih ved, iz slovenskih domoznanskih področij, pa tudi drugačen izsledek slovenskega znanstvenika);

3. Sodelovati more vsak kjerkoli živeči slovenski književnik ali znanstvenik razen članov žirije in nagrajencev prejšnjih natečajev;

4. Rokopis je treba poslati do 31. oktobra 1958 v dveh na stroj pisanih izvodih na naslov: Slovenska kulturna akcija (Knjižne nagrade) Alvarado 350, Ramos Mejía. Prov. Buenos Aires, Argentina.

5. Rokopisi morajo biti opremljeni s šifro. (Pravo ime ali psevdonom, katerega nosilec mora biti znan vsaj enemu članu razsodišča), je treba poslati v rokopisu priloženi kuverti, ki nosi isto oznako kot rokopis. Kuverte se odpro na dan razglasitve izida, to je dne 22. decembra 1958. Objavljena bodo samo imena nagrajenih avtorjev;

6. Slovenska kulturna akcija si pridrži pravico za morebitno objavo nagrajenih del ali njih uprizoritev, seveda šele po dogovoru z avtorjem;

7. Materialistično usmerjena dela ne pridejo v poštev;

8. Nagrade so izplačljive v Buenos Airesu;

9. Žirijo sestavljajo gg. dr. Vinko Brumen, prof. Alojzij Geržinič, Ruda Jurčec, dr. Milan Komar, prof. Karel Rakovec in dr. Branko Rozman. Za presojo znanstvenih del, za katero je potrebna posebna strokovna razgledanost, kooptira žirija 1 do 3 člane. Na sejo, pri kateri se odloča o razdelitvi nagrad, pridejo redni in kooptirani člani. Vsi imajo enako glasovalno pravico;

10. Glasovanje razsodišča je tajno;

11. Razsodišče ima pravico proglasiti kako nagrado za nepodeljeno. Prav tako ima pravico združiti dve ali več nagrad in jih razdeliti.

Buenos Aires, dne 15. aprila 1958.

Bs. As., 15 aprila 1958.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

je doslej izdala sledeče knjige:

- STANKO KOCIPER: MERTIK. Črtice.
REMEC - DEBELJAK: KYRIE ELEISON. Bibliofilsko izdanje.
IVAN PREGELJ: MOJ SVET IN MOJ ČAS. Zbornik.
KOS - GORŠE: KRIŽEV POT PROSEČIH.
NARTE VELIKONJA: LJUDJE. Zbirka novel.
MARIJAN MAROLT: ZORI, NOČ VESELA. Roman.
BERTONCELJ - ARKO: DHAULAGIRI. Potopisni roman.
FRANCE BALANTIČ: ZBRANE PESMI.
ZORKO SIMČIČ: ČLOVEK NA OBEH STRANEH STENE.
Novela.
FRANCE PAPEŽ: OSNOVNO GOVORJENJE. Pesmi.
RUDA JURČEC: LJUBLJANSKI TRIPTIH. Roman.
ALOJZIJ GERZINIČ: IRENEJ FRIDERIK BARAGA. Oratorij.
STANKO KOCIPER: NA BOŽJI DLANI. Roman.
KARL MAUSER: JERČEVI GALJOTI. Povest.

V pripravi:

- NEVA RUDOLF: ČISTO MALO LJUBEZNI. Črtice.
MIRKO KUNČIČ: GORJANČEV PAVLEK. Povest za otroke.
MILAN KOMAR: NEBO IN ZEMLJA. Razmišljanja.
ZGODOVINSKI ZBORNIK. Urejuje Marijan Marolt.

V subskripciji:

- DANTE ALIGHIERI: PEKEL. Prvi del Božanske komedije.
Prevedel Tine Debeljak.

Slovenska kulturna akcija izdaja tudi:

- VREDNOTE, znanstveni zbornik (Urednik Ruda Jurčec. Izšle so doslej tri knjige). — MEDDOBJE, kulturna revija. — GLAS, informativni štirinajstdnevnik.

Kdor želi brezplačno prejemati ali pa komu poslati GLAS in kdor želi prejeti ilustrirani prospekt vseh dosedanjih knjižnih izdanj, naj se obrne na poverjenike ali pa piše naravnost na naslov:

KNJIŽNA ZALOŽBA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE
ALVARADO 350, RAMOS MEJIA, BUENOS AIRES, ARGENTINA